

T.C.

**VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

**PAUL CHURCHLAND'İN HALK PSİKOLOJİSİNE YAKLAŞIMINA JOHN
SEARLE'ÜN SOSYAL ONTOLOJİSİ BAĞLAMINDA ELEŞTİREL BİR
YAKLAŞIM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

ERBAY TAŞĞIN

DANIŞMAN

Doç. Dr. AHMET EYİM

VAN- 2022

KABUL VE ONAY SAYFASI

Erbay TAŞĞIN tarafından hazırlanan “PAUL CHURCHLAND’İN HALK PSİKOLOJİSİNE YAKLAŞIMINA JOHN SEARLE’ÜN SOSYAL ONTOLOJİSİ BAĞLAMINDA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü FELSEFE Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Jüri Üyeleri	İmza
Danışman: Doç. Dr. Ahmet EYİM Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Felsefe Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum	
Başkan : Doç. Dr. Ahmet EYİM Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Felsefe Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum	
Üye : Doç. Dr. Eren RIZVANOĞLU İzmir Demokrasi Üniversitesi, Felsefe Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye : Doç. Dr. Pakize ARIKAN SANDIKÇIOĞLU İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Felsefe Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Tez Savunma Tarihi:	29/12/2022
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (29.12.2022)

Erbay TAŞĞIN

Yüksek Lisans Tezi

Erbay TAŞĞIN

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Aralık, 2022

PAUL CHURCHLAND'İN HALK PSİKOLOJİSİNE YAKLAŞIMINA JOHN SEARLE'ÜN SOSYAL ONTOLOJİSİ BAĞLAMINDA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

ÖZET

Tarih boyunca insanlar doğayı, kendilerini ve başkalarının davranışlarını anlamlandırma ve yorumlama ihtiyaçları duymuşlardır. Tarihin belli dönemlerinde doğadaki olaylar, arkasında insanbiçimci tanrıların istekleri, arzuları, öfkeleri vb. zihinsel terminolojiler kullanılarak açıklanmıştır. Örneğin doğa olayı olan şimşekler tanrıların öfkelerinin dışavurumu olarak algılanmıştır. Günümüzde ise şimşeklerin elektriksel yük boşalmaları oldukları bilinmektedir. İnsan davranışları ise geçmişten günümüze kadar çok değişikliğe uğramadan hâlâ zihinsel durumlara işaret edilerek açıklanmaya devam edilmektedir. İnsan davranışlarını zihinsel durumlar yardımıyla açıklama olarak bilinen halk psikolojisi zihin felsefesinin zihin-beden, başka zihinler vb. sorunların temelini oluşturmaktadır. Paul Churchland'e göre halk psikolojisi gündelik yaşamda insanların zihinlere dair geliştirdikleri bir zihin kuramıdır. Bu kuram insanlığın kültürel ve sosyal evrimiyle birlikte elde edilmiştir. Churchland, halk psikolojisinin bir kuram olması gerekçesiyle zihin felsefesindeki zihin beden vb. problemleri eski bir kuram olan halk psikolojisi ve gelişmekte olan nörobilimsel kuramlar arasındaki sorunlar olarak yeniden düzenlemeye çalışır. Churchland'e göre zihinsel durumlar halk psikolojisi olan kuramın öne sürdüğü kuramsal varlıklardır. Bu kuramın öne sürdüğü ontoloji Churchland'e göre ilerde beyin üzerine geliştirilecek kuramlar tarafından elenebileceğidir.

Diğer taraftan halk psikolojisinin sosyal ve kültürel yanlarının ön plana çıkması halk psikolojisi ile sosyal ontoloji arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu gündeme getirmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada halk psikolojisinin bir sosyal ontoloji olduğu öne sürülerek Churchland'ın halk psikolojisinin kuram olduğu görüşüne karşı çıkılacaktır. Bu çalışmada halk psikolojisinin yapısının sosyal ontoloji ile karşılaştırabilmek için sosyal ontoloji üzerine çalışmalarıyla bilinen düşünür John Searle'ün görüşleri temele alınacaktır.

Bu çalışmada Churchland'ın halk psikolojisine yaklaşımı ele alındıktan sonra Searle'ün sosyal ontolojiye dair geliştirdiği görüşlerine yer verilecektir. Sonuç bölümünde ise Searle'ün sosyal ontolojiye dair görüşleri bağlamında halk psikolojisinin sosyal ontoloji olduğu tezi öne sürülecektir. Halk psikolojisinin sosyal ontoloji olmasından kaynaklı onun yöntemsel açıdan kuramlar arası karşılaştırma ile yanlışılanamayacağı görüşü savunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Ontoloji, Halk Psikolojisi, Churchland, Zihin Felsefesi, Searle.

Sayfa Adeti: X+84

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet EYİM

Master Thesis

Erbay TAŞĞIN

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

December, 2022

**A CRITICAL APPROACH TO PAUL CHURCHLAND'S APPROACH TO
FOLK PSYCHOLOGY IN THE CONTEXT OF JOHN SEARLE'S SOCIAL
ONTOLOGY**

ABSTRACT

Throughout history, people have needed to make sense of and interpret nature, themselves, and the behavior of others. In specific periods of history, the events in nature, the wishes, desires, and anger of the anthropomorphist gods were explained using mental terminologies. For example, lightning, which is a natural phenomenon, was perceived as an expression of the anger of the gods. Today, it is known that lightning is an electrical discharge. On the other hand, human behaviors continue to be explained by pointing to mental states without much change from past to present. Folk psychology, known as explaining human behavior with the help of mental states, forms the basis of the problems of the philosophy of mind, such as mind-body and other minds. According to Paul Churchland, folk psychology is a theory of mind that people develop about minds in daily life. This theory was acquired with the cultural and social evolution of humanity. Because folk psychology is a theory, Churchland tries to reframe problems such as mind and body in the philosophy of mind as problems between an old theory of folk psychology and emerging neuroscientific theories. According to Churchland, mental states are theoretical entities put forward by the theory, which is folk psychology. According to Churchland, the ontology suggested by this theory can be eliminated by the theories to be developed on the brain in the future.

On the other hand, the prominence of the social and cultural aspects of folk psychology has brought to the fore a strong relationship between folk psychology and social ontology. Therefore, this study will oppose Churchland's view that folk psychology is a theory by claiming that it is a social ontology. In this study, the views of the John Searle, known for his studies on social ontology, will be taken as a basis to compare the structure of folk psychology with social ontology.

In this study, Searle's views on social ontology will be included after discussing Churchland's approach to folk psychology. In the conclusion part, in the context of Searle's views on social ontology, the thesis that folk psychology is social ontology will be put forward. Since folk psychology is a social ontology, it will be argued that it cannot be falsified methodologically by inter-theoretic comparison.

Keywords: Social Ontology, Folk Psychology, Churchland, Philosophy of Mind, Searle.

Number of Pages: X+84

Thesis Advisor: Associate Professor Ahmet EYİM

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ	1
1. PAUL CHURCHLAND'E GÖRE HALK PSİKOLOJİSİ.....	3
1.1. Halk Psikolojisi	3
1.1.1. Düalizm.....	7
1.1.2. Davranışçı Kuram	11
1.1.3. İndirgemeci Materyalizm (Özdeşlik Kuramı).....	14
1.1.4. İşlevselci Yaklaşım	18
1.2. Paul Churchland'ın Halk Psikolojisine Yaklaşımı	21
1.2.1. Halk Psikolojisine Kuram Olarak Yaklaşım.....	22
1.2.2. Zihin Beden Sorununun Kuramlar Arası İlişki Şeklinde Düzenlenmesi..	40
1.2.3. Eleyici Materyalizm.....	42
2. JOHN SEARLE'E GÖRE SOSYAL DÜNYANIN YAPISI	47
2.1. Sosyal Ontoloji	47
2.2. Jon Searle: Zihinden Topluma	51
2.2.1. Bilinç.....	52
2.2.2. Yönelimsellik.....	55
2.3. Searle'e Göre Sosyal ve Kurumsal Gerçekliğin İnşası.....	59
2.3.1. İşlev Yükleme	62
2.3.2. Kolektif Yönelimsellik	65
2.4. Kurumsal Olguların Oluşturulması	68
SONUÇ.....	76
KAYNAKÇA	82
ÖZGEÇMİŞ	
LİSANSÜSTÜ TEZ BENZERLİK RAPORU	

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Churchland'ın halk psikolojisine yaklaşımını, Searle'ün sosyal ontolojisi bağlamında ele alarak Churchland'ın görüşlerini eleştirel tavırla incelemek amacıyla ortaya koyulmuştur. Yüksek Lisans projesi olarak hazırlanan bu çalışmanın konusu, halk psikolojisi ile sosyal ontoloji arasında ilişki kurarak Churchland'ın görüşlerine Searle'ün sosyal ontolojisi bağlamında eleştirel bir incelemeyi oluşturmaktadır. Bir kavram olarak halk psikolojisi zihin felsefesinin zihin-beden vb. problemlerin temelini oluşturmaktadır. Churchland, halk psikolojisinin sağduyuya dayalı bir kuram olduğunu ve bu kuramın insanlığın uzun süreli kültürel ve sosyal evrimle birlikte günümüze kadar geldiğini söyler. Churchland'ın halk psikolojisinin kültürel ve sosyal yönlerini ön plana çıkarması halk psikolojisinin sosyal ontoloji olabilir mi sorusunu gündeme getirmiştir. Halk psikolojisinin yapı olarak sosyal ontolojik özellikler gösterip göstermediğini test etmenin en iyi yolu olarak da sosyal ontoloji üzerine çalışmalarıyla bilinen Searle'ün görüşleri temele alınmıştır. Diğer taraftan gerek halk psikolojisi gerekse sosyal ontoloji üzerine gelişen literatürün yabancı dil olması çalışmamızda bu iki düşünürün görüşlerini temel alınmasında etkili olmuştur. Bu çalışma halk psikolojisi ile sosyal ontoloji arasında ilişki kurmasıyla ve bu ilişkiyi de kendilerine özgü felsefi çalışmalarıyla bilinen Churchland ve Searle'ün görüşlerini temel almasıyla sevindirici olduğu kadar kaygı vericidir. Sevindirici olması halk psikolojisinin sosyal ontoloji olduğu tezinin ortaya konulması ülkemizde özgün bir çalışma olmasıyla ilgili kaygı verici olmasının sebebi ise ortaya konulmaya çalışılan tezin baştan hatalı olma olasılığının bulunmasıdır.

Tezde çalışılacak konu ve alanın belirlenmesi elbette ki kolay bir süreç değildir. Bunun da sebebi felsefi konuların hemen hemen hepsinin merak uyandırıcı ve ilgi çekici bir nitelikte olmasıdır. Ancak yukarıda bahsedilen nedenler ve en önemlisi de tez danışmanım Doç. Dr. Ahmet EYİM' e Churchland çalışmak istediğimi söylediğimde sosyal ontolojiyi de bakmamı önermesiyle birlikte böylesi bir çalışmada karar kılınmıştır. Çalışmamız Searle'ün sosyal ontolojiye dair görüşlerinden çıkarsama yaparak Churchland'ın halk psikolojisine yaklaşımına eleştirel bir irdelemeyi içerdiğinden akıl yürütmelerde ve bu iki düşünürün görüşlerini ifade ederken bazı

noktalarda yanlış bilginin verilmiş olması her zaman muhtemeldir. Bu anlamda gözden kaçmış hatalar veya kusurlar varsa bile tezin okurlarının affına sığınıyoruz.

Tez çalışması uzun ve zor bir süreçtir. Bu süreç boyunca insanı ayakta tutan ve bu sürecin sonuca evrilmesinde rol alan ailesi, yakın dostları ve her eksiklikte yanına koştuğu danışmanı vardır. Bu anlamda başta tez danışmanım Doç. Dr. Ahmet EYİM'e teşekkürlerimi samimiyetle sunmak istiyorum. Öte yandan bana verdikleri maddi ve manevi desteklerinden ötürü aileme ve yakın dostlarıma teşekkür ederim.

GİRİŞ

Halk psikolojisi kabaca insanların gündelik pratiklerinde kendi ve başkalarının davranışlarını zihinsel durumlara işaret ederek anlamlandırma ve yorumlama becerisi olarak tanımlanır. Paul Churchland'e göre halk psikolojisi, insanların doğasına dair varsayımlardan, yasalardan oluşan sağduyuya dayalı bir kuramdır. İnsanlar, içine doğdukları kültürel ve sosyal ortamlarda küçük yaşlardan itibaren bu kuramın öne sürdüğü kavram setlerini öğrenip kendi doğalarına ilişkin kavrayışlar edinirler. Churchland, halk psikolojisinin bir kuram olduğunu söyleyerek bu kuramın tamamlanmış bilimsel psikoloji ve nörobilimsel kuramlar karşısında yanlışlanarak elenme ihtimalinin yüksek olduğunu düşünür. Dolayısıyla halk psikolojisinin zihinlere dair öne sürdüğü ontoloji de bilim tarihi içinde elenmeye uğramıştır ve bu nedenle halk psikolojisi de eter, filojiston vb. kavramları içeren kuramsal ontolojilerle benzer kaderi paylaşacaktır.

Halk psikolojisinin sosyal etkileşim sonucunda insanlarca sonradan kazanılmış bir beceri olması onun sosyal ontoloji bağlamında incelenmesinin önü açmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada halk psikolojisinin bir sosyal ontoloji olduğu gösterilmeye çalışılarak yöntemsel açıdan halk psikolojisinin bilimsel kuramlarla karşılaştırılamayacağı tezi öne sürülecektir. Böylece Churchland'in yukarıda belirttiğimiz görüşlerine karşı eleştirel bir yaklaşım sergilenmeye çalışılacaktır. Halk psikolojisi ile sosyal ontolojinin karşılaştırılabilmesi için, John Searle'ün sosyal ontolojinin doğasına dair geliştirdiği görüşleri temel alınmaya çalışılacaktır.

İki bölümden oluşacak bu çalışmanın birinci bölümünde halk psikolojisinin kavramsal çerçevesi çizilmeye çalışılarak halk psikolojisinin diğer disiplinlerle olan ilişkisine yer verilecektir. Zihinlere dair gündelik kavrayışımız olarak halk psikolojisinin doğasına ilişkin geliştirilen zihin felsefesindeki düalizm, davranışçılık, işlevselci yaklaşım, özdeşlik kuramı vb. bazı kuramlar açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra Churchland'in halk psikolojisinin yapısının bir kuram olduğu görüşünü temellendirmek için ortaya koyduğu argümanlar detaylı bir şekilde açıklanacaktır. Churchland kuramsal olan ile kuramsal olmayan arasına çekilen sınırın yanıltıcı olduğunu söyleyerek insanların gündelik kavrayışlarının oluşturduğu çerçevenin de

kuramsal olduğunu belirtir. Her türlü bilginin kuramsal olduğunu ifade ederek insanların kendilerinin ve başkalarının davranışlarını halk psikolojisi kuramının öne sürdüğü inanç, arzu vb. zihinsel görüngüler ve bu görüngüleri ile davranışlar arasında varsayılan yasalar uyarınca anlamlandırdıklarını söyler. Churchland'ın halk psikolojisine kuram benzeri yaklaşımını, zihin felsefesindeki zihin-beden, başka zihinler, kendilik bilgisi vb. problemlerle nasıl ilişkilendirdiği bu bölümün konusunu oluşturacaktır. Halk psikolojisinin kuram olduğu argümanı ortaya koyulmaya çalışıldıktan sonra bu bağlamda Churchland'ın eleyici materyalizm anlayışı açıklanacaktır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise sosyal ontolojinin genel bir tanımı yapıp John Searle'ün sosyal dünyanın doğasına dair geliştirdiği görüşler açıklanacaktır. Searle, sosyal dünyayı insanların ilkel biyolojik bir görüngü olarak gördüğü kolektif yönelimsellik aracılığıyla açıklamaya çalışır. Sosyal gerçekliğin inşasında merkezi olarak gördüğü kolektif yönelimsellik Searle için, toplum ile biyoloji arasındaki ilişkinin ayağını oluşturur. Dolayısıyla bu bölümde sosyal dünyanın varlıkları ile bilimlerin öne sürdüğü temel ontolojiyi Searle'ün nasıl ilişkilendirdiği açıklanmaya çalışılacaktır. Kolektif yönelimselliğin yanı sıra Searle için işlev yükleme, kurucu kurallar ve dilin sosyal ve kurumsal gerçekliğin inşasında oynadığı roller ele alınacaktır. Searle'ün sosyal gerçekliğin inşasında insan zihinlerini temele alması nedeniyle önce kendisinin bilinç ve yönelimselliğe dair görüşleri açıklanacaktır ve daha sonra çalışmanın asıl amaçlarına yönelik bir irdeleme yapılacaktır.

Bu iki bölümdeki amaçlara ulaşılmaya çalışıldıktan sonra sonuç bölümünde halk psikolojisi, Searle'ün sosyal ontolojiye dair görüşleri bağlamında ele alarak Churchland'ın görüşleri eleştirel bir tavırla irdelenecektir.

Gerek halk psikolojisi gerekse sosyal ontoloji kavramsallaştırmalarının görece yeni olması ve bu alanlar üzerine gelişen literatürün yabancı dil olması çalışmamızı bu iki düşünürün görüşleri bağlamında kısıtlamıştır. Her ne kadar böyle bir kısıtlamaya gidilmiş olsa da Churchland'ın halk psikolojisine dair görüşleri Searle'ün Arkaplan olarak adlandırdığı duruma bir saldırı olarak yorumlandığında bu çalışma bir yanıyla zihin felsefesindeki problemlerin geniş perspektifte ele alınmasını sağlayacaktır.

1. PAUL CHURCHLAND'E GÖRE HALK PSİKOLOJİSİ

1.1. Halk Psikolojisi

Tarih boyunca insanlar, dünyayı anlamlandırma ve yorumlama ihtiyacı duymuştur. Doğaya ve kendilerine dair kavrayışlar yaşadıkları kültürel, sosyal ve çevresel ortamda şekillenmiştir. Doğa olaylarını, hastalıkları ve insan davranışlarını açıklama çabası zaman içinde değişkenlik göstermiştir. Örneğin, bir dönem gökyüzünde oluşan şimşekler tanrıların öfke belirtileriyken günümüzde ise elektriksel yük boşalmaları oldukları bilinmektedir. Gündelik hayatta, doğada veya sosyal yaşantılarda karşılaştığımız fenomenlerin doğasını açıklama gereksinimi duymadan kendimizden emin bir şekilde bu fenomenleri uygularız. Boşluğa bir cisim bırakıldığında yere düştüğünü, sıvı nesnelerin aktığını veya bir cismin hareket etmesi için kuvvet uygulanması gerektiğini biliriz. Bu bilgiler fizik bilimine karşılık halk fiziği olarak bilinir. Modern bilimlere karşılık halkların, karşılaştıkları sorunlara çözüm olarak geliştirdikleri bilgi birikimleri halk bilimlerini oluşturur. Halk psikolojisi de bu halk bilimlerinden yalnızca bir tanesidir.

Günlük hayatta insanlar sahip oldukları kategorilerden çevrelerine baktıklarında bitkiler, hayvanlar, insanlar; cisimleri katı ve sıvı; renkler, kokular, tatlar; banklar, masalar, evler, yollar; para, restoranlar, kurumlar görürler. Danniell Dennett günlük hayatta dünyanın bu halini belirgin görüntü olarak tanımlar. Halk psikolojisi insanların sahip olduğu belirgin görüntülerdeki en önemli örüntüye karşılık gelir. Halk psikolojisi, insanların günlük hayatlarında kendi ve başkalarının davranışlarını anlamlandırma ve yorumlama yeteneğidir. İnsanlar kendi veya başkalarının davranışlarını arzular, inançlar, beklentiler ve duygular üzerinden yorumlayıp anlamlandırır. Ancak bu yetenek yalnızca insan davranışlarını açıklamak için kullanılmaz. Aynı zamanda hayvanlara, karmaşık sistemlere veya bilgisayarlara genelleriz. Örneğin bilgisayarda oyun oynadığımızda karşımızda oyunu kazanmak için rasyonel seçimler yapan zeki varlık varmış gibi davranırız. Günlük yaşantımızda insanların arzuları, inançları, beklentileri, acıları, görme alanlarına giren cisimleri gördükleri, belli mesafelerde işitme yeteneğinde hasar yoksa işittiklerini vs. tereddüt etmeden kabul ederek davranırız (Dennett, 2018: 71-75). Dolayısıyla halk psikolojisi

gerek insanların kendi veya başkalarının davranışlarını gerekse insan dışı varlıkların davranışlarını zihinsel durumlara atıfla rasyonelleştirme ve açıklama becerisi olarak tanımlanır. İnsanların gündelik yaşamda sergilediği bu beceri yani halk psikolojisi zihin felsefesinde sağduyu psikolojisi, *homo sapiens* psikolojisi, kişi kuramı, önermesel tutum veya arzu istek psikolojisi, yönelimsel duruş vb. farklı isimlerle adlandırılmaktadır (Aktaran: Hutto & Ravenscroft, 1997; Churchland, 1979; Dennet, 1987; Goldman, 2006; Bogdan, 2009).

Günlük sosyal yaşantılarda insan davranışları kişilerin zihinsel durumlarına atıfta bulunarak yorumlanır. Örneğin Mary'nin odasına girip bir süre odada gezindikten sonra odadan dışarı çıktığını farz edelim. Mary'nin neden odasına girip çıktığını sorduğumuzda farklı senaryolar içinde yanıtlar verilebilir. Bir ihtimal, Mary'nin bir şeyler kaybettiğini düşünürsek, bulmak istediği bir şeyi aradığını ve kaybettiği şeyi odasında sandığını düşünebiliriz. Başka bir ihtimal, Mary'nin odadan bir ses geldiğini duyup odaya girdiğini ve sese neyin neden olduğunu öğrenmek istediğini söyleyebiliriz. Belki de sadece salonda gezinirken yatak odasına girmek istediğini söyleyebiliriz. Ancak Mary'nin davranışını, hergün aynı zaman aralığında odasına girip bir süre gezindikten sonra dışarı çıkar biçimindeki belirgin bir rutin olarak açıklamayız. Yani bir davranışın fiziksel tasviri davranışı açıklamış olmaz. İnsanlar başkalarının davranışlarını sahip oldukları zihinsel durumlarına atıfta bulunarak açıklarlar. Davranışı zihinsel durumlardan bağımsız olarak açıklamaya çalışan her türlü açıklamanın yanlış olduğunu sezgisel olarak biliriz (Pinker, 2020: 380). Aslında Mary'nin bir takıntı derecesinde belli zaman aralıklarında odasına girip gezindikten sonra dışarı çıktığını söyleyebiliriz. Psikanaliz bu takıntıyı yine bastırılmış bilinçdışı arzu ve isteklere başvurarak açıklar.

Halk psikolojisinin sahip olduğu inanç, arzu, beklenti, algı, bilinç vb. zihinsel durumlar yönelimsellik taşır. İnanç ve arzular belirli önermelere karşı tutumlar olarak ifade edilir. Zihinsel durumların başka bir ayırt edici özelliği şu yanıt üzerinden ortaya çıkar. Mary'e neden odasına girip çıktığı sorulduğunda Mary'nin yanıtı bizi daha çok tatmin eder. Dolayısıyla bizler davranış üzerinden Mary'nin zihinsel durumlarına ulaşmaya çalışırken Mary kendi zihinsel durumlarına doğrudan ulaşır.

Halk psikolojisi, günlük hayatta herkesin zihinler hakkında aşına olduğu bilgiler bütünüdür. Örneğin insanların acı çektiklerinde bu acıyı hissettiklerini, uzun süre bir şey yemedikleri ve sıvı tüketmediklerinde acıkıp susadıklarını, bu duyular arasındaki farkı anlayabildiklerini, geçmişteki deneyimleri hatırlayabildiklerini, belli mesafelerde görebildiklerini veya işitebildiklerini, insanları tanıyabildiklerini vb. biliriz. Bu bilgiler küçük yaştan itibaren sosyal ve kültürel ortamlar içinde öğrenilip geliştirilir. Ne oranda kalıtsal ne oranda sosyal ve kültürel etkileşim içinde edinildiği sorusuyla halk psikolojisi, birçok disiplinin çalışma alanına girmiştir. Halk psikolojisinin tamamını küçük yaştan itibaren öğreniyorsak gelişim tarihimizin hangi dönemlerinde ve nasıl öğrendiğimiz soruları gelişim ve bilişsel psikolojinin ilgi alanlarını oluşturmuştur. Aynı şekilde sosyal ve kültürel ortamlardan uzak büyüyen kişilerin bu yetiyi kazanamadıkları söylenebilir. Halk psikolojisinin doğasına dair bilgilerin ortaya çıkarılması, bir yanıyla sosyal ve kültürel çalışmaları gerektirmektedir. Diğer taraftan halk psikolojisinin beyinlerde genetik bir program tarafından doğuştan gelen bir yanı olup olmadığı sorusu beyin üzerindeki çalışmaları da gerektirmektedir. Dolayısıyla halk psikolojisinin nasıl edinildiği sorusu disiplinler arası çalışmalardan elde edilecek verilere dayanılarak yanıtlanabilmektedir. Bu çalışmamızın konusunu halk psikolojisinin nasıl edinildiği sorusundan ziyade halk psikolojisinin yapısının kuram benzeri olup olmadığı sorusu oluşturduğundan bu sorulara genel ve kısa cevaplar verilmesi yeterli olacaktır.

Yetişkin insanlar başkalarının zihinlerini doğrudan okuyamasa da davranışlarındaki küçük ayrıntılardan karşıdakilerin ne düşünüp ne hissettiklerini öngörebilirler. Bir poker oyununda oyuncular karşıdaki kişinin blöf yapıp yapmadığını davranışlardaki ince ayrıntılardan yola çıkarak anlamaya çalışır. Bebeklerin gelişim tarihlerine bakıldığında, ikinci aylarında kendileriyle göz teması kuran kişinin gözlerine bakarlar, altıncı aylarına geldiklerinde bu bakışlara yanıt verebilmektedirler. Bir yaştaki bebekler ebeveynlerin baktıkları şeylere bakarak bakışları takip edebilirler ve aynı zamanda bakışlarıyla kişilerin dikkatini kendi eylemlerine çekebilirler. Yaşamlarının bu dönemlerinde bebeklerin, ortak dikkat becerisine sahip olduklarından sosyal bilişsel beceriler geliştirmeye başladıkları söylenebilir (Carpenter ve ark. 1998; aktaran: Kaysılı, 2013: 23). Bir buçuk ve iki yaşlarından itibaren başkalarının sahip oldukları zihin içeriklerini kendi inanç

içeriğinden ayırabilirler. Örneğin, kalemi kullanarak mikrofonda şarkı söylüyormuş gibi yapan bir kişi kalemi çocuğa uzatırsa çocuk kalemin kalem olduğunu ve mikrofonun ise mikrofon olduğunu bilir. İki yaşlarına geldiklerinde başkalarının sahip oldukları amaçların farkında olurlar ve bu amaçların kendi sahip olduğu amaçlardan farklı olabileceğini bilmektedirler. Çocuklar, dört yaşına geldiklerinde kendilerinin farkında oldukları yanlış inançları başkalarına atfedebilirler. Yanlış inanç testi olarak bilinen testte, şekerleme kutusuna kalem konulup çocuktan tahmin edilmesi istenir. Çocuk kutunun içinde şekerleme olduğunu söyler, kutu açıldığında çocuk kalemi görür ve tepkisi şaşırma olur. Daha sonra odaya başka biri alınıp çocuktan yeni gelenin cevabını tahmin etmesi istenir. Çocuk, kutunun içinde kalem olduğu bilgisini saklayarak kendisini yeni gelen kişinin yerine koyarak şekerleme yanıtını verir. Yanlış inanç testini üç yaşındaki çocuklar geçemezler. Üç yaşındaki çocuklar odaya yeni gelen kişinin kutunun içinde kalem olacağı yönünde tahmini olacağını söylerler (Pinker, 2020: 381-382).

Dennett, halk psikolojisi yetisini, bir yanıyla küçük yaştan itibaren kültürel ve sosyal etkileşimle sonradan kazanılan diğer bir yanıyla beyinlerde temelde genetik bir mekanizmayla doğal bir şekilde gelen doğayı anlama becerilerimizden biri olduğunu söyler (Dennett, 2018: 77). Halk psikolojisi sosyal yaşam içerisinde öğrenilen dille birlikte ve homojen kültürler içinde gelişmenin etkisiyle bilinçli veya bilinçdışı bir şekilde çaba harcamadan edinilmiş olabilir. Halk psikolojisinin gelişimi halk fiziğine benzeyen halk bilimlerinin gelişimine benzemektedir. İnsanların, halk psikolojisi ve halk fiziğini geliştirmeye yönelik içsel bir yatkınlığa sahip oldukları söylenebilir (P. S. Churchland, 2020: 335).

Gündelik sosyal yaşamda kişilerin zihin ve bedenlerden oluştuklarını ve zihin durumlarının bedenleri harekete geçirdikleri kabul edilir. Günlük sosyal yaşamda insan ilişkileri halk psikolojisi üzerinden yaşanır ve anlamlandırılır. Başlangıçta da belirtildiği gibi sosyal yaşamın fenomenlerine aşına olduğumuz için bu fenomenlerin varlığına ve bilgisine dair sezgilerimiz güçlüdür. Halk psikolojisinin ontolojisi ve epistemolojisi zihin felsefesi alanına zihin beden sorunu ve başka zihinler sorunu olarak yansımıştır. Zihin felsefesi alanında halk psikolojisine yaklaşımlar farklı zihin kuramlarını ortaya çıkarmıştır. Tezin sınırlarını aşmadan bu kuramların halk psikolojisinin doğasına dair geliştirdikleri açıklamalara ve geliştirilen açıklamaların

ortaya çıkardıkları sorunlara değinilecektir. Şimdi bu kuramlardan ilki olan düalizme bakabiliriz.

1.1.1. Düalizm

Düalizm, kendi içinde birbirlerinden farklı kuramları barındırsa da bu kuramların ortak özelliği zihinsel durumların fiziksel olmayan bir şeye göndermede bulunmalarıdır. Düalist yaklaşım, zihinsel durumların özsel doğasından kaynaklı bilinçli zekânın doğasının fizik, sinirbilim ve bilgisayar bilimlerinin sahip olduğu kavrayışlarının dışında kalacağını düşünür (P. M. Churcland, 2018: 27). Düalist görüş günümüz felsefe ve bilim camiasında çok rağbet görmemesine rağmen bu kuramın sağduyu tarafından yaygın bir şekilde benimsendiği söylenebilir. Bunun nedeni, zihin ve bedeni birbirinden bağımsız bir şekilde tasavvur eden mitlerin, dinlerin veya kültürel motiflerin bulunmasıdır. Yaygın dinlerin teolojisinde kişilerin bedenleri yok olduklarında, ruhlarının bedenden bağımsız olarak varlıklarını bir şekilde devam ettirdikleri söylenir. Aynı şekilde kimi bilimkurgu filmleri ve edebiyat kaynaklarında düalist görüş kabul edilir. Örneğin, Kafka'nın *Dönüşüm* eserinde roman karakteri olan Samsa'nın bir sabah uyandığında kendisini hamam böceğine dönüştüğünü fark etmesi gibi kurgular düalizmden beslenir (Heil, 2020: 58). Düalist görüş zihin felsefesi alanında genel olarak töz düalizmi ve nitelik düalizmi altında sınıflandırılır.

1.1.1.1. Töz Düalizmi

Günlük sosyal yaşamda zihinsel ve maddi nesneler arasında göze çarpan ayrımlara bakıldığında; maddi nesnelerin uzayın belirli bir bölgesinde yer kapladığını ve kapladıkları alanlara başka maddi nesneleri dahil etmedikleri, belirli bir şekilleri ve boyutları varken zihinsel nesneler için bu hallerde bulunduklarını söyleyemeyiz. Örneğin bir çikolata yeme isteğimizin belirli bir şeklinin olduğunu veya bu isteğimizin kitabın masanın üzerinde durduğu gibi bir mekanda yer kapladığını söylediğimizde anlamsız konuşmuş oluruz. Bazı bedensel duyumsamalar bedenlerde mekânsal görünüm sergiliyor gibi görünse de hayalet ağrıların varlığı bu sezgileri boşa çıkarmıştır. Hayalet ağrı, uzuvları alınmasına rağmen kişilerin alınmış uzuvlarında ağrı hissini deneyimlemeleridir (Heil, 2020: 49-50). Zihinsel ve maddi nesneler arasında başka bir ayrım ise zihin ve bedenin sahip oldukları nitelikler üzerindendir. Bu ayrımı Dennett'in örneği üzerinden açmaya çalışalım. Bir şaraphane, ürettikleri şarapların kontrollerini uzman şarap tadicısı olan insanlar yerine bu görevi yapacak

makine geliştirdiklerini dūřūnelim. Bu makinelerin şarapları kimyasal analizlerine ayırıp gerekli birleştirmeleri yaptıktan sonra çıktı olarak insan tadıcıların kullandığı terminolojiyle tepki versinler. Her ne kadar teknolojik olarak şarap tadıcılar üretmek imkan dahilinde olsa da bu makinelerin şarabı tattıklarında insanın şarap tadarken yaşadığı deneyimi hissetmediklerini söyleriz (Dennett, 2020: 42). Dolayısıyla bilinçli insan deneyimlerinin nitelikleri maddi nesnelerin niteliklerinde bulunmaz. Bařka bir deyişle insan deneyimlerinin sahip oldukları nitelikler fiziksel beyinin içinde bulunan nōronların ve kimyasal moleküllerin içinde bulunmaz. Zihinsel ve maddi nesneler arasında diğeri bir ayırt edici özellik epistemolojiktir. İnsanların kendi zihinsel durumlarına erişimleri doğrudan olduğı için zihin durumlarına dair bilgi řūpheye yer vermez. Kiřiler kendi zihin durumlarına ayrıcalıklı erişime sahipken maddi nesneler kamusal olarak herkesin erişimine açıktır (Heil, 2020: 50).

Tōz dūalizmi, zihinsel ile maddi nesneler arasındaki belirttiğimiz ayırt edici özelliklerden yola çıkarak zihin ve maddi olan iki farklı tōz öne sürer. Descartes, maddi ve zihinsel olmak üzere iki farklı tōz olduğunu öne sürer. Maddi tōzün mahiyetini belirleyen özniteliğı olarak yayılım özniteliğine sahip olduğunu söyler. Bu yayılım kabaca uzaysal olarak kendini gösterir. Maddi tōz uzaysal karakterinden dolayı uzayda belirli bir yer kaplama ve belirli bir şekil ve boyut kiplerinde bulunur. Zihinsel tōz ise dūřūnce özniteliğıyle karakterize edilerek duyumsamaların, imgelerin, arzuların, isteklerin, duyguların vb. dūřūnce kiplerinde kendini gösterir. Burada tōzlerin ayırt edici bir özelliğı olarak her bir tōzün yalnız ve yalnız bir öznitelikle nitelendirilmesi dūřūncesidir. Dolayısıyla maddi tōz yayılım özniteliğine sahip olduğı için zihinsel durum kiplerini gösteremez. Aynı şekilde zihinsel tōz de yayılımın kipleri olan mekanda bulunma, şekil ve boyut kiplerinde bulunamaz (Heil, 2020: 53-55). Bedenler maddi tōz olmaları nedeniyle maddelerin içinde bulundukları fizik yasalarına tabiyken zihinler ise kendilerinin içinde bulundukları farklı yasalara tabidirler. Psikoloji ve bilişsel bilimlerin günümüzde zihinsel durumların genel yasalarının peşinde oldukları söylenebilir.

Tōz dūalizminin öne sürdüğü ilkeler uyarınca nörobilimsel çalışmalar, zihinsel durumların doğası hakkında bilgi veremeyeceğı gibi; psikoloji üzerine yapılan çalışmalar da beyinsel durumlar hakkında bilgiyi içeremez. Çünkü belirtildiğı gibi her tōzün kendine has özellikleri ve yasaları bulunmaktadır (P.S. Churchland, 2020: 352).

Zihin ve beden keskin bir şekilde birbirlerinden soyutlandıklarında aralarında zihin ve beden arasında etkileşim sorunu ortaya çıkmaktadır. Töz düalizmine göre zihinsel durumlar yayılım göstermediğinden yani yer kaplama özelliğini barındırmadıkları için bedeni nerede ve nasıl etkilediği sorusu etkileşim sorununu oluşturur.

Descartes *Meditasyonlar*'ın beşinci bölümünde zihin ile beden arasındaki ilişkiye değinerek bu ilişkinin “Aynı şekilde doğa bana tam da bu acı, açlık, susuzluk ve benzeri türden hislerle kendi bedenimde bir kaptanın gemisinde bulunduğu şekilde bulunmadığımı, aksine ona sınıksız kenetlenmiş olduğumu, yani onunla tek bir varlık oluşturacak şekilde kaynaşmış olduğumu da öğretiyor” şeklinde tanımlar (Descartes, 2017: 102). Descartes burada doğa kavramı ile geniş anlamda birbirlerinden bağımsız duran bedensel ve zihinsel niteliklerin birleşiminden oluşan doğadan ziyade dar anlamda sadece bir zihin ve bedenin bileşiminden oluşan niteliklere göndermede bulunur. Bu doğa sayesinde insan, acı ve keder gibi duygulara neden olacak şeylerden kaçınmayı ve insanda keyif ve zevk duyguları uyandıracak şeylere yaklaşmayı öğrenir (Descartes, 2017: 116). Döneminin sahip olduğu fizyoloji bilgisiyle Descartes, ilerleyen sayfalarda zihin ve beden etkileşimini beynin küçük bir parçasında gerçekleştiğini söyler. Sinir liflerinin, uyarıları tamamen mekanik hareketin yasaları altında ilettiklerini söylerken aynı zamanda zihnin ayırt edici özelliklerini vurgular. Zihnin parçalardan oluşmadığını ve beden gibi parçalara bölünmeyeceğini söyler (Descartes, 2017: 121). Maddi töz olan beden mekanik yasalar doğrultusunda hareket ederken bu yasaların dışında kalan zihinsel tözün bedenle olan etkileşimi gizemli hale gelir. Sağduyuya yakın olmasına rağmen bu görüş gündelik yaşamımızdaki zihin beden etkileşimini açıklamada düştüğü çıkmaz ile bu yakınlığın görünüşte olduğunu söylemeyi olanaklı kılar.

1.1.1.2. Nitelik Düalizmi

Nitelik düalizmi, töz düalizminden farklı olarak sadece bir töz olan bedeni kabul eder. Bu görüş ilke olarak fiziksel bedenin bir parçası olan beynin fiziksel özellikleri yanında hiçbir fiziksel nesnenin sahip olmadığı bazı fiziksel olmayan niteliklere de sahip olduğunu söyler. Fiziksel olmayan bu nitelikler bilinçli bir zekânın belirleyici niteliklerini oluşturur (P. M. Churchland, 2018: 31). Örneğin dışı ağrıyan birisinin ağrısı olma niteliği, kırmızı bir güle bakıldığında kırmızı duyumunu edinme niteliği, güzel bir müzik dinlenildiğinde yaşanan hoşnutluk hissinin niteliği, bir şeyleri

arzulamak, istemek vb. nitelikler beynin sahip olduğu fiziksel olmayan niteliklerdir. Nitelik düalistleri, fiziksel olmayan zihin durumlarını beynin sahip olduğu nitelikler olarak görse de bu niteliklerin beynin başka fiziksel özelliklerine indirgemeye çalışan her türlü indirgemeci programa karşıdırlar.

Epifenomenalizm, zihinsel durum ve süreçlerin karmaşık şekilde organize olmuş bir sistemin yan ürünleri olarak tanımlar. Zihinsel durumlar, örneğin çalışan bir makinenin çıkardığı sese veya ısıya, bir ağacın gölgesine benzetilir. Nasıl ki bir cisim ışık altında kendi gölgesine neden olurken, gölgenin cisim üzerinde hiçbir etkisi yoktur; aynı şekilde zihinsel olaylar da beyin tarafından oluşur ve zihinsel olayların beyin üzerinde hiçbir etkisi yoktur (Heil, 2020: 83). Dolayısıyla bu görüşe göre biz her ne kadar su içmek istediğimiz için bardağa elimizi uzattığımızı düşünsek de bu bir yanılsamadır. Aslında olan tamamen çevresel etkiler sonucunda sinir sisteminin uyarılması ve bunun sonucunda motor tepkiler aracılığıyla bardağa elin uzanmasıdır. Beyin bu süreci işletirken bizim su içme isteği gibi yan ürün olan zihinsel duruma da neden olmuştur. Oluşan bu zihinsel durumlar hiçbir şekilde etki ve tepki mekanizması içinde rol almazlar.

Etkileşimci nitelik düalizmi, zihinsel niteliklerin beynin fiziksel olmayan beliren niteliklerini kabul ederken aynı zamanda su içme isteği gibi zihinsel durumların davranışları da etkilediklerini söylerler. Beliren nitelikler, fiziksel maddenin belirli bir şekilde organize olmuş durumlarıdır. Örneğin katılık niteliği, suyun mavi görünme niteliği, tat niteliği gibi nitelikler bu anlamda fiziksel maddenin beliren nitelikleri olabilir. Nitelik düalisti, zihinsel özelliklerin uygun bir şekilde organize olmuş beynin beliren nitelikleri olduğunu kabul ederken bu niteliklerin tamamen beynin fiziksel özelliklerinden meydana geldiğini kabul etmez (P. M. Churchland, 2013: 34).

Düalist görüşe göre, örneğin bir kişinin dişi hasar görüp bu kişide oluşan diş ağrısı beyinde gerçekleşen tamamen fiziksel beyin bölümlerinin etkileşimiyle açıklanamaz. Ağrıyı ortaya çıkaran şeyin yaralara sebep olan beyin durumları olduğu ve bundan kaynaklı kişinin çılgılık atması, bağırması veya eliyle ağrıyan bölgeyi ovmasıyla sonuçlanabilir. Her ne kadar ağrı bu şekilde tanımlanmaya çalışılsa da buradaki süreçler bir şeyi ağrı olarak nitelemek için yeterli olmayacaktır. Ağrılar aynı

zamanda belirli bir biçimde hissedildikleri için ağrının bu yönü, ağrının fiziksel nitelikleri, nedenleri ve etkilerinden farklı bir şey olduğudur. Ağrının bu iç yönünü ve diğer bilinçli deneyimlerin, fiziksel uyarım üzerinden veya davranışa dair nedensel ağlar içinde analiz edilemeyeceğidir (Nagel, 2004: 24).

Ancak nitelik düalizmi, zihinsel niteliklerin doğası hakkında bu niteliklerin bir şekilde beyin tarafından gerçekleşen fiziksel olmayan nitelikler, bilinçli bir zekânın özsel doğasına ait belirleyici nitelikler ve aynı zamanda hiçbir fiziksel özelliğe indirgenemeyeceğini söylerken bu niteliklerin nasıl beliriverdiğini açıklamaz. Şimdi de düalist görüşlerin zihinsel durumlara yaklaşımlarında orta çıkan sorunlardan kaçınmak için zihinsel durumlara farklı bir yaklaşımı öne süren davranışçı kuramı ele alalım.

1.1.2. Davranışçı Kuram

Felsefi davranışçılık, üç farklı entelektüel akımın etkisiyle ortaya çıkmış ve tarihi zirvesini İkinci Dünya Savaşı'ndan yirmi yıl sonra elde etmiştir. Bu etkilere bakıldığında ilk etki, düalist görüşlerin argümanlarına olan tepkidir. İkinci etki, Mantıkçı Pozitivistlerin önermelerin anlamı ile doğrulama koşulları arasında kurdukları ilişkiden gelir. Bu görüşe göre önermelerin anlamlı olabilmesi için duyu verilerine dayanması gerekir; yani bu önermeleri doğrulayan koşulların gözlenebilir olması argümanıdır. Üçüncü etki dil felsefesi üzerinden olmuştur. Birçok felsefi sorunun kullanılan dilsel ve kavramsal karışıklıktan dolayı ortaya çıktığını ve dolayısıyla felsefi sorunun çözümü için kullanılan dilin ve kavramların analiz edilmesi gerektiğine dair yaklaşımdır (P. M. Churchland, 2013: 48). Felsefi davranışçılığın varsayımlarını ortaya çıkarmak için Gilbert Ryle'in öne sürdüğü kategori hatasından ve Wittgenstein'in *kutudaki böcek* metaforundan kısaca bahsetmek faydalı olacaktır.

Felsefi Soruşturmalar'ın 293. bölümünde Wittgenstein, bir kişinin ağrı sözcüğünü kendi yaşadığı durumdan yola çıkarak kullanmasının ve bu sözcüğü başka birilerinin yaşadığı durumlara genelemeye çalışmasının sorumsuzca bir davranış olduğunu söyler. Bu durum aynı zamanda kişinin kendi zihinsel durumlarından yola çıkarak başka zihinlerin bilineceği argümanına da sert bir eleştiri sunar. “Diyelim ki herkesin bir kutusu var ve kutunun içinde de ‘böcek’ dediğimiz bir şey bulunuyor. Hiç kimse hiçbir zaman başkasının kutusunun içine bakamıyor; ve herkes böceğin ne

olduğunu kendi böceğinin görünüşünden bildiğini söylüyor. Bu durumda herkesin kutusunda farklı bir şey bulunabilir. Hatta böyle bir şeyin sürekli değişim geçirdiğini bile düşünebiliriz. Ama ya bu insanların böcek sözcüğünün yine bir kullanımı varsa? Bu durumda bu, bir şeyin imlemi olamayacaktır. Kutunun içindeki şey dil-oyununa hiç mi hiç dahil değil” (Wittgenstein, 2020: 118). Wittgenstein’in felsefi anlamda kişilere ait özel bir dil olamayacağı görüşü bağlamında düşünüldüğünde kişi her ne kadar çok özel bir deneyim yaşadığını söylese de aslında bu deneyimin böyle söylenmesi dil içinde öğretilmiştir. Wittgenstein’in ağır sözcüğünü zihinsel durumlara göndermelerde bulunan sözcüklere uygularsak bu sözcükler düalistlerin düşündüğü gibi tözleri, nitelikleri veya kişilere ait özel durumları belirtmek için kullanılmaz. Bu sözcükler anlamlarını içinde bulundukları dil oyunundan alırlar. Bu durumda kırmızı güle bakıldığında kişilerin sahip oldukları bireysel kırmızı duyumunun doğası hakkında konuşmanın veya bu duyumların karşılaştırılmasının imkansız olduğunu söylemenin anlamsız olduğudur. Bu şekilde konuşan biri aslında zihinsel durumları ifade eden dilin mantıksal doğasını yanlış anlamıştır (Heil, 2020: 98).

Makinedeki Hayalet Dogması olarak ortaya koyduğu akıl yürütmesiyle Gilbert Ryle, resmi öğreti olarak adlandırdığı Kartezyen ikiciliğin temel ilkeleri açısından hatalı olduğunu söyler. Düalist görüş “zihinsel yaşamın olgularını gerçekte olmaları gerekenin dışında başka bir mantıksal tip ya da kategoride göstermektedir” (Ryle, 2011: 81). Ryle bir kategori hatasının neye benzediğini gündelik örnekler üzerinden gösterir. Örneğin, üniversiteye ilk kez gelmiş yabancı birisine sırasıyla, farklı fakülte binaları, kütüphaneler, oyun sahaları, yemekhaneler, yönetim birimleri gösterildikten sonra bu yabancının “iyi güzel de üniversite nerede?” demesi kategori hatasını oluşturur. Çünkü yabancı kişi burada üniversiteyi, üniversiteyi oluşturan birimler gibi düşünerek üniversiteyi üyelerinin oluşturduğu kategoriye dahil etmiştir. Bir başka kategori hatası örneği ise Ortalama Vergi Yükümlüsü hakkında anlamlı konuşulabildiği halde onu normal bir kişi gibi kabul edip sokakta görebileceğimizi düşünürsek ortaya çıkar (Ryle, 2011: 81-82).

Yabancı kişinin üniversiteye dair sahip olduğu kategori hatasında ısrar etmiş olsaydı üniversitenin varlığını maddi olmayan bir yapı olarak düşünebilirdi. Ryle göre Kartezyen ikicilik de aynı hatayı yaparak önce zihinlerin varlığını kabul eder, bu

varlığı beden(beyin) yapısı içinde bulamayınca özel türden gayri maddi varlıklar olması gerektiğini düşünür (Heil, 2020: 100).

Ryle'in erken dönem çalışmaları göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmaların çoğunluğunda felsefi ve psikolojik görüşlerin altında yatan gerçek mantıksal biçimi ortaya çıkaracak mantıksal ve dilsel aygıtlar geliştirmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Eleştirdiği düalist geleneğin zihin için kullandığı kavramların yerine kendisinin geliştirdiği *davranışsal kapasite* ve *yetenek*, *eğilim analizlerini* koymuştur (Lyons, 2019: 123). Wittgenstein ve Ryle'in görüşleri dikkate alındığında zekice davranışlar sergileme kapasitesi olan varlıklara zihinsel durumlar atfedilir. Burada işleyiş tam tersinden olur; özelde insanlar maddi veya maddi olmayan bir içsel organa sahip olduğu için zeki olduğunu söylemeyiz, tam tersine sahip olduğu karmaşık yapısının dışardan gözlenen birtakım davranışları üzerinden zihne sahip olduklarını söyleriz (Heil, 2020: 100). Örneğin bir yerde tatil yapma isteği aslında bu yer hakkında internette araştırmalar yapmak, rezervasyon için bir yerleri aramak, gidip biletleri almak veya tatil hakkında konuşmalarda bulunmak gibi gözlenebilir davranışlar üzerinden tanımlanır.

Felsefi davranışçılık için, gündelik sosyal yaşamda zihinsel olgular hakkında konuşmak işe yarar bir şekilde davranışlardan bahsetmektir. Dolayısıyla zihinsel olgulara dair önermeler hiçbir anlam kaybına uğratılmaksızın analiz edilip bu önermelere karşılık gelecek gözlenebilir davranış hakkındaki önermelere çevrilebilir (Churchland, 2013: 48). Bir kişinin Antalya'da tatil yapma isteğini anlam kaybına uğratmadan gözlenebilir davranışları üzerinden yorumlamaya çalışırsak, İstanbul ve Antalya hakkında tatil broşürlerini uzattığımızda ilk önce Antalya tatil broşürüne bakacağı, o kişiye takvimine uygun bir uçak bileti sunduğumuzda bu bileti alacağını söylemekle aynı anlama geleceğidir.

Felsefi davranışçılık, kişinin sahip olduğu zihinsel durumlarından konuşmanın aslında o kişinin sahip olduğu yetenek ve yatkınlıklarından bahsetmek olduğunu söyler. Böylece zihin ve beden arasındaki etkileşim veya zihin ve beden sorunun aslında sözde sorunlar olduklarını söyler (Churchland, 2013: 49). Davranışçı yaklaşım bu sorunları çözerken aynı zamanda ortaya başka sorunlar çıkarmıştır. İnsan davranışlarının farklı yatkınlıkları üzerinden tanımlamaya çalışması yatkınlıkların

belli koşullar altında dışavurumu üzerinden olur. Örneğin bir kibrit çöpünün yanmaya yatkın olduğunu söylediğimizde, kibrit çöpünün tutuşabilmesi ancak ortamın uygun olmasını gerektirir. Ortamda öncelikle oksijen olması, kibrit çöpünün ıslak olmaması, havanın rüzgarlı olmaması, kibrit çöpünün yeterli uzunlukta ve yakınlıkta tutmamız vb. koşulların olması gerekir. Antalya'ya tatile gitmek isteyen kişiye uzattığımız broşürle ilgilenebilmesi için kişinin sıkılmaması, okuma yazmasının olması, görme yetisinde hasar olmaması vb. koşulların sağlanması gerekir. Aynı şekilde bu kişinin belirlenen günde uçağı kaçırmayacağına dair bir inanca sahip olması gerekir. Ayrıca bu kişinin Antalya'da tatil yapmak istediğini söylediğinde bu söyleminde ve diğer davranışlarında içten olması gerekir. Örneğin bir kişinin cenaze töreninde ağlaması her zaman onun üzüntü ve acı içinde olduğunu garanti etmeyebilir. Çünkü bu kişi çok iyi rol yaparak bu duygulara sahip olmadığı halde üzüntü içindeymiş gibi davranabilir. Davranışçı kuramcılara yöneltilen diğer önemli bir eleştiri ise nitelik düalizm bölümünde tartışılan duyuların içsel yönünü görmezden gelmeleridir. Örneğin dışı ağrıyan bir kişinin ağrısı yalnızca bu kişinin bağırması, yanağını ovması vb. davranışlarla veya uyarıcılarla tanımlanmaz. Çünkü bu kişi belirli bir biçimde dış ağrısı çekme hissi yaşamaktadır.

1.1.3. İndirgemeci Materyalizm (Özdeşlik Kuramı)

İndirgemeci materyalizm daha yaygın olarak özdeşlik kuramı olarak da bilinir. Bu görüş, zihinsel durum ve süreçlerin beynin fiziksel durum ve süreçleri olduğunu söyler. Gerçekleşen her bir zihinsel durum veya süreç tiplerine karşılık beyinde gerçekleşen bir nörofizyolojik durum veya süreç tipleri gelir ve bu karşılık aynı zamanda birebir eşleşmedir (Churchland, 2013: 52). Özdeşlik kuramı, İngiliz düşünür olan U.T. Place tarafından sistemli bir şekilde ortaya konulduktan sonra J.J.C. Smart ve David Armstrong tarafından geliştirilmiştir (Priest, 2018: 150).

Place'in tezi bilincin veya zihinsel durumların beyin süreçleri olduğudur. Yalnız bu tez beyinde gerçekleşen olayların öznel yaşantılara neden olduğunu söylemekle kalmaz aynı zamanda gerçekleşen zihinsel olguların beyinde gerçekleşen fiziksel olgularla aynı yani özdeş olduğunu söyler (Priest, 2013: 155). Benzer şekilde Smart özdeşlik kuramı için şu ifadeleri kullanır: “Şimşek bir elektrik boşalmasıdır dediğimde, katı özdeşlik anlamında ‘özdeşlik (is)’ kullanıyorum. (Tıpkı ‘7, 5’ten

büyük en küçük asal sayı ile özdeşdir.’ önermesinde olduğu gibi). Duyumun bir beyin süreci olduğunu ya da şimşegin bir elektrik yük boşalması olduğunu söylediğimde, sadece duyumun bir şekilde beyin süreciyle uzamsal veya zamansal olarak sürekli (continuos) olduğunu ya da şimşegin boşalması ile mekânsal veya zamansal olarak sürekli olduğunu kastetmiyorum” (Smart, 1959: 145).

Burada zihinsel olan ile fiziksel olan ontolojik olarak özdeş iken semantik olarak özdeş olduğu söylenmez. Başka bir deyişle gerçekleşen zihinsel olaylar ile bunlara karşılık gelen fiziksel olaylar özdeş iken zihinseli ifade etmek için kullanılan terimler ile beyinde gerçekleşen fiziksel olayları betimlemek için kullanılan fizikalist terimler anlam bakımından eş anlamlı terimler değildirler (Shaffer, 2005: 73; aktaran: Doğan, 2020: 74). Frege’nin anlam ve gönderim arasında yaptığı ayrımı göstermek için verdiği örneği burada kullanabiliriz. Örneğin Akşam Yıldızı ve Sabah Yıldızı terimleri farklı anlamlarda kullanılsa da bu iki terim Venüs gezegenine gönderimde bulunur.

Özdeşlik kuramcıları, Smart’ın alıntısında bulunan ışık= elektrik deşarjı gibi bilim tarihinde keşfedilen kuramsal özdeşlikler üzerinde durarak ilerde benzer şekilde beyin çalışmaları yardımıyla zihinsel durumlara karşılık gelecek beyin durumlarının ortaya konulacağını iddia ederler. Bilim tarihindeki kuramsal özdeşliklere bakıldığında örneğin doğada gerçekleşen şimşek olayının aslında bulutlardaki elektriksel yük boşalmaları olduğu, suyun kimyasal analize tabi tutulduğunda iki hidrojen ve bir oksijen elementinden başka bir şey olmadığı ortaya çıkmıştır. Öte yandan sesin uzayda hareket eden dalga salınımları, ışığın elektromanyetik dalgalardan oluştuğu, bir cismin sahip olduğu sıcaklık veya soğukluğun aslında cismin sahip olduğu moleküllerin toplam kinetik enerjisi olduğu veya kömür ve elmas dışardan farklı görünse de bu iki maddenin aynı karbon elementinin farklı dizilişleri oldukları bilinmektedir (Churcland, 2013: 52). Bu örneklerde geçen şimşek, su, ses vb. gündelik dilin terimleri başarılı bir şekilde fizik kuramları tarafından daha iyi bir şekilde açıklanarak fiziksel terimlere indirgenmiştir. Bilim tarihinde bu örneklere benzer başarılı kuramlar arası indirgemelerin yaygın olmasına paralel olarak özdeşlik kuramcıları da tümevarımcı bir iyimserlikle zihnin ve bilincin ilerde nörofizyolojik durumları betimleyen fizikalist bir terminolojiye indirgeneceğini düşünür (Doğan, 2020: 25). Bu paralellikler doğrultusunda özdeşlik kuramı, zihinsel durum veya

süreçleri beyindeki fiziksel durum veya süreçlere indirgemeye çalışmasıyla bu kurama aynı zamanda indirgemeci materyalizm denilmektedir.

İndirgemeci materyalizmin, kendisine rakip olan diğer zihin kuramlarına kıyasla avantajlı bir pozisyonda olduğu söylenebilir. Düalist görüşler, fiziksel ve fiziksel olmayan zihin niteliklerinden bahsettikleri için ister istemez bu nitelikler arasındaki bağıntıların ve ilişkilerin doğasını açıklama sorumlulukları taşıırken özdeşlik kuramı doğası gereği bağıntı ve ilişkiler taşımadığı için özdeşlik kuramcısı bu sorumluktan muaftır. Çünkü zihinsel durumlar beyin durumlarıyla özdeş ise bir şeyi kendisiyle ilişkilendirmek mümkün değildir. Bu durumda zihin beden etkileşimi sorunu da çözülmüş olur. Diğer taraftan bu görüş, zihin durumlarının beyin durumlarıyla özdeş olarak kabul ederken düalist görüş beyin durumlarına ek olarak zihin durumlarının farklı varlıklar olduğunu söyleyerek bir varlık alanı tesis etmeye çalışır. Özdeşlik kuramı bu anlamda varlıkları çoğaltmak yerine zihinsel olguları beyindeki fiziksel olgulara referansla açıklamaya çalışarak sadelik yolunu seçmiş olur (Heil, 2020: 122-123). Bu doğrultuda özdeşlik kuramı rakip zihin kuramlarına oranla hipotezlerin az olması ve bu hipotezlerin bilimsel olarak test edilebilir olmaları, düalist görüşlerin dayanak olarak kullandığı zihin beden karşıtlıklarını indirgemeci yollarla boşla çıkarmalarıyla bu kuram kendini ön plana çıkarmıştır (Maslin, 2007: 73; aktaran: Doğan, 2020: 76).

Özdeşlik kuramı belirtilen avantajlardan dolayı kendisini üst pozisyonda konumlandırırsa da ciddi eleştirilerin hedefi olmuştur. Özdeşlik kuramına genelde tip/tip özdeşliği üzerinden yapılan eleştiri işlevsel yaklaşım üzerinden yapılmaktadır. Bu eleştiriye işlevsel yaklaşımda değinileceği için burada yer verilmeyecektir. Başka bir eleştiri Leibniz Yasası üzerinden gelmiştir. Leibniz Yasası'na göre eğer x ve y nesneleri mutlak olarak özdeş ise ($x=y$) x'in sahip olduğu her özelliğin y'nin de bir özelliği olması ve y'nin sahip olduğu her özelliğin x'in de bir özelliği olması gerektirir. Bu yasayı zihinsel durumlar = nöro-fizyolojik durumlar şeklinde özdeşlik kuramına uyguladığımızda burada bulacağımız en az bir özelliğin eşitliğin bir tarafını sağlarken diğer tarafını sağlamadığı bir durumun varlığında bu kuramın yanlış olduğu ortaya çıkar. Bu görüş doğrultusunda örneğin zihinsel nitelikler mekân kategorisinde ifade edilemezken beyin durumları beynin belirli bir bölgesinde gerçekleşir. Aynı şekilde zihinsel durumlar olan inançların ve düşüncelerin bir anlam taşıdıkların, bu

anlamların doğruluğundan veya yanlışlığından bahsedilebilirken beyinde gerçekleşen nöron ateşlenmeler hakkında doğruluğundan veya yanlışlığından bahsetmek yanlış olacaktır (Churchland, 2013: 57-58).

Leibniz, kişilerin sahip olduğu deneyimlerin niteliklerini mekanik bir nedensellik içinde açıklanamayacağını basit bir düşünce deneyi yardımıyla açıklamaya çalışır. Leibniz'in düşünce deneyi şu şekildedir: "Düşünmek, hissetmek ve algılar edinmek üzere yapılandırılmış bir Makinenin var olduğu tasavvur edilirse, bir değirmen gibi o makinenin içine giriliyormuşçasına orantıları aynen koruyarak makinenin büyütülmesi, kavranılabilir bir şeydir. Böyle tasavvur edildiğinde makinenin içi gezildiğinde sadece birbirini iten parçalar görülecektir ama algıyı açıklayacak herhangi bir şeye rastlanmayacaktır" (Leibniz, 2019: 44). Leibniz'in açıklamaları doğru ise özdeşlik kuramı yanlış olur. Bu düşünce deneyindeki akıl yürütmeyi bir örnek üzerinde şu şekilde devam ettirebiliriz: Bir kişinin sokak ortasında gezindiğinde arabaların sesini, lokantalardan gelen güzel yemek kokularını veya insanların görsel deneyimlerini yaşadığını farz edelim. Bu kişi, deneyimlerini dile getirdiğinde her seferinde yaşadığı deneyimi, deneyimlediği şeyler üzerinde yapabilir. Yaşadığı fenomenal deneyim bir arabadan gelen sesin veya bir yemeğin kokusu vb. deneyimlerdir. Leibniz'in düşünce deneyindeki gibi bu kişinin beyninin içini gezindiğimizi düşünürsek beynin içinde bir yemek kokusuna, arabanın sesine veya kişilerin görsel şekillerine denk gelmeyeceğiz. Karşılaşacağımız şey yalnızca et parçalarının renkleri, kokusu olur. Bu şekilde düşünüldüğünde özdeşlik kuramı yanlış olacaktır. Fakat bu akıl yürütmenin sorunlu olduğu nokta tam da deneyimlenen nesnelerin sahip olduğu niteliklerle deneyimin sahip olduğu nitelikler her neyse onlarla karıştırılmasıdır. Place bu yapılan yanlışlığa yani deneyimlenen nesnelerin özellikleriyle deneyimin özelliklerinin karıştırılmasına fenomenolojik safata adını verir (Heil, 2020: 138). Bu durumda deneyimlenen nesnelerin özelliklerini deneyimden çıkardığımızda bir deneyimin özsel niteliklerinin ne olduğu sorusu önem kazanır.

Bu noktada Thomas Nagel, bilinçli deneyim olgusunun, evrimsel sürecin üst düzeyinde bulunan karmaşık yapıları organizmalarda var olduğunu fakat üst düzeyden alt düzey basit organizmalara inildikçe bu olgunun var olup olmadığını göstermenin zorlaştığını söyler. Ancak bilinçli deneyim olgusunun formları değişkenlik gösterse de eğer bir organizma az bir miktarda bilinçli bir deneyim yaşıyorsa bu organizma için

olmak gibi bir şeyin var olduğunu söyler. Bu aynı zamanda bir taraftan bilinçli bir deneyimin ölçütünü oluştururken bir taraftan da deneyimin öznel karakterini oluşturur. Nagel, indirgemeci programların tam da indirgemeye tabi tuttukları zihinsel olguları, öznel karakterlerini dışarıda bırakarak incelemeye çalıştıklarını söyler. Böylesi bir incelemeyi doğadaki bir maddenin fiziksel ve kimyasal özelliklerinin dışarıda bırakılarak analiz edilmesine benzetir (Nagel, 2015: 145-147). Nagel'in zihinsel olguların öznel karakterine yaptığı vurguya benzer şekilde John Serle, geleneğin zihni analiz ederken üçüncü şahıs perspektif yöntemini kullandığını söyler. Gelenek, bu yöntemle dışımızdaki nesnelerin nasıl ki görünüşleri dışarıda bırakılarak nötr bir şekilde incelenmeye müsaitse zihinsel olguların öznel ve bilinçli niteliklerinin de dışarıda bırakılarak nötr bir şekilde incelenebileceğini düşünür. Searle, bu tarz bir yaklaşımın zihinsel olguların ayırt edici özelliklerini dışarıda bıraktığını söyler (Searle, 2004 : 35).

Bilinçli zihinsel olgular öznel karakterinden dolayı birinci şahıs perspektifinden bilinebilirken, fiziksel olgular nesnel olarak herkes tarafından bilinebilmektedir. Dolayısıyla nörobilim alanında yapılan çalışmalar nörofizyolojik süreçler hakkında bilgi içerirken zihinsel süreçler hakkında bilgi ortaya koymaz. Bu argüman bilgi argümanı olarak farklı düşünce deneylerinin de temelini oluşturur. Sonuç olarak bu argüman doğrultusunda ortada epistemik bir boşluk var ise zihinsel olgulara dair bilgimizle beynin fizyolojik olgularına dair bilgilerin özdeş varlıklara gönderimde bulunup bulunmadıkları belirsizleşir.

1.1.4. İşlevselci Yaklaşım

İşlevselci yaklaşım, hesaplama bilimlerinin yükselişiyle birlikte 1950 ve 1960lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu görüş zihinsel durumları üç farklı değişken arasındaki üçlü ilişki üzerinde oynanan nedensel rol ile tanımlar. Bu değişkenler, duyuşsal girdiler, ilişkili başka zihin durumları ve davranışsal çıktılardır. İşlevselci yaklaşımın genel görüşü şu şekilde tanımlanabilir: "... her zihinsel durumun özsel ve tanımlayıcı özelliği, onun (I) beden üzerindeki çevresel etkileriyle, (II) diğer zihinsel durum tipleriyle ve (III) bedensel davranışlarla bir dizi nedensel ilişkiye girmesidir" (Churchland, 2013: 66). Örneğin bir kişinin acı biber yediğinde acıyı hissetmesi, dil üzerinde oluşan sinirsel girdilerle, bu acıyı hissettiğine dair inanç ve bu acıyı

dindireceğine inandığı için ayran veya su içme gibi davranışlarda bulunması üzerinden tanımlanır.

İşlevselci yaklaşım görünüşte davranışçı yaklaşımı hatırlatsa da bu iki görüş arasında temel bir fark vardır. Davranışçı yaklaşım, zihinsel durum tiplerini uyarım ve bunun sonucunda oluşan davranışlar üzerinden tanımlamaya çalışırken işlevselci yaklaşım ise bunlarla nedensel ilişkilerde bulunan başka zihinsel durumlara da zorunlu olarak gönderimde bulunulması gerektiğini düşünür (Churchland, 2013: 66). Örneğin acı biberi, Urfa’da yediğinde acı hissinin dışavurumu yadırganacağını düşünen biri çok iyi rol yaparak bu acı hissini gizleyebilir.

Bu yaklaşımın diğer bir ayırt edici özelliği işlev ile yapı arasında kurduğu ilişkiden gelir. Çok basit bir örnek vermek gerekirse fare kapanı işlevini yaptığı maddeden bağımsız bir şekilde kazanır. Fare kapanı ahşaptan, demirden veya farklı maddelerden yapılabilir veya çok basit bir düzeneden, çok karmaşık bir mekanizmaya kadar çeşitlilik gösterebilir. Dolayısıyla işlevler inşa edildikleri yapılarından soyutlanabilir (Heil, 2020: 148). İşlevselci zihin yaklaşımı; zihinlerin ve zihinsel durumların, işlevlerin bu özelliklerinden dolayı çoklu gerçekleştirilebilir olduğunu düşünür. “Çoklu gerçekleştirilme her tip zihinsel durumun öteki biyolojik ve hatta biyolojik olmayan türlerin bedenlerinde (ya da beyinlerinde) farklı gerçekleştirilebileceği iddiasıdır” (Shagrir, 2019: 177).

Bu iddia doğrultusunda farklı bir gezegende fizyolojik yapısı insanın fizyolojisinden tamamen farklı bir yapıda olan bir varlık düşünebilir. Bu yabancı varlığın beyin yapısı insan beyninden farklılık sergilese de yabancı varlığın içsel durumlarının sahip olduğu işlevsel rol insanların zihinsel durumlarını tanımlayan ilişkilerle paralellik gösterebilir (Churchland, 2013: 67). Verdiğimiz acı içinde olma örneği, bu yabancı varlık için de geçerli olacaktır. Fiziksel bakış açısı içinde düşünüldüğünde, yabancı varlığın acı içinde olma durumu, her ne kadar insanların sahip olduğu acı içinde olma durumundan farklı olsa da işlevselci yaklaşım için bu durum önemli değildir. Çünkü insanın ve bu yabancı varlığın sahip olduğu acı durumları işlevsel olarak tanımlanmış zihinsel acı tipinin örneklerini oluşturur. Bu acı tipin örnekleri farklı fiziksel yapılarda oynadıkları işlevsel rolden dolayı tanımlanmıştır.

İşlevselci yaklaşımın ortaya çıkışı hesaplama bilimlerinin yükselişiyle aynı döneme rastlar. Çoklu gerçekleştirilmeye, hesaplama üzerinden örnek vermek gerekirse çok basit bir toplama olan $2+6=8$ işlemi alalım. Bu işlemi bir öğrenci kara tahta başında, abaküs üzerinde ve dijital hesap makinesi üzerinde yapabilir. Burada gerçekleşen hesaplama, insan beyninden, abaküsten veya dijital makineden bağımsız bir düzeyde tanımlanmıştır. İşlevselci görüş hesaplama ve hesaplamanın örneklediği süreçleri birbirinden ayrı düşünmemiz gerektiğini söyler. Bu görüş doğrultusunda iki düzeyli bir kavrayış ortaya çıkmaktadır. Üst düzey, hesaplamanın doğasına dair bilgiler içerirken alt düzeyler ise hesaplamanın gerçekleştiği yapıların doğasına dair kavrayışları sunar. Burada önemli olan nokta, Üst düzey özelliklerin, alt düzey özelliklere oranla özerk olmalarıdır. Üst düzey özellikler, alt düzey özelliklere oranla daha özerk olmalarıdır. Özerk olmaları dolayısıyla üst düzeyde gerçekleşen özellikler, alt düzeylere indirgenemezler (Heil, 2020: 162). Bu durumu zihinsel durumlara genellersek, tanım düzeyinde zihinsel durumlar girdi; başka zihinsel durumlar, çıktılar arasındaki nedensel ve mantıksal ilişkileri üzerinden konuşulurken yapısal düzeyde ise nöron ateşlenmeleri, nöron örüntüleri, kimyasal moleküllerden vb. durumlardan bahsetmiş olunur. Dolayısıyla nörobilim alanında yapılan çalışmalar işlevsel organizasyonlar olan bilişsel süreçler hakkında bilgi veremeyeceği ancak işlevsel durumların bedenlendiği yapıyı ortaya çıkarır (P. S. Churchland, 2018: 389-394).

İşlevselci zihin yaklaşımı, genel olarak iki düşünce deneyi üzerinden itirazların yöneltildiği söylenebilir. Birincisi tersine dönmüş tayf- düşünce deneyidir (P. M. Churchland, 2013: 69). Bu düşünce deneyine göre ikiz bir dünyada yaşayan insanların renk spektrumu bizlerin renk spektrumunun tam tersi olsun. Yani ikiz dünyada yaşayanlar normal insanın kırmızı gördüklerini yeşil, normal yeşili ise kırmızı görsünler. Bu ikiz dünyada yaşayan insanların nesnelerin aynı renklerini aynı şekilde gördükleri için bilinen renk körlüğü testinden farklıdır. Onlardan yeşil ve kırmızı renkli nesneleri ayırmaları istense biz insanlar gibi bu nesneleri renklerine göre ayırırlar. Bu ayrımın kendisi ikiz dünyadaki insanlar tarafından algılansa dahi dışardan hiçbir gözlem bu farkı ortaya çıkaramaz (Searle, 2004: 65). Bu düşünce deneyi ikiz dünya sakinlerinin edindikleri renk duyumları işlevsel olarak biz insanların renk duyumuyla özdeştir. İşlevsel tanım gereği zihinsel tip olarak aynı renkleri gördüğümüz söylenildiğinde zihinsel durumların içsel veya niteliksel doğasının görmezden

gelinmesine neden olur (Churchland, 2013: 69). İkinci düşünce deneyi beyin nöronlarının simülasyonu şeklinde düşünülerek Çin nüfusu kadar devasa sayıda insanların bir araya geldikleri düşünce deneyine dayanır. Bu insanlar ellerindeki telefonlarla veya uydu aracılığıyla iletişim kurduklarını düşünelim. Bu insanlar aralarındaki bu iletişimi, beyindeki nöronların kendi aralarında kurdukları elektriksel iletişim yerine, cep telefonu ve uydu aracılığıyla yaparlar . Ned Block, buna Çin Beyni adını verdiğini söyleyerek bu Çin Beyni'nin işlevsel olarak insan beyniyle özdeş olmasına rağmen bu beyin fenomenal bir yaşantısının olamayacağını söyler (Block'tan aktaran: Blackmore, 2017: 43). Bu durum aynı zamanda eksik iç nitelik sorunu olarak bilinir (P. M. Churchland, 2013: 70).

Diğer zihin kuramları gibi İşlevselci yaklaşımın da karşılaştığı bir çok felsefi sorunun olması, alanındaki düşünürleri yeni çözüm arayışlarına itmiştir. Şimdi bu arayışların sonucunda ortaya çıkmış olan Paul Churchland'in görüşlerini irdeleyelim.

1.2. Paul Churchland'in Halk Psikolojisine Yaklaşımı

Paul M. Churchland, günümüzde yaşayan en önemli zihin felsefecilerinden biridir. Patricia S. Churchland'le birlikte zihin felsefesi alanındaki problemlere yeni kavrayışlar ve çözüm önerileri getirmek için bilim felsefesi ve nörobilim alanındaki kaynaklardan ve yaklaşımlardan yararlanmışlardır. Eleyici materyalizm yaklaşımlarını öneren Churchland'lerin zihin felsefesi alanına en büyük katkılarından biri, kuşkusuz geleneksel zihin beden ilişkisinin doğasına dair tartışmaları kuramlar arası ilişki zemininde yeniden düzenlemeleridir. Aynı zamanda günümüzde akademik alanda kabul görmüş nörofelsefe'nin öncülüğünü Churchland'ler yapmışlardır (Bickle, 2019: 277).

Paul Churchland, gündelik sosyal yaşamda kişilerin kendilerine veya başkalarına dair kişi kavrayışının kavramsal çerçevesinin kuramsal olduğunu söyler. Sağduyu kişi kavrayışı kişileri arzulayan, düşünen, hisseden, özgür iradesi olan, vb. olarak kabul eder. Bu kavrayışın kuramsal olduğuna dair tespit zihin felsefesindeki geleneksel zihin beden sorunu, başka zihinler sorunu vb. sorunların farklı bir düzlemde yeniden ele alınmasına olanak sağlamıştır (Churchland, 2013: 16). Bu yeniden düzenleme çerçevesinde geleneksel zihin beden sorunu başka bir deyişle zihin durumlarıyla beyin durumları arasındaki ilişki sorunu eski bir kuram olan halk

psikolojisiyle gelişmekte olan nörobilim kuram arasındaki ilişki sorunu halini alır (Churchland, 2018: 98).

Bu bölümde Churchland'in halk psikolojisinin kuram olduğuna dair argümanı ortaya konulmaya çalışıldıktan sonra Churchland'in halk psikolojisinin kuram olarak kuramlar arası indirgeme yelpazesinin neresinde konumlandırığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.2.1. Halk Psikolojisine Kuram Olarak Yaklaşım

Gündelik sosyal ilişkilere tekrar dönölüp halk psikolojisinin işleyişine bakıldığında insanların zihinsel durumlarıyla davranışları arasında ilişkiler kurulduğu gözlenebilir. İnsan, başka insanların davranışlarını arzular, istekler, düşünceler, algılar, umutlar, beklentiler vb. zihinsel fenomenlere referansta bulunarak açıklamaya çalışır. Sosyal yaşamda diğer kişilerin davranışları altında yatan nedenleri kişi içinde bulunduğu zihinsel psikolojik durumları üzerinden anlamlandırmaya çalışır. İnsan davranışlarını açıklamaya çalışan psikoloji bilimlerine karşılık insanın bu yeteneğine sağduyu psikolojisi, sezgi psikolojisi veya halk psikolojisi adı verilir. (P. S. Churchland, 2020: 332). Halk psikolojisi gündelik sosyal yaşamda insan davranışlarını açıklayabilmemiz için arka planda bizlere bazı genellemeler veya yasalar sunar. Bizler bu genellemelere aşına olduğumuz için çoğu zaman bu genellemeleri ifade etme ihtiyacı duymayız. Halk psikolojisinin genellemeleri veya yasaları şu şekilde örneklendirilebilir:

Bedenlerinin herhangi bir bölgesinde hasar gören kişiler hemen sonrasında ağrı hissetmeye meyillidirler:

Uzun bir zaman aralığında sıvı tüketmeyen kişiler susamaya meyillidir.

Herhangi biri ağrı içindeyse bu ağrısını dindirmek için bir şeyler yapmaya meyillidir.

Öfkeli insanlar suratlarını asmaya meyillidir.

Güzel bir haber alan kişiler mutlu olmaya meyillidir.

Ani bir darbe karşısında kişiler irkilmeye meyillidir.

X'i isteyen bir kiři, Y'i yapmasının gerekli ve yeterli olduėunu dűřünüyorsa, çatıřmalı istekleri ve öncelikli yöntemi yoksa Y'i yapmaya meyilli olur (Churchland, 2013: 128; 2018: 96).

Bu ve benzeri birçok genelleme veya yasaya sahip olan Halk psikolojisi, sosyal yaşam içinde kişilerin davranışlarını açıklamada ve öngörmeye destek görevini üstlenir. Halk psikolojisinin yasaları bir araya gelerek sosyal yaşamda zihinsel durumlar ile davranışlar arasındaki nedensel ilişkileri betimleyerek açıklama görevi görür ve aynı zamanda bu yasalar birlikte bir kuram oluşturur. Halk psikolojisi bir kuram olarak sahip olduğu genellemeleri aracılığıyla zihinsel süreçleri, algılarla, davranışlarla ve başka zihinsel süreçlerle ilişkilendirir. İnsanlar küçük yaştan itibaren dillerini öğrenmeye başladıklarında halk psikolojisinin kavramsal çerçevesini de öğrenirler. Kişiler sosyal yaşam içerisinde bu kavramsal çerçeveyi geliştirerek bilinçli zekânın doğasının neyi içerdiiine dair sağduyuya dayalı bir kavrayış kazanmış olur (Churchland, 2018: 96). Paul Churchland, gündelik sosyal ilişkilerde kişilere attettiğimiz psikolojik durumların sağduyuya dayalı bir psikolojik kuram tarafından kurgulandığını söyleyerek bu kuramı aynı zamanda kişi kuramı olarak adlandırır (Churchland, 2012: 127).

Gündelik sosyal yaşamda basit bir davranışı nasıl açıklamaya çalıştığımızı Churchland'in verdiği örnek üzerinden açmaya çalışarak olağan açıklamalarımızın arka planında işleyen halk psikolojisi genellemelerini göstermeye çalışalım.

-“Neden Micheal toplantıda yerine otururken hafifçe irkildi?

-Çünkü aniden sert bir acı duydu.

-Anladım. Peki neden acı duydu?

-Çünkü sandalyesine koyduğum raptiyenin üzerine oturdu” (Churchland, 2018: 96).

Bu diyaloga bakıldığında Micheal'in davranışı birbirini takip eden iki açıklama örneği üzerinden açıklanmış olur. Bu açıklamaların Micheal'in davranışını açıkça ortaya koyduğu söylenebilir. Eğer herhangi biri bu açıklamayı anlamadığını söylerse bu kişiye yukarıda belirtilen halk psikolojisinin genellemelerinden olan *bir kişi ani sert bir darbe karşısında irkilir ve bedenin bir bölgesinde hasar gören biri acı duyar* genellemeleri öne sürölür. Micheal'in davranışını açıklayan iki açıklama örneği bu

genellemelerden tümdengelimsel yöntemle çıkarılmış olur.(Churhland, 2018: 96-97). Bu açıklama modeli fizik bilimlerindeki Tümdengelimsel –Nomolojik açıklama modeline benzerlik gösterir. Örneğin bir kişinin, yoldaki karların eriyerek sulu kar haline gelmesine rağmen yolun etrafında bulunan karların neden erimediğini sorduğunu farz edelim. Bu kişiye, cevap olarak, belediyenin sabah saatlerinde yolda tuzlama çalışması yaptığını söyleyelim. Bu kişinin, yapılan açıklamada yolların tuzlanması ile yoldaki karların erimesiyle ilgili ilişkiyi anlamadığını farz edip açıklamamıza devam edelim. Bu kişiye, tuzun suda çözünerek suyun donma noktasını düşürdüğünü söyleyerek açıklamamızı tamamlamış oluruz. Son açıklamada, “içinden tuz çözünen suyun donma noktası düşer” şeklindeki ifade genel bir yasa belirtir. Bu yasa aracılığıyla belediyenin yolları tuzlaması ifadesi açıklayıcılık özelliğini kazanmış olur (Hempel, 2015: 52).

Tuz suyun donma noktasını düşürür.

Belediye yolları tuzlamıştır.

Yolun etrafında karlar vardır.

.....

Yolun üzerinde sulu kar vardır.

Alt alta yazılan ifadeler bir araya gelerek bir açıklama rneği sunar. İlk üç öncül açıklayıcı bilgiler içerirken sonuncu önerme ise açıklanması gereken olguyu betimlemektedir. ncl önermelere bakıldığında bir yasa ve sınır koşullarından oluştuğu görülecektir. Sınır koşulları bir diğer deyişle başlangıç koşulları, genel yasalar ile açıklanması gereken olguları veya olayları birbirine bağlar (Churchland, 2018: 94). Açıklanması gereken olgu bu öncüllerden tümdengelimsel yolla türetilir. Genel olarak ifade edilirse bir olayın veya olgunun nedensel açıklaması, bir olayı veya olguyu betimleyen önermeyi öncüllerin içerdiği yasalardan ve olayın veya olgunun sınır koşullarından tümdengelimsel metotla ortaya çıkarılmasıdır (Popper, 2019: 83, 84). Halk psikolojisinin yasaları, her ne kadar fizik bilimlerindeki yasalar gibi katı ve değişmez olmasa da fizik bilimlerindeki açıklamanın doğasında oynadığı rolü gündelik açıklamalarda oynar. Halk psikolojisinin genellemeleri sosyal ilişkilere dair dzenlikleri betimler. Gündelik yaşam içerisinde kişiler herhangi bir olguyu ve olayı

açıklarken genelde açıklamanın her öncülünü dile getirmezler. Dolayısıyla bu tarz açıklamalar genelde boşluklar içerdiğinden birer açıklama taslakları olarak görülürler. Bu açıklama taslaklarında bulunan boşluklar dinleyiciler tarafından doldurulduğu varsayılır. Dinleyicilere yalnızca sahip olmadıkları bilgilerin verilmesi yeterli görülür. Micheal'in davranışında sandalyesine raptiyenin koyulması bilgisi veya belediyenin yollarda tuzlama çalışması yaptığı bilgisi karşı tarafa verilmesi gündelik açıklamada yeterli görünür (Churchland, 2018: 94). Gündelik yaşamda bir açıklamada herkes tarafından konuşulmadan anlaşıldığı düşünülen genellemeler açıklamaların arka planı oluşturur. Bu arka planda işleyen genellemeler sosyal yaşamda insan davranışlarına dair açıklamaları karakterize ederler (P. S. Churchland, 2020: 333).

Bir açıklamada oynadığı rolün yanın sıra belki de daha önemlisi halk psikolojisi genellemeler, genellemeler ağı ile bir kavramsal çerçeve sunar. Bu kavramsal çerçeve, zihinsel durum ve süreçlerin nasıl tanımlanması gerektiğine dair sınırlar çizer (P.S. Churchland, 2020: 332). Günlük sosyal yaşamda kişilerin kendilerine ve başkalarına atfettiği arzu, inanç, umut, beklenti vb. gibi zihinsel kavramlar veya terimler anlamlarını ve tanımlarını sağduyunun sahip olduğu kavramsal çerçeveden alır. Gündelik sosyal yaşamda zihinsel durumları ifade eden terimler, sağduyuya dayalı kuramsal çerçevenin (halk psikolojisi) kuramsal terimleridir (Churchland, 2013: 42). Kuramsal terimlerin nasıl anlam kazandıkları üzerinde yapılacak inceleme hem zihin durumlarına göndermede bulunan terimlerin nasıl anlam kazandığını hem de başka zihinlerin bilgisi ve kendilik bilgisi üzerinde yapılacak incelemede bizlere ön hazırlık sağlayacaktır.

1.2.1.1. Kuramsal Terimlerin Semantiği

Paul Churchland, kuramsal anlayış ile kuramsal olmayan anlayış arasında varsayılan ayrımların hatalı olduğunu söyler. Bu ayrımlara bakıldığında, sıradan bir gözlemle sandalyeler, ağaçlar veya mutfak eşyalarına dair bilginin geniş ölçekli kuramların öne sürdüğü elektronlar, genler, yıldızlara dair bilgiden tür olarak farklı olduğu yönündedir. Kuramsal anlayış ancak bilim insanının özel bir çalışmasıyla ortaya çıkarılırken bilimsel olmayan bilgi ise sıradan bir gözlemle herhangi bir kişi tarafından elde edilebilir. Bu görüşler doğrultusunda kuramsal anlayış özünde kurgusal veya yapay bir karakter sergilerken kuramsal olmayanın doğal ve apaçık olduğu söylenir. Churchland, bu ayrımlar uyarınca kuramsal terimler ile kuramsal olmayan terimler

arasında varsayılan ilişkinin irdelenmesiyle kuramsal terimlerin semantiğinin açıklamaya çalışmanın boşa bir çaba olduğunu söyler. Çünkü sağduyuya dayalı kavramsal şemayı oluşturan ilkeler ağının kendisi de kuramsaldır. Ayrıca bu sağduyuya dayalı kavramsal şema, Churchland için, diğer kuramlar gibi kurgusaldır ve değişkenlik gösterebilmektedir (Churchland, 2013:11-12).

Churchland'e göre kuramsallaştırma bir terimin veya kavramın uygun varsayımlar ağının oluşturduğu semantik konumda yerinin sabitlenmesidir (Churchland, 2013: 132). Churchland, kuramsallaştırmanın algı düzeyinde başladığını ifade eder. Algı, dış veya iç uyarıcıların nörofizyolojik süreçler sonucunda beyinde oluşan duyuların kavramlar yardımıyla işleminden geçmesiyle oluşur. Churchland, bu tanım uyarınca iki farklı yönelmişlikten bahseder. Birincisi duyuların nesnel yönelmişliği ki bu durumda organizmanın çevreyle girdiği nedensel ilişki sonucunda duyuların bilgi içermesi söz konusudur. İkincisi ise duyuların öznel yönelmişliğidir. Duyuların öznel yönelmişliği duyularda bulunan verinin işlenmesine göndermede bulunur. Churchland bu iki farklı yönelmişlik durumunun bir duyuların içsel özelliği olarak görmez. Çünkü bu iki süreç görüldüğü üzere ilişkisel durumlara göndermede bulunur. Birinci süreç duyuların nedeniyle ilgiliden ikinci süreç ise duyuların kavramsal sonucuna ilişkindir. Churchland, herhangi bir terimin anlamını duyuların içsel niteliği tarafından belirlenmediğini söyler. Bir terim anlamını içinde bulunduğu arka plan varsayımlar veya inançlar ağının oluşturduğu çerçeveden alır (Churchland, 2013: 19- 30).

Churchland, duyuların algılama sürecinde aracı mekanizmalar olarak görür. Dış dünya veya kişinin kendi içsel uyarıcıları arasındaki nedensel ilişkileri doğru kurmaya yarayan her türlü araçlar birbirinin yerini alabilir. Anlamın duyuların içsel niteliğinden bağımsız olduğunu şu düşünce deneyi üzerinden gösterilebilir. “Sadece kızılaltı aralıktaki dalga boylarına duyarlı gözlerin evrimleştiği bir *hominid* türü düşünün. Dolayısıyla bu tür sıcaklığı görsel sistem aracılığıyla tespit ediyor. Sonuç olarak ılık şeyleri beyazımsı gri, sıcakları beyaz, serinleri gri, soğuklarıysa siyah olarak görüyorlar. Gözlemlerindeyse bizim sıcak diyeceğimiz yerde *crin* diyorlar. Örneğin kaynayan bir çaydanlığın *crin* olduğunu ve buzun hiç *crin* olmadığını söylüyorlar. Şimdi, *crin* sıcak anlamına mı gelir yoksa beyaz anlamına mı gelir?” (P.S.Churchland, 2020: 298).

Sıcaklık gibi sıradan gözlem terimlerinin duyumlarda verili olduğu düşüncesi kabul edildiğinde *crin* terimi beyaz anlamına gelecektir. Bu şekilde bir çeviri karşılıklı arka plan inançların veya varsayımların hatalı anlaşılmasına neden olur. Örneğin “kar sıcaktır” gibi hatalı çeviriler ortaya çıkar. Bu iki terimin anlamı içinde bulundukları varsayımlar veya inançlar ağı tarafından belirlenir (Churchland, 2013: 26) Doğru çevirinin de ancak bu şekilde arka plan inanç veya yasaların eşleşmesiyle mümkün olduğudur. Kuramsal terimler anlamlarını içinde şekillendikleri yasalar veya inançlar ağının oluşturduğu semantik konumdan alırlar.

1.2.1.2. Başka Zihinler Sorunu

Kendimiz dışındaki insanların veya kendi türümüzden uzaklaştıkça evrim skalasının üst düzeylerinde yer alan canlıların, insan eliyle üretilmiş bilişsel beceriler sergileyen bilgisayarlar ve karmaşık robotların gerçek anlamda kendimiz gibi düşüncelere, hislere, bilince, duyumlara vb. zihinsel durumlara ve zihinsel içeriklere sahip olup olmadıklarından nasıl emin olabiliriz sorusu felsefenin kadim sorunlarından biri olarak bilinen başka zihinler sorunudur (Gödelek, 2019: 178). Bilindiği üzere Descartes metodolojik şüphe yöntemini kullanarak dış dünya ve kendi bedeninden şüphe ederek şüpheyi yer vermeyen açık seçik ve doğrudan bilgi olarak kendisinin şüphe içinde olduğu bilgisine yani kendisinin düşünen bir şey olduğu bilgisine ulaşır. Bu görüş doğrultusunda kişiler fenomenal yaşantılarına yani zihin içeriklerine ilişkin doğrudan bilgiye birinci şahıs perspektifinden ulaşır. Kişilerin kendi zihinsel durumlarına erişimi dolaysızken başka zihinlere erişimi dolaylı yoldan gerçekleşir. Örneğin karşımızdaki insana baktığımızda gözlemleyebileceğimiz sadece o kişinin bedensel hareketleri ve bizim için anlamlı ifadeler olarak karşımızdaki kişinin ağzından çıkardığı seslerdir. Tüm bu gözlemlenen fiziksel şeylerin arkasında gizliden gerçekleşen zihinsel şeylerin varlığından nasıl emin olabiliriz? (Gödelek, 2019: 178).

Başka zihinler hakkında elde edilen bilginin üzerindeki kuşkuyu biraz daha güçlendirmek için Nagel’in verdiği basit örnek üzerinden ortaya koymaya çalışalım. Arkadaşınız ve siz vanilyalı dondurma yediniz. Ve bu vanilyalı dondurmalarından aldığınız lezzeti karşılaştırmak istiyorsunuz. Arkadaşınızın vanilyalı dondurmadan nasıl bir lezzet aldığını öğrenmek için arkadaşınızın vanilyalı dondurmasının tadına bakabilirsiniz. Bu durumda arkadaşınızın dondurmasından tadarken aldığınız lezzet yine sizin deneyiminiz olur. Dolayısıyla karşılaştırdığınız şey tam olarak arkadaşınızın

dondurmasıyla kendi dondurmanız arasında aldığınız lezzet farkları olur, arkadaşınızın vanilyalı dondurmayı tadarken aldığı lezzeti karşılaştırmış olmazsınız. Eğer aynı kültür içinde büyüdüğünüz için kültürel olarak vanilyalı dondurmanın tadı ikiniz için de karşılaştırılabilir olduğunu düşünüyorsanız bunu nasıl bildiğiniz sorusu hâlâ cevapsız kalır. Çünkü bir dondurma ile bu dondurmadan alınan lezzet arasındaki bağıntı sadece sizin tarafınızdan gözlemleyebileceğiniz öznel bir bağıntıdır (Nagel, 2004: 13-14). Sayan bu akıl yürütme tarzını başka zihinler sorunu için daha az radikal olan bir versiyonu olarak değerlendirir. A ve B kişisi olgun domatese bakarken deneyimlediği renklere kırmızı; solmamış çimenlere baktıklarında ise deneyimledikleri renklere yeşil dediklerini kabul edelim. Deneyimledikleri renklere aynı ismi verdikleri için dilsel bir iletişim konusunda sıkıntı yaşamadıklarını kabul edebiliriz. Belki de A kişisi solmamış çimenlere bakarken karşısındaki kişinin olgun domatese bakarken edindiği kırmızıyı deneyimliyorken B kişisi ise olgun domatese bakarken karşısındakinin yeşil çimenlere bakarken edindiği yeşil rengi deneyimliyordur. A ve B kişisi nesnelere bakarken farklı renkleri deneyimlemelerine rağmen deneyimledikleri renklere aynı ismi verdikleri için iletişimde sorun yaşamazken bu kişilerin renk dünyaları birbirinin tam tersidir. Bu iki kişinin birbirlerine sadece renklere aynı ismi verdiklerini daha ileri giderek aynı renkleri deneyimlediklerini nasıl gerekçelendirebilirler? Sayan bu sorunun çözümünün kolay olmadığını söyler (Sayan, 2012: 47-48).

Genel olarak çevremizdeki bir varlığın gözlenebilir davranışlarından ve konuşmalarından hareketle bu varlığın bilinçli bir zekâyâ yani başka bir zihin olup olmadığını düşünürüz. Örneğin bedenindeki hasardan ve yüz buruşturmasından ağrıyı, kaşların çatılmasından siniri, gülmelerden ve kahkahalardan mutluluğu varsayınız. Çevrenin ve tepkilerin uygun düzenlenişinden arzuların, inançların, beklentiler vb. zihinsel durumların var olduğunu çıkarsarız. Görünüşte bir sorun olmamasına rağmen bu çıkarımların meşruluğunu yani bu çıkarımların neyin gerekçelendirildiği sorgulandığında sorun kendini göstermeye başlar. Gözlenebilir özgül davranışlardan hareketle bunlara, açık davranış-işsel durumlar, uygun gelecek özgün zihinsel durumların varlığını varsaymak aynı zamanda bu özgün davranışlarla özgün zihinsel durumları birbirlerine bağlayan özgün genel bağlantıların olduğunu da varsaymaktır. Davranış ile zihinsel durumlar arasında yapılan çıkarımlar “Gök gürlemesi gibi bir ses

duyulduğunda büyük olasılıkla yakın bir yerlerde şimşek çakmıştır” genel çıkarımlara benzer. Bu tarz deneysel genellemeler kişinin geçmiş tecrübesiyle temellendirilir (Churchland, 2018: 108).

Zihin durumlarıyla davranış arasında kurulan genel bağlantılar, kişinin başkaları üzerinde yapacağı bir gözlemden çıkarılamaz. Bunun sebebi başkaları üzerinde yapılacak bir gözlemle kişi, varsayılan genel bağlantıların sadece bir yanı olan davranışlara ulaşabilir. Kişiler yalnızca kendi zihinsel durumlarını doğrudan gözleme imkanına sahiptir başkalarının zihinsel durumları kişinin doğrudan gözlemine kapalıdır. Bu durumda kişi kendi zihinsel durumlarıyla kendi davranışları arasında kurduğu öznel bağıntıların başkaları için de geçerli olduğu inancına, kişi yalnızca kendi içinde bulunduğu zorunlu özgül durumundan yola çıkarak tümevarımsal bir sıçrayışla ulaşır (Churchland, 2013:124). Bu tarz bir akıl yürütme, gündelik yaşamda en azından başka insanların zihin durumlarına sahip olduklarına olan inancımıza çok zayıf bir temel sağlar. Bu tablo karşısında kişi, başka zihinler hakkındaki inancını gerekçelendiremez. Başka bir deyişle davranış ile zihinsel durumlar arasında kurulan genellemeler doğrulanamaz.

Paul Churchland, başka zihinler sorununun formüle edildiği dönemde gerekçelendirmenin doğası hakkındaki kavrayışın genel bir yasanın, varsayımın veya genellemelerin ancak deneysel olarak olguların yeterli bir gözleminden tümevarımsal metotla gerekçelendirilebileceğine dair olduğunu söyler (Churchland, 2018: 112). Yukarıda verdiğimiz gök gürültüsü ile şimşek çakması doğa olayları arasında kurulan genellemeler bu tarz gerekçelendirmeye örnek gösterilebilir. Kişi, ne zaman şimşek çaktığında hemen bu olayın arkasından gök gürültüsünü de deneyimlese geçmiş tecrübeleri yardımıyla tümevarımsal olarak bu iki olay arasında genellemeye ulaşır. Dolayısıyla gerekçelendirmenin bu tarzında varsayılan yasalar kişilerin tecrübeleriyle gerekçelendirilmesi gerekir. Başka zihinler sorunu tam da bu tarz gerekçelendirme anlayışı içinde formüle edilmiş ve bu soruna çözüm aranmıştır.

Churchland, bu tarz bir gerekçelendirme anlayışı çerçevesinde başka zihinler sorununa çözüm olarak geliştirilen geleneksel iki yaklaşımın da hatalı olduğunu söyler. Kısaca başka zihinler sorununa çözüm olarak geliştirilen benzerlik argümanına ve felsefi davranışçılığa bakabiliriz. Daha sonra Churchland’ın farklı bir

gerekçelendirme perspektifinden bu soruna çözüm olarak önerdiği yaklaşıma bakabiliriz.

Davranış ile zihinsel durumlar arasında kurulan genel bağlantıların gerekçelendirilmesi en azından kişinin kendi içinde bulunduğu özgül durumda yapılabilir. Örneğin kişi ağrıyı deneyimlediğinde yüzünü buruşturduğunu ve bu ağrıyı ifade eden inlemelere sahip olduğunun farkında olarak ağrı ile davranış arasındaki bağlantıyı kendinde deneyimlemektedir. Kişi, diğer insanları gözlemleyerek bedensel hareketlerinden yola çıkarak diğer insanların da kendisine benzediğini düşünür. Örneğin diğer insanların da belli bağlamlarda yüzlerini buruşturduklarını ve kendi inlemelerine benzer sesler çıkardıklarını gözlemler. Kişi, davranış ile zihinsel durumlar arasında kurulan genellemelerin kendisi için geçerliyse yani kendi içinde bulunduğu durumuyla benzerlik kurarak bu tarz genellemelerin başka insanlar için de geçerli olduğunu düşünür. Kişi, zihinsel durumlarla davranış arasında varsayılan genellemeleri kendi durumunda gerekçelendirmiş olup bu genellemelerin başkaları için de geçerli olduğunu öne sürmüştür. Bu argüman bilinen geleneksel benzerlik argümanıdır (Churchland, 2018: 109).

Churchland'e göre benzerlik argümanı başka zihinlerin bilgisini gerekçelendirmeye çalışırken üç sorunla karşılaşmıştır. Birinci sorun benzerlik argümanı diğer zihinlerin bilgisini sadece kişinin içinde bulunduğu özgül örneğinden yola çıkan tümevarımsal bir genellemeyle gerekçelendirmesine dayanır. Bu durum bir kişinin kutup bölgesinde tek bir beyaz ayı ile karşılaşp tüm ayıların beyaz olduğu genellemesini yapmasına benzer. Churchland, bu tarz bir argümanın gündelik sosyal yaşamda başka zihinlerin var olduğuna olan inancı güçlendirmek yerine kuşkuya yer açarak zayıflattığını söyler. Benzerlik argümanının ortaya çıkardığı ikinci sorun ise eğer kişi başka zihinlerin bilgisine ancak kendi durumunun gözlemleriyle sınırlıysa bu akıl yürütme sonucunda kendi durumundan farklı olan örneğin renk körü veya işitme engelli olan insanların durumlarına inanması için hiçbir gerekçe bulunmaz. Daha genel bir ifadeyle kişi yalnızca kendi sahip olduğu psikolojik durumları başkalarına atfedebilir. Dolayısıyla psikolojik durumları sistematik olarak bizlerden farklılaşan hatta tamamen farklı olan yabancı varlıkların zihin sahibi olup olmadıkları gerekçelendirilemez. Son olarak üçüncü sorun ise kişinin kendi zihinsel durumları, davranışları ve zihinsel durumlarıyla davranışları arasında kurduğu bağlantılar üzerine

kişinin bunlara dair yaptığı değerlendirme üzerine çıkmaktadır. Kişinin, içinde bulunduğu zihinsel durumunu, başka zihinsel durumlardan ve daha sonra bu zihinsel durumu ile davranış arasında bir bağlantı olduğunu sezmesi, tanınması ve ayırt edecek yargılara ulaşabilmesi gerekir. Kişinin bu tarz yargılara ulaşabilmesi için de kişinin bu özgül durumlara gönderme yapabilecek kavramlara sahip olması gerekir. Örneğin, bu durumdaki kişinin arzu, inanç, beklenti, acı, hüzn vb. gibi terimlerin ne anlama geldiklerini bilmesi gerekir. Bu tarz terimler anlamlarını, açık gözlenebilir ve zihin durumlarına referansta bulunan terimlerden ziyade bu terimleri birbirine bağlayan daha genel arka plan hipotezler açısından alırlar. Bu durumda kişi aslında gerekçelendirmeye çalıştığı genel bağlantıları önceden varsaymış olur. Bu bağlamda kişi kendi özgül durumundan yola çıkarak davranış ile zihinsel durumlara dair genellemelere ulaşmamıştır (Churchland, 2018: 110-111).

Başka zihinler sorununa yaklaşımda benzerlik argümanın ortaya çıkardığı benzer sorunlardan kaçınmak için felsefi davranışçılar farklı bir argüman öne sürmüşlerdir. Felsefi davranışçılık, davranış ile zihinsel durumlar arasında varsayılan genellemelerin deneysel gözlenebilir bir yöntemle gerekçelendirilmeye uygun olmayan genellemeler olduklarını düşünürler. Dolayısıyla bu tarz genellemeleri gerekçelendirmeye çalışmak boşuna bir çaba olduğu için bu genellemeleri gerekçelendirme ihtiyacı duymamışlardır. Felsefi davranışçılığa göre bu genellemeler geçerliğini uygun bir şekilde içerdiği psikolojik terimlerin işlemsel tanımlamalarından alırlar. Dolayısıyla bu tarz genellemeler deneysel bir yöntemle doğrulanmaya ihtiyaç duymazlar. Bu durumda işlemsel tanım uyarınca uygun şekillerde davranmaya yatkın olan bir varlık bilinçli ve zeki kabul edilir (Churchland, 2018: 111). Anlaşılabileceği üzere işlemsel tanımlar, üzerinde çalışılan alan için ölçütler sağlamaktadır. Bu ölçütler gözlenebilir veya sınamaya açık işlemler üzerinden yapılabilmektedir (Hempel, 89: 2015). Felsefi davranışçılık alt başlığında da değindiğimiz gibi felsefi davranışçılık gözlenebilir açık davranışlar arasında uygun işlemsel tanımlar çıkarmaya çalışır. Buradaki sorun zihinsel durumları ifade edecek terimlerin uygun açık davranışların düzenlemesinden elde edilemeyeceğidir. Örneğin ağrı duyumuna karşılık gelecek uygun gözlenebilir davranışların çokluğudur. Ağrının işlemsel tanımını bulmak demek şu belli davranışlar ölçüt olarak ağrıyı tanımlar demektir. Çok hassas olan bir kişi her

şeyden acı duyabilir. Birebir eşleşme bulmak oldukça zor ve imkansız gibi görünmektedir.

Diğer taraftan halk psikolojisi genellemeleri davranışçıların iddia ettikleri gibi geçerliliğini işlemsel tanımlardan almaz; bu tarz genellemeler geçerliğini gündelik dil üzerinden sosyal ilişkilerdeki açıklayıcı ve öndeyide bulunma rolleri çerçevesinde deneysel olgulardan alırlar. Bu durumda bu tarz genellemeleri gerekçelendirme probleminde geri dönmüş olur (Churchland, 2018: 112).

Karşılaşılan tablo uyarınca Churchland'e göre benzeşim argümanındaki temel sorunun kişinin kendi zihninin bilgisine dayanarak diğer zihinlerin bilgisini çıkarımsal olarak kabul etmesidir. Davranışçılık ise halk psikolojisi genellemelerinin deneysel yönünü kabul etmeyerek bu tarz genellemelerin deneysel olarak gerekçelendirmenin boşa bir çaba olduğunu söyleyerek hata yapmıştır.

Paul Churchland, yukarıda belirttiğimiz tarzda gerekçelendirme, genel yasaların, betimlediği olguların deneysel olarak yeterli gözlenebilir örneklerinden tümevarım yoluyla elde edilen genellemelerle gerekçelendirme, biçiminin modern bilimlerin sahip olduğu kuramların yasalarını gerekçelendirmede yetersiz kaldığını söyler. Çünkü modern bilimler, gözlem alanımızın dışında kalan varlıklardan, niteliklerden ve süreçlerden bahsederken genel yasalar bu gözlenemez varlıklar, nitelikler ve süreçler arasındaki ilişkileri düzenler. Örneğin modern bilimlerin öne sürdüğü genler, moleküller, elektromanyetik alanlar, kütle çekim kuvveti vb. şeyler ve bu şeyler arasındaki ilişkiler gözlenemez. Dolayısıyla kuramın öne sürdüğü gözlenemez kendilikler ve bu kendilikler arasındaki ilişkileri ifade eden yasaların farklı bir deneysel gerekçelendirme tarzına başvurulması gerekir. Genelde kuramlar, doğada veya sosyal yaşamda daha önce açıklanamamış gözlenebilir olguları veya fenomenleri açıklayabilmek ve tahminde bulunabilmek için gözlenemeyen kendilikler ve kendilikleri düzenleyen yasalar öne sürerler. Kuram tarafından varsayılan yasalar ve gözlenebilir sınır veya özel koşullarla birlikte işleyerek açıklanması veya tahminde bulunulması istenen gözlenebilir olayları veya olguların ifadeleri tündengelimle ortaya koyarlar. Eğer bir kuram bu tarz bir açıklama ve öndeyide bulunma gücü kuvvetliyse bu kurama inanmaya değerdir. Bu tarz bir gerekçelendirmeye hipotetik-tündengelimli gerekçelendirme denir (Churchland, 2018: 112-113).

Bu bağlamda halk psikolojisini meydana getiren –içsel zihin durumları ile açık davranışları bağlayan – genel varsayımlar veya ilkeler ağı, kuram olarak gündelik sosyal yaşamda insan davranışlarını diğer kuramlardan daha iyi bir şekilde açıklar ve öndeyide bulunur. Halk psikolojisinin genellemeleri veya yasaları tam da bu açıklayıcı olma ve öndeyide bulunma gücünden meşruiyetini alırlar. Bu tarz bir gerekçelendirmede görüldüğü üzere kişi, kendi içinde bulunduğu özel durumunu değerlendirmesine ihtiyaç duymaz. Kişilerin yaşamı boyunca kendilerine ve başkalarına dair kavrayışları değişebilir. Bu durumun değişkenlik göstermesi yalnızca kişilerin farklı zamanlarda kendilerine ve başkalarına dair farklı kuramlardan beslendiğini gösterir (Churchland, 2018: 114).

Gündelik sosyal yaşamda kişilerin davranışları en iyi şekilde kişilere atfedilen arzular, istekler, inançlar, beklentiler, duyumlar, algılar vb. durumlar çerçevesinde açıklanabilir ve öndeyide bulunabilir. Gündelik sosyal yaşamda insan davranışlarını anlamamanın ve yorumlamanın en iyi yolu bu olduğu düşünüldüğü sürece diğer insanların başka zihinler olduğu gerekçelendirilmiş olur. Bu durumu kendi dışımızdaki varlıklara uygularsak, bu varlıkların davranışları atfedilen zihinsel durumlar bağlamında en iyi şekilde açıklama ve öndeyide bulunmamızı sağlıyorsa bu varlıkların zihin sahibi oldukları gerekçelendirilmiş olur (Churchland, 2018: 114).

Churchland'ın halk psikolojisine kuram olarak yaklaşımının başka zihinler sorununa getirdiği alternatif çözümü ortaya koymaya çalıştık. Churchland, bu yaklaşımın başka zihinler sorununun çözümünde açık üstünlüklere sahip olduğunu söyler. Churchland, başka zihinler sorununun varsayımsal ayağı olan kişilerin kendi zihinsel durumlarına doğrudan erişimine açık olması, diğer herkesin açık erişimine kapalı olması düşüncesini devre dışı bıraktığı için görünürde sorun da ortadan kaybolmuştur. Aslında başka kişilerin içsel durumlarını, halk psikolojisi kuramının varlıkları olduğu düşüncesi başkalarının zihinleri üzerindeki şüpheyile birlikte düşünülünce ikna edici gibi durmaktadır. Buna karşılık kendi içsel durumlarımız üzerindeki şüphemiz azaldıkça ve hatta şüpheyeye hiç yer vermeyen zihin durumlarına sahipsek zihinsel durumlara kuramsal varlıklar olarak yaklaşmak görünürde anlamsız gibi durmaktadır. Şimdi Churchland'ın kendilik kavrayışımızın da kuramsal olduğuna dair görüşlerine bakabiliriz.

1.2.1.3. Kendilik Bilgisi

Churchland, başka zihinlere dair bilginin epistemik statüsünü gündelik yaşamda başkalarının davranışlarını başarılı bir şekilde açıklamada ve öndeide bulunma becerisi sağlayan halk psikolojisi kuramından elde ettiğini söyler. Başka zihinler sorunu ile ilişkili olan kişinin kendilik bilgisine dair bilginin özel bir epistemik statü elde edip etmediği sorusu Churchland'ın görüşleri için önem taşır.

Churchland, psikolojik veya zihinsel kavramların kuramsal kavramlar olarak birinci tekil kişinin psikolojik durumlarına veya zihinsel durumlarına uygulanabilirliğine gelindiğinde itirazlarla karşılandığını söyler. Bu itirazlar, kişinin içgözlemsel yolla kendi zihinsel veya psikolojik durumlarına başkalarının ulaşamayacağı özel bir erişime sahip olduğu argümanı tarafından gerekçelendirilir. Diğer bir deyişle kişiler kendi zihinsel durumları karşısında ayrıcalıklı bir izleyici konumunda olurlar. Dolayısıyla zihinsel kavramları kişinin kendisine atfetme şekli çıkarıma ve gözleme dayalı olamaz. Churchland, gözlemlere uygulanan kavramların kuramsal kavramlar olamayacağı yönündeki önyargının iş başında olduğunu söyler. Churchland için gözlemsellik dediğimiz şey, tam da bir kavramın uygun bir duruma uygulanması demek olduğudur. Kuramsallık ise bir kavramın varsayımlar, inançlar ağının oluşturduğu semantik konumda sabitlenmesidir. Churchland, içgözlemsel yargıların gözlem yargıların bir alt sınıfı olduğunu söyler (Churchland, 2013: 132).

Churchland'e göre geleneksel görüş, dış dünyaya dair bilginin temsiller aracılığıyla yani dolaylı yoldan gerçekleştiği için bu bilgi şüpheyi yer verir. Oysaki içgözlemle elde edilen bilgi ise aracısız ve doğrudan olduğu için bu tür bilginin hatalı veya yanıltıcı olamayacağı yönde olduğunu söyler. Dış dünyayı bilmemize aracılık eden duyular ve izlenimlerin kendileri bizlere kendilerini aracısız sunarlar. Yani bir duyum veya izlenimin kendisi bir duyumun duyumu veya bir izlenimin izlenimi olarak içgözlemsel bir yolla belirlenmez. Dış dünyaya dair uygulanan gerçeklik ve görünüş ayrımları kişilerin kendi zihinsel durumlarına gelindiğinde geçerliliğini yitirir. Çünkü kişilere kendi zihinsel durumları gördükleri şey oldukları için burada şeffaflık söz konusudur. Dolayısıyla kişinin kendi zihinsel durumlarına karşı ayrıcalıklı durumu gereği, sahip olduğu içgözlemsel yargılar düzeltilmez, bu türden yargılarda yanılmaz ve mantıksal açıdan hatalı olamaz (Churchland, 2018: 118-119).

Churchland, bu görüşün doğru olması durumunda kendi görüşünün büyük bir yanlışlığı içinde olduğunu söyler. Çünkü içgözlemsel yargılar sınıfı düzeltilemez ve yanlışlamazlar ise kendi görüşü bu tarz yargıların sahip olduğu eşsiz epistemik konumu açıklayacak kaynaklara sahip değildir. Churchland'e göre belirli bir psikolojik veya zihinsel durumda olmakla kişinin kendisinin bu belirli psikolojik veya zihinsel haldeyim yargısında bulunması bir tür nedensel bir ilişkidir. Kişilerin içinde bulundukları zihinsel durumlar ve bu zihinsel durumlara karşı verdiği tepkisel yargılar alışkanlıklarının sonucudur. Kişinin vereceği içgözlemsel yargıya bazı durumlarda içinde bulunduğu psikolojik durum, benzer başka bir uyarıcı veya hiç nedenini bilmediği başka nedenler sebep olabilir. Churchland'e göre geleneksel görüşün kendi görüşüyle çatıştığı başka bir nokta ise psikolojik durumlara dair sağduyunun oluşturduğu kavramsal çerçevenin yani halk psikolojisinin deneysel bir kuram olması tezidir. Halk psikolojisi deneysel bir kuram ise bu kuramın yanlışlanabilme ihtimali vardır. Bu kuramın yanlışlanması durumunda bu kuramın varsaydığı psikolojik durumların olmaması ve içgözlemsel yargıların tam da yanlış bir kuramın arkaplan varsayımları gereği yanlış olabileceğidir. Churchland, içgözlemin kişinin doğası hakkında yanlış bir bilgi sağlanması durumunda tezinin anlamsız olduğunu söyler (Churchland, 2013: 133).

Churchland, geleneksel görüşün öne sürdüğü argümanları inceleyerek bu argümanların dayanaklarının hatalı olduğunu örnekler üzerinden göstermeye çalışır. Yukarıda da belirtildiği gibi geleneksel görüş duyular söz konusu olduğunda gerçeklik ile görünüşün ortadan kalktığını söyleyerek kişinin kendi duyuları karşısında aracısız bir şekilde kavradığından bu duyular hakkında yanlışlamayacağını dile getirilmişti. Churchland, duyuların aracısız kavranabilirliği söz konusu olsa dahi duyuların hatalı olamayacağını garanti edecek hiçbir mekanizmanın olmadığını söyler. Diğer bir deyişle ona göre hata, yalnızca yanlış bir temsil veya tasarım aracılığıyla ortaya çıkmaz. Kişinin içgözlem yoluyla "ağrı duyuyorum" yargısı ile doğrudan beyinde gerçekleşen fiziksel olarak adına ağrı denilecek durumun oluşmasını gerektirecek zorunlu bir ilişki yoktur. Churchland'e göre kişinin bu yargıya varmasına neden olacak şeye, kişinin içinde bulunduğu alışılmadık başka bir şeyin de sebep olabileceğidir. Eğer kişi içinde bulunduğu durum gereği acı hissetme beklentisi içinde olursa acıya benzer başka bir duyumu acı olarak algılama içine

girebilir. Örneğin kişiye, işkence altında sırtına sıcak demir çubukla dokunulduğunu farz edelim. Yirminci dokunuşta sıcak demir çubuk yerine buz parçasıyla dokunuluyor olsun. İşkence altındaki kişi bu uyarıcıyı sıcak demir çubuğa benzeterek acı içindeyim yargısına kapılabilir. Churchland, duyumların hatalı olarak algılanmasına sebep olacak nedenlerin uyarıcının sunuş etkileri, bellek etkileri vb. nedenler üzerinden örnekler vererek düzeltilemezlik tezi savunucularını eleştirir (Churchland, 2018: 121-123).

Duyumlar dışında kişiler sahip olduğu duygular, inançlar ve arzular hakkında yanılmazlık içinde olabilirler mi? Churchland'e göre kişiler çoğu zaman hissettiği duygular konusunda hatalı davranır. Bazen kişiler, başka bir kişiye karşı intikam duygusu mu veya kıskançlık duygusu beslediklerine karar veremeyebilir. Hissettikleri duygular konusunda yanılabilirler (Churchland, 2018: 123). Churchland, belirli türden duyguların hissedilmesiyle bu duyguların oldukları gibi tanınmalarının ve kavramsallaştırılmasının aynı şey olmadığını söyler. Örneğin bir bebek içinde bulunduğu durum gereği farklı duyumlar veya duygulara sahip olabilir. Bebeğin kendi içinde bulunduğu duyumları veya duyguları fark etmesi veya tanıması için bu duyumlara dair bir kavramsal çerçeveye sahip olması gerekir. Churchland'e göre duyum ve yargı vermek iki farklı durumdur ve bunlar arasındaki ilişki koşullu nedensel bir ilişkidir. Yargıda bulunmak için kavramsal bir çerçevenin uygulanmasına ihtiyaç duyulurken duyumlar veya duygular söz konusu olduğunda kavramsal bir çerçevenin uygulanması gerekir. Bebek örneğinde olduğu gibi (Churchland, 2013: 135-136).

Churchland, özbilincin insanda ortaya çıkmasını insanlığın tarihsel olarak iki düzlemde mücadele pratiğine dayandığını söyler. Birinci düzlem içgözlem yetimizin gelişmesini sağlayan mekanizmanın nörofizyolojik temelli evrimidir. İkinci düzlem ise gelişen içgözlem mekanizma sayesinde iç dünyamız hakkında taşıdığı verilerin yorumlanması ve bu veriler hakkında yargıda bulunmamızı sağlayan kavramsal çerçevenin toplumsal olarak evrimidir. Kişiler, dış dünyada ve içsel durumlarında olup bitenleri ayırt etme yetilerini sağlayan mekanizmaya doğuştan sahiptirler. Zamanla halk psikolojisinin kavramsal çerçevesini öğrendikçe bu kavramsal çerçevenin varsayımları gereği kişiler kendilik kavrayışlarına sahip olurlar. Kişinin kendi tarihi içinde kendisine dair özfarkındalığı, özbilinci gelişerek değişkenlik gösterir. Aynı şekilde özbilincin dereceleri hem kişinin kendi tarihi içinde hem de kişiler arasında farklılık gösterir. Örneğin bir romancının veya psikoloğun kendi duygularını tanıma

ve yorumlama becerisi sıradan bir insaninkinden daha ince bir kavramsal çerçeveye sahiptir. Churchland, özbilinci bir algılama türü olarak görür. Özalgilama olarak özbilinç bireyin içgözlem yetisi aracılığıyla içsel durumlarını algılamasıdır. İçgözlemsel bilincin algısal bilinçten farklı olduğu nokta, dış dünyaya yönelmek yerine kişinin kendi içsel durumlarına yönelmesidir. İlgi alanlarına göre yetişmiş kişilerin dış dünyadan gelen uyarıcılara ilgi alanları gereği daha hassas tepkiler verirler. Örneğin bir aşçı, bir yemekte ayırt edilmesi güç olan tatları çok rahatlıkla bu tatlar arasındaki farkı ayırt etmesi veya bizler gece gökyüzüne baktığımızda bizlere nokta gibi görünen şeylerin bir astronomun gözünde gezegenler veya farklı gök cisimleri olarak rahatlıkla tanınabilmeleri. Churchland, dış dünyaya veya kendiliğe dair algının büyük çoğunluğunun öğrenilmiş bir beceri olduğunu söyler (Churchland, 2018: 117-118).

Churchland, kişilerin kendi içsel durumlarına vermiş olduğu kavramsal tepkilerin halk psikolojisinin veya sağduyunun sahip olduğu kişi kuramının kavramsal çerçevesine bağlı olduğunu söyler. Churchland; “Bizler bu kadar ilerlemiş olmamıza rağmen yolculuğumuzu burada bitirecek miyiz? K-kuramı insanın içsel doğası hakkında söylenebilecek son söz mü? İçgözlemsel görüşümüz sonsuza kadar bu kuramın sağladığı belirli kategorilerle mi sınırlı olacak?” soruları sorarak aslında bizlerin içsel durumlarımıza verdiğimiz kavramsal tepkilerin yerini alacak yeni bir kişi kuramının geliştirilmesi gerektiğini söyler (Churchland, 2013: 159)

Churchland’ın halk psikolojisinin kuram olduğuna dair görüşü başka zihinlere ve kendiliğe dair görüşleri etrafında ortaya konulmaya çalışıldı. Şimdi de halk psikolojisinde önemli bir yere sahip olan önermesel tutumları ele alalım. Churchland, önermesel tutumlar üzerinden halk psikolojisinin yapısının diğer kuramlarla benzerliğini ortaya koymaya çalışarak halk psikolojisinin bir kuram olduğu argümanını güçlendirmeye çalışmıştır.

1.2.1.4. Önermesel Tutumlar

Halk psikolojisi, gündelik yaşam içerisinde kişilerin zihin içerikleri ile davranışları arasında kurulan korelasyonları ifade eden sağduyuya dayalı yasalardan oluşur. Sağduyuya dayalı yasalar bir kişinin davranışını açıklama ve öndeyide bulunmada destek görevini üstlenirler. Örneğin bir kişinin elinde şemsiyeyle çıkma

davranışını dışarda havanın kapalı olması ile ilişkilendirerek, bu kişinin yağmur yağabileceğine dair inancı, şemsiyenin bu kişiyi ıslanmasına engel olacağından onun kuru kalmak istediği söylenebilir. Bu tarz açıklamalara dikkat edildiğinde bu açıklamaların, zihinsel durumlar olan inançlara, isteklere, arzulara, düşüncelere vb. göndermelerde bulunduğu ortaya çıkar. Bu tür zihinsel durumlar, önermelerle girdiği psikolojik ilişkilerden dolayı önermesel tutum olarak adlandırılır (Katz, 2019: 203). Zihinsel olgular olarak inanç ve arzu gibi olguların mantıksal yapısı Russell tarafından incelenmiştir. Russell, bir öznenin herhangi bir p önermesiyle girdiği ilişki arzulama, isteme gibi tavır takınma veya tututumu ifade ettiğini söyler (Russell, 2015: 86-87).

Örneğin X kişisi, piton yılanlarının insan yiyebileceği inancına sahip olsun. Bu kişinin inancının nesnesi veya içeriğini “piton yılanları insan yer” önermesi oluşturur. Bu kişi, pitonların insan yemesinden korku, iğrençlik, şaşkınlık gibi zihinsel tutumlar geliştirebilir. Bu zihinsel tutumların ortak olarak yöneldikleri önerme aynıdır. Zihinsel içerikler önermeler üzerinden nitelendirilebildikleri için zihinsel durumlar arasındaki ilişkiler önermeler arasındaki çıkarımlar veya gerekçelendirmeler sayesinde olabilmektedir. Bu aynı zamanda kişi davranışlarını rasyonelleştirmeye veya anlamlı kılmaya yarar (P.S. Churchland, 2020: 336).

Churchland, halk psikolojisinin çoğunlukla önermesel tutumlardan oluştuğunu söyler. Örneğin p’ye inanıldığı, p’den şüphe edildiği, p’yi arzuladığı, p’ye hayranlık duyulduğu, p’yi tercih ettiği vb. önermesel tutumlar gündelik sağduyu terminolojisinde çok kullanılır. Bu aynı zamanda halk psikolojisinin, kişi kavrayışının veya bilinçli zekânın neliğine dair bir kavrayışını da ortaya koyar. Önermesel tutumlara dikkat edildiğinde zihinsel içeriklerin büyük çoğunluğunun yönelimsellik taşıdıkları veya bir şey hakkında oldukları görülür. Zihinsel durumların kendinden başka şeylere yöneldikleri, başka bir şeyi temsil ettikleri veya bir önermesel içerik taşıdığı görülür. Zihinsel içeriklerin sahip olduğu bu özellikler düalistler için zihinsel olanı fiziksel olandan ayırt etmek için öne sürülür (Churchland, 2018: 101).

Churchland, düşünürlerin önermesel tutumları zihinsel olanı fiziksel olandan ayırma aracı olarak görmelerini tarihin bir ironisi olarak değerlendirir. Çünkü sağduyu kavrayışlarının sahip olduğu mantıksal yapı sorgulandığında halk psikolojisinin yapı olarak fizik bilimlerindeki kuramlarla benzerlikler gösterdiği görülür. Churchland,

teknik bir şekilde halk psikolojisini önermesel tutumlar üzerinden fizik kuramlarına benzer bir nicelleştirmeye tabi tutar. İşin teknik kısmı bir kenara bırakıldığında Churchland, fizik kuramlarıyla halk psikolojisi arasında kurduğu paralellikler sonucunda halk psikolojisinin önermesel tutumlar sergilerken diğer fizik bilimlerinin sayısal tutumlar veya vektörel tutumlar sergilediğini söyler. Fizik bilimleri vektörel veya sayısal tutum türleri arasındaki ilişkiler yardımıyla genel soyut yasalar varsaymasına benzer şekilde halk psikolojisi de önermesel tutumlar arasında varsaydığı soyut ilişkileri düzenleyen genel yasalara sahiptir (Churchland, 2018: 103).

Churchland halk psikolojisi yasaların formlarını önermesel tutumlar arasındaki mantıksal ilişkiden yararlanarak şu şekilde örnekler:

“P’den korkuyorsa x değil-P’yi arzular

P’yi umut ediyorsa ve x P’yi keşfediyorsa, x P’nin olmasından memnun olur

P’ye inanıyorsa ve x (P ise Q)’ya inanıyorsa ,öylese, kafa karışıklığı dikkat dağınıklığı vs. söz konusu değilse, x Q’ya inanır” (Churchland, 2018: 103).

Churchland’e göre halk psikolojisi yasalarına paralel bir yapı sergileyen matematiksel fiziğin yasaları ise önermesel tutumlar arasındaki mantıksal ilişki yerine sayısal tutumlar arasındaki ilişki yardımıyla şu şekilde örneklendirir:

“P basıncındaysa ve x V hacmindeyse, ve x u kütlelerindeyse, çok yüksek basınç veya yoğunluk söz konusu değilse PV/u R sıcaklığında olacaktır” (Churchland, 2018: 104).

Churchland, önermesel tutumlar ile sayısal veya vektörel tutumlar arasında kurduğu paralellikler doğrultusunda bir kuramın matematiksel nicelikleri kullanması bakımından özünde kuramı fiziksel veya fizik dışı yapmayacağını söyler. Benzer şekilde halk psikolojisinin de önermeler yardımıyla nicelleştirilmesinin bu kuramı özünde ne fiziksel ne de fizik dışı yapar (Churchland, 2018: 105).

Buraya kadar halk psikolojisinin Churchland tarafından bir kuram olarak nasıl ele alındığı ortaya konulmaya çalışıldı. Halk psikolojisinin deneysel bir kuram olması bu kuramı, diğer kuramlar gibi doğruluğu ve yanlışlığı tartışılabilir bir zemine oturtur. Diğer bir deyişle bu kuramın insan doğasına dair öne sürdüğü ontolojinin ve bilginin

doğru olup olmadığı tartışılmalıdır. Bir sonraki bölümde Churchland'ın halk psikolojisinin kuram olarak indirgeme yelpazesinin neresinde konumlandığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.2.2. Zihin Beden Sorununun Kuramlar Arası İlişki Şeklinde Düzenlenmesi

Zihin/beden sorunu, zihin felsefesinde ontolojik sorun olarak kendini gösterir. Zihnin fiziksel olan bedenden ayrı kendi başına otonom bir varlıksal töze sahip olup olmadığı sorunu zihin beden sorununun temelini oluşturur. Bu soruna verilecek herhangi bir olumlu yanıt, sonrasında birbirinden tamamen farklı gerçekliği olan bu iki töz arasındaki ilişkinin veya etkileşimin nasıl olduğu sorununu beraberinde getirir (Özkan, 2019: 243-254). İlk bölümlerde zihin felsefesindeki farklı kuramların bu soruna dair yaklaşımlarından bahsedildiği için bu bölümde Churchland'ın zihin beden sorununa kattığı yeni perspektif ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Churchland, halk psikolojisinin kavramsal çerçevesinin kuramsal olarak belirlenmesinin geleneksel zihin beden sorununa yeni bir biçim kazandıracağını söyler. Churchland, zihin beden sorununun zihinsel durumlar ile beynin fiziksel durumları arasındaki ilişki zemininde ele alındığını oysaki bu sorunun kuramların varsaydığı ontolojiler arasındaki ilişkiler şeklinde düşünülmesinin gerektiğini söyler. Yani zihin beden sorununun, halk psikolojisi kuramının ontolojisi ile insanın doğasına dair yeni kavrayışlar geliştiren bilimsel psikolojinin geliştirdiği kuramın ontolojisi arasındaki ilişki sorunu olduğudur (Churchland, 2013: 146). John Bicle, geleneksel zihin beden sorununun Churchland tarzı yeniden kurgulanışının zihin felsefesine büyük bir katkı kazandırdığını söyler. Bicle'a göre zihin beden sorunlarına benzer ontolojik sorunlara dair tartışmalar geleneksel felsefe alanında bir çıkmaza neden olur. Kuramların ontolojileri arasındaki ilişki şeklinde düşünüldüğünde bu tarz sorunlara ilişkin yürütülecek tartışmalarda öne sürülecek kanıtlar daha kolay kontrol edilebilir. Aynı zamanda Bicle, bilim ontolojik sorunlara dair tartışmaları kuramlar arası indirgemeden başlayarak kuramların elenmesine kadar genişleyen bir yelpazede nasıl ele alıp çözümlüyorsa zihin felsefesindeki ontolojik sorunların da bu şekilde ele alınabileceğini söyler (Bicle, 2019: 281-282). Bicle bilimsel kuramlar arasındaki ilişkilerin çözümlenmesiyle ontolojik sorunlara göndermede bulunabilmesi için kuramlara karşı bilimsel gerçekçilik tutumun takınılması gerektiğini söyler. Bilimsel

gerçekçilik kabaca kuramın varsaydığı gözlenemez varlıkların var olduğu gerçekliğini yansıtır. Bu argüman kuramların başarılı bir açıklama ve öndeyide bulunma gücüne sahip olduğuyla gerekçelendirilir (Rosenbeg, 2017: 207-208). Churchland, algısal bilgi dahil her türlü bilginin kuramsal olduğunu söyleyerek kuramsal çerçevelere karşı araçsalcı veya gerçekçi olmayan tutumlara karşı bilimsel gerçekçilik tutumunu takınır (Churchland, 2013: 12).

Churchland için zihin beden sorunu Biele'in da belirttiği bağlamda bir kuramın diğer bir kuram tarafından kapsanması veya yerinden edilmesi sorununun bir örneğini oluşturur. Zihin beden sorununun bu şekilde kavranışı, Churchland'e göre zihin beden sorununa dair olası sonuçlar daha sınırlı hale gelecektir ve özelde bilim tarihindeki örneklerle kurulacak paralellikler bizlere öncülük eder. Churchland, halk psikolojisi kuramının gelişmiş ve tamamlanmış bir nörobilimsel kuramla kuramlar arası ilişkide öngörülebilecek olası sonuçlarından bir kaçını şu şekilde gösterir. Düalistlerin öne sürdüğü gibi halk psikolojisi kuramının, maddi olmayan bir varlık alanının olgularını betimlemesi nedeniyle materyalist bir kuram tarafından indirgenemeyeceği ve tasfiye edilemeyeceği ortaya çıkabilir. Bu olası sonucu bilim tarihindeki elektromanyetik kuramın herhangi bir mekanik fizik kuramına indirgenemeyip bu kuramın öne sürdüğü elektriksel yüklerin gerçekliğin bir parçası olarak kabul edilmesiyle kıyaslanabilir. Diğer bir olası sonuç ise halk psikolojisi kuramının nörobilimsel kuram tarafından kapsanıp indirgenebilme olasılığıdır. Sıcaklığın cismi oluşturan moleküllerin ortalama kinetik enerjisine indirgenmesi örnek gösterilebilir. Bu örneğe paralel olarak halk psikolojisi kuramının öne sürdüğü arzuların, duyguların veya acıların beynin nörolojik süreçlerine indirgenebilme durumu ortaya çıkabilir. İşlevselci görüşlerin iddia ettiği gibi halk psikolojisi kuramı işlevsel betimlemelerden oluşuyorsa bu tarz betimlemelerin somutlaştığı yapıların doğasına indirgenemez. Çünkü işlevsel durumlar farklı yapılarda ortaya çıkabildiklerinden bu işlevsel durumlar bu yapılardan herhangi biriyle özdeşleştirilemez. Başka bir olası sonuç ise halk psikolojisi kuramının yanlış olduğu ortaya çıkmasıdır. Bu kuramın nörobilim kuram tarafından elenmesi olasılığıdır. Dolayısıyla halk psikolojisinin ontolojisi, filojiston, eter, kalorik gibi geçmiş kuramların ontolojileriyle benzer sonuçları paylaşacaktır (Churchland, 2013: 147-155). Belirtilen olası sonuçlardan son görüş eleyeci materyalizm olarak

adlandırılır. Churchland, gelişmiş ve tamamlanmış bir nörobilim karşısında halk psikolojisinin elenebilme ihtimalinin yüksek olduğunu söyler.

1.2.3. Eleyici Materyalizm

Bir kişi, ilkece herhangi bir şeyin varlığına karşı o şeyin var olmadığını düşünüyorsa bu kişi o şeye karşı eleyicidir. Örneğin özcü anlamda bütün deneyimlerin bir özne tarafından deneyimlendiği bir öznenin varlığını kabul etmiyorsanız özneye karşı eleyici bir tutum takınmış olursunuz (Ramsey, 2003). Eleyici materyalizm, sağduyunun yaygın olarak insanların içsel yaşantılarına atfettiği arzu, istek, inanç, korku vb. şeylerin gerçekten var olmadığına dair bir görüşü ifade eder (Searle, 2004: 19). Feyarabend, içgözlem arcılığıyla elde edilen bilginin yanılmaz olduğuna dair görüşü eleştirerek zihinsel süreçlerin sağduyuya dayalı terminolojisi yerine gelişmiş nörobilimin fiziksel terminolojisinin alması gerektiğini söyler (Eyim, 2016: 155). Benzer görüş Rorty tarafından da savunulmuştur (Günday, 2003: 91). Eleyici materyalizm, Paul Churchland ve Stich tarafından farklı bir görüş altında formüle edilerek savunulmuştur. Bu görüş kabaca halk psikolojisinin deneysel bir kuram olduğunu, bu kuram uyarınca zihinsel durumlara atfettiği gerçeklikleri de birer kuramsal varlık olarak görür. Eğer halk psikolojisi bir kuram olarak yanlışlanırsa bu kuramın varsaydığı ontolojinin de gerekçelendirmesi ortadan kaybolur (Searle, 2004: 19).

Özdeşlik kuramcıları, belirtildiği gibi bilim tarihindeki başarılı kuramlar arası indirgeme örneklerine odaklanırken eleyici materyalizm savunucuları bilim tarihindeki yerleri başka kuramlar tarafından alınan kuram örneklerine odaklanırlar. Örneğin 18. ve 19. Yüzyıllarda ısı, cisimlerin içinde bulunan ince sıvı şeklinde tözsel bir varlık olarak algılanıyordu. Kalorik olarak adlandırılan bu madde cisimler arasındaki ısı iletimini, genleşmeyi vb. olguları açıklamak için kullanıyordu. Zamanla ısıнын, cismi oluşturan moleküllerin hareket enerjisinden başka bir şey olmadığı gösterildi. Böylelikle kalorik kuramı yerini yeni kurama bırakarak tarih sahnesinden elenmiştir. Başka bir örnek yanma ve paslanma olaylarını açıklamak için filojiston olarak adlandırılan madde varsayımdır. Kalorik kuramına benzer olarak yanma ve paslanma olaylarında filojiston denen bir maddenin varlığı yadsınarak bu süreçlerin tamamen cisimlerin oksijen temasıyla oluştuğu ortaya çıkarıldı. Bu örnekler

çoğaltılabilir, dünyanın etrafında dönen gökkubbenin, cadıların, hastalıklara sebep olan şeytanların ve kötü cinlerin olduğuna dair kavrayışların ontolojileri bilimsel kavrayışlar karşısında elenmiştir (Churchland, 2018: 77-78).

Yukarıda belirtilen örnekler bağlamında Eleyici materyalizm savunucuları, insan davranışlarını insanın içsel doğasına ait süreçlerin işleyişine dair hatalı bir kavrayışla açıklayan kuramın sonucunu benzer bir biçimde halk psikolojisinin de paylaşacağını düşünürler. Halk psikolojisinin yanlış bir kuram olması nedeniyle, bu kuramın öne sürdüğü kategorilerle tamamlanmış nörobilimin kategorileri arasında bire bir eşleme olamaz. Dolayısıyla kuramlar arası indirgemeye tabi tutulamayacağından bu kuramın elenmesini beklemek yerinde olacaktır (Churchland, 2018: 76).

Sayan'a göre, eleyici materyalistlerin, halk psikolojisinin gelecekte nörobilim tarafından elenmesiyle halk psikolojisinin göndermede bulunduğu bilinç, zihin, acı, haz, arzu, inanç vb zihinsel durumların ontolojilerinin elenmeye mahkum olarak gördüklerini söyler (Sayan, 2012: 50). Paul ve Patricia Churchland'ın halk psikolojisine karşı bu anlamda bir elemeci tutum takındıkları söylenemez. Tümkeya, Sayan'a da göndermede bulunarak Churchland çiftlerinin hatalı bir şekilde bu tarz bir eleyici kavramı altında değerlendirildiğini söyler. Tümkeya, bu hatadan kaçınmak için halk psikolojisi, bilimsel psikoloji ve nörobilim arasındaki ayrımları ve ortak temelleri göstererek Churchland'lerin tüm zihinsel içerikler karşısında eleyici tutumu benimsemediğini örneğin ağrı, algı, bilinç vb. zihin durumları karşısında indirgemeci pozisyon takındıklarını ayrıntılı ve titiz bir incelemede göstermeye çalışır (Tümkeya ve Yayılım, 2017: 252-255; Tümkeya, 2021: 33).

Bicle, yukarıda da bahsettiğimiz tarih içindeki kuramlar arası yer değiştirmelerle halk psikolojisiyle kurulan paralelliklerin anlamlı olduğunu fakat Churchland tarzı eleyici materyalizmin öne sürdüğü argümanların neler olduğunu sorar. Bicle, birçok felsefecinin Paul Churchland'ın ders notu şeklinde yazılmış *Bilinç ve Madde* kitabındaki argümanlara referans verdiğini söyler (Bicle, 2019: 278). Bu argümanları göz önünde bulundurarak Churchland'ın halk psikolojisinin deneysel bir kuram olarak yanlışlanma ihtimali üzerine düşüncelerine geçebiliriz.

Paul Churchland, halk psikolojisinin bir kuram olarak kuramlar arası karşılaştırmada olası sonuçları üzerinde durur. Churchland, düalizm savunucularının

halk psikolojisinin doğası gereği her türlü materyalist bir açıklamaya karşı bağışık olduğundan materyalist olmayan bir zafer beklentisi içinde olduklarını söyler. Özdeşlik kuramcıları, halk psikolojisinin materyalist bir kuram tarafından indirgenerek bir şekilde varlığını devam ettireceğini düşünürler. İşlevselciler de halk psikolojisinin gelecekteki açıklamalar karşısında doğasının değişmiş bir şekilde varlığını koruyacağına dair iyimser bir bakış açısını paylaşırlar. Churchland, halk psikolojisine karşı bu iyimserliğe karşın eleyici materyalizmin halk psikolojisinin deneysel bir kuram olarak yanlışlanacağı ihtimali üzerinde durduklarını söyler. Eleyici materyalistler insanın nörofizyolojisini açıklayan bir kuram geliştirildiğinde bu kuramın halk psikolojisi kuramının yerini alacağını söyler. Tarihsel süreç içinde yanlış kuramların kaderi ne olduysa halk psikolojisi de benzer kaderi paylaşacaktır (Churchland, 2013: 155).

Churchland, halk psikolojisine karşı bu iyimserliğin halk psikolojisinin öne sürdüğü ontolojinin gerçek olduğuna dair eleştiriden uzak bir varsayımdan kaynaklandığını söyler. Halk psikolojisinin insanın içsel doğasına ve insan davranışlarını betimlemede ve açıklamada doğru bir kavrayış sunması, onun gelecekte de varlığını devam ettireceği düşüncesini pekiştirir. Churchland, halk psikolojisinin kategorik şemasına güven duyulmasının sebebi olarak aynı zamanda bu kavramsal çerçevenin kuramsal olduğuna dair anlayışın görece yeni bir kavrayış olmasından kaynaklı olduğunu söyler. Churchland, bu yeni kavrayış olmaksızın halk psikolojisinin kavramsal çerçevesinin varsayımsal olarak değil de doğrudan apaçık bir şey olarak görüldüğünü söyler. Churchland'a göre her ne kadar halk psikolojisine dair güven ortaya konulmaya çalışılsa da bu argümanların halk psikolojisini gerekçelendirmek için bir katkı sağlamaz. Çünkü Churchland'e göre bir kuramı gerekçelendiren şey kuramın üzerinde durduğu olguları açıklama başarısıdır. Dolayısıyla halk psikolojisinin bir kuram olarak insan doğasını açıklamadaki başarısı bu kuramın öne sürdüğü ontolojinin de ölçütü olacaktır. Churchland bu noktada halk psikolojisinin kuramsal olarak açıklama çerçevesinin insan doğasını ortaya koymada yetersiz ve hatalı olduğunu söyler (Churchland, 2013: 155-156).

Churchland, halk psikolojisi kuramı aracılığıyla kendimize ve başkalarına dair kavrayışımızın pratikte başarısına bakıldığında sorunlu, baştan savma bir yüzeysellik içinde sunulduğunu söyler. Churchland, halk psikolojisinin gündelik hayatta bize

tanıdık gelen olguların bu kuramın açıklama çerçevesi içinde hâlâ gizemli olarak kaldığını söyler. Örneğin, hayatımızda önemli bir yeri olan uyku fenomeni halk psikolojisi içinde açıklanamamıştır. İnsanların yorgunluktan kaynaklı uyudukları söylene de uykunun insan organizması için farklı işlevleri yerine getirdiği ve bu işlevlerin neler olduğuna dair kavrayışın henüz yetersiz olduğu ortadadır. Halk psikolojisi benzer şekilde bebeklikten başlayarak birer yetişkin oluncaya kadar geçen süreçte insanın zekâsına dair veya öğrenmedeki becerisinin gelişim ve dönüşüm dinamiklerini anlamada yetersiz kalır (Churchland, 2018:80). Algısal yanılsamalar konusunda, akıl hastalıkların doğasına ve bu hastalıkların süreçleri konusunda halk psikolojisinin kavrayışının neredeyse olmadığı söylenebilir. Churchland, insan doğasına ve davranışlarına dair kavrayışımızın henüz olgunlaşmamış bir yapıda olduğunu ve halk psikolojisinin de insan doğasını anlamada ve betimlemede ancak yüzeysel kaldığını söyler (Churchland, 2013: 156).

Churchland'e göre halk psikolojisi gerekli zamana ve imkanlara sahip olmasına rağmen uzun bir süre önemli bir gelişme ve ilerleme gösterememiştir (Churchland, 2013: 156). Çünkü Churchland'e göre günümüz halk psikolojisi uzun bir süre önce Antik Yunanların kullandığı halk psikolojisidir (Churchland, 1981: 75). Halk psikolojisi, günümüze kadar çok az bir ilerleme kaydetmiştir. Bizler Antik Yunan dönemine dair trajedileri ve oyunları okuduğumuzda karakterlerin duygu durumlarını veya davranışlarını anlamada sorun yaşamamızın sebebi benzer halk psikolojisini paylaşmamızdır. Yunanlılar doğayı ve toplumu anlamlandırmada hatalı kavrayışlar sergilediklerinden insan doğasına dair kavrayışları da hatalı olabilir (Bicle, 2019: 279).

Churchland, halk psikolojisinde önemli bir yere sahip olan önermesel tutumları insanın bilişsel kapasitesini açıklamanın önünde engel olarak görür. Halk psikolojisinin insan doğasına dair kavrayışının yetersizliğini önermesel tutumlar üzerinden göstermeye çalışır. *Bilimsel Gerçekçilik ve Zihnin Esnekliği* adlı kitabının son bölümü tümcesel tutumlar üzerine eleştirilerle biter. Churchland, akılsallığın temel parametrelerinin tümceler ve bu tümceler arasındaki ilişkiler üzerinden kurulduğunda insanın entelektüel gelişiminde yüzeysel bir kavrayışın ortaya çıktığını söyler. Gündelik sağduyu kavrayışı kişileri inançların, kuşkuların, kanıların merkezi olarak veya öznesi olarak görür. Kişilerin sahip olduğu inançlar, arzular veya kanılar tümcesel içerikleri aracılığıyla belirlenir. Daha önce de belirttiğimiz önermesel

tutumlar arasındaki ilişkiler mantığın gerektirme, tutarlılık ve tutarsızlık ilişkileri içinde açıklama kazanır. Churchland, günümüz epistemolojinin köklerini sağduyuya dayalı kişi kavrayışından aldığını söyler. Akılsallığın dayandığı tümcesel tutumların erişkinden geriye bebeklik dönemine götürüldüğünde sorunlar ortaya çıkar. Çünkü bebekler belirli dönemlerinde dilsel becerileri gelişmediği için tümcesel bir tutum içinde olamazlar. Churchland, insanın akılsal entelektüel becerisinin yalnızca dilsel tarza indirgenmesini eleştirir (Churchland, 2013: 181-183).

Halk psikolojisinin bir kuram olarak yukarıda bahsedilen kusurları bağlamında İmre Lakatos'un *Bilimsel Araştırma Programları* ile şöyle bir paralellik kurulabilir: Halk psikolojisi kusurlu bir kuram olarak uzun bir süre gelişim göstermediğinden durağan ve yozlaşmış bir kuram özelliği gösterir (Churchland, 1981: 75).

Paul Churchland'in halk psikolojisinin bir kuram olarak açıklama başarımlıklarına ve yetersizliklerine odaklanarak eleyici materyalizm lehine güçlü bir eğilim gösterdiği söylenebilir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta Churchland tarzı eleyici materyalist görüş halk psikolojisinin kavramsal çerçevesinin kuramsal olduğu ve bu kavramsal çerçevenin gelişmiş bir nörobilimin kavramsal çerçevesiyle birebir eşleme bulamayacağına dair bir öngörü niteliği taşıdığıdır (Tümkiye ve Yayılım, 2017: 262).

2. JOHN SEARLE'E GÖRE SOSYAL DÜNYANIN YAPISI

2.1. Sosyal Ontoloji

Sosyal ontoloji kavramını genel olarak tanımlamak gerekirse sosyal dünyanın doğasına dair temel bir incelemeyi kapsayan alanın adıdır. Sosyal etkileşim aracılığıyla sosyal dünyaya dahil olan evlilik, para, kurumlar, ırklar, cinsiyetler, sanat eserleri, dil, hukuk vb. farklı çeşitlikteki sosyal varlıkların doğasına dair özelliklerin analiz edilmesi sosyal ontolojinin inceleme alanını oluşturur. Her ne kadar sosyal ontolojinin çalışma alanını sosyal varlıklar oluştursa da nelerin sosyal varlıklar kategorisine gireceği sorusuna verilecek cevabın belirsizliğinden dolayı sosyal ontolojinin sınırını çizmek kolay değildir. Fakat genel anlamda sosyal ontolojinin üzerinde çalıştığı varlıkların sosyal bilimlerin konu edindikleri nesnelerden oluştuğu söylenebilir (Epstein, 2018).

Sosyal ontoloji alanına ait öne çıkan konulardan biri sosyal grupların doğasına dair sorulardır. Örneğin temel bir soru olarak sosyal gruplar var mıdır? Sosyal gruplar var ise neyden ve nasıl oluşurlar? Sosyal gruplar, grubun üyeleri toplamına özdeş midir? Eğer özdeş değilse bu farklılık nasıldır? Veya sosyal grupların arzularından, amaçlarından genel anlamda yönelimsel durumlarından bahsedilebilir mi? (Epstein, 2018) Sosyal ontolojide sosyal grupların yanı sıra para, evlilik, seçimler vb. sosyal varlıkların doğasına dair soruların da öne çıktığı görülür. Örneğin belirli kâğıt parçalarının para olması olgusu nasıl açıklanabilir? Kâğıt parçalarının fiziksel ve kimyasal özellikleri kendi başına bu kâğıt parçalarının para olmasını sağlayabilir mi? Bu kâğıt parçalarının para olmasını sağlayan olgunun kısmen insanlar tarafından öyle düşünüldüğü için öyledir. Bu durumda nasıl olur da öyle düşündüğümüz için var olan bir olgu nesnel olarak herkesi etkiler? (Searle, 2015: 128-129). Sosyal varlıklar veya olgular her ne kadar insan faillerinin kolektif tutumları sonucu varlık kazansalar da bunlar nesnel bir gerçeklik kazanırlar ve bu özelliklerinden dolayı bu varlıklar “tek boynuzlu at” vb. kurgulardan ayrılırlar. Bir kişi dünya görüşü gereği paranın varlığını kabul etmek istemeyip farklı bir tutum içinde olmak isteyebilir. Bu durumda bu kişi ister istemez paranın dolaşımında olduğu sisteme karşı kendini konumlandırmaya

çalışacaktır. Dolayısıyla sosyal varlıklar veya olgular varlık kazandıkları anda dışsallaşarak insanların nasıl davranmaları veya düşünceleri gerektiği noktasında kendilerini dayatırlar (Collardey, 2017; aktaran: Aydemir, 2020: 17).

Tezin sınırlarını aşmadan hem Searle’ün sosyal ontolojiye dair görüşleri için ön hazırlık sağlayacak ve hem de görüşlerini kısmen de olsa konumlandırmamıza imkan tanıyacak gruplara ve kurumlara dair genel ve kısa açıklamaların verilmesi faydalı ve yeterli olacaktır. Bu kavramlar tezin başlıklarını gereğinden fazla artıracığından bu bölümün içinde açıklanmaya çalışılacaktır.

İnsanlar doğdukları anda kendilerini sosyal gruplar içinde bulurlar ve bir şekilde bu sosyal gruplar içinde yaşamını devam ettirirler. Sosyal gruplar aile başta olmak üzere oyun grupları, çeşitli siyasi gruplar, meslek grupları, arkadaş grupları vb. resmi veya resmi olmayan gruplar şeklinde örneklendirilebilir. Sosyal grupları genel anlamda tanımlamak gerekirse küçük ölçekli sosyal ilişkiler bütününe göndermede bulunur. Bir araya gelmiş insan toplulukları her zaman toplumsal grup olarak tanımlanmaz. Bir araya gelmiş insan toplulukların sosyal grup olarak nitelenmesi için en başta bu grubun katılımcıları arasında bir etkileşimin olmasıyla birlikte katılımcıların ortak bir gayesi ve çıkarları, uyması gereken normların olması gerekir (Tolan, 1983: 420; aktaran; Turhanoğlu, 2011: 3). Örneğin aralarında bir etkileşimin bulunmadığı otobüs durağında bekleyen insan toplulukları bu anlamda sosyal grup olarak değerlendirilemez. Fakat beklenen otobüsün gelmemesi durumunda bu insanların bu durumu protesto etmeye çalışmaları sosyal grup olarak değerlendirilir.

Tuomela, bireyin dahil olduğu gruba karşı bireyin sahip olduğu tutumlarını analiz ederken “ben modu” ve “biz modu” ayrımını yapar. Bu ayrımla ,Tuomela, bireyin grup içinde sahip olduğu tutumların çeşitli yollarını saptamaya çalışır. Birey dahil olduğu grup içinde her iki modda tutumlarını ve gerekçelerini ifade ederken grup üyesi olarak işlevini devam ettirebilmektedir. Fakat “ben modu” şeklinde ifade ettiği tutumların ve gerekçelerle ilgili taahhütler kişisel iken bu tutumları ve argümanları “biz modu”nda ifade ettiğinde grubun toplu olarak kabul ettiği şeylere karşı kendisini bağlı olarak algılar (D. Schwiekard ve H. Schmid, 2013). Grubun her bir katılımcısı yönelimsel/amaçsal tutumlara sahip olmalarından dolayı Tuomela grupları yönelimsel özneler olarak adlandırır. Bu anlamda sosyal gruplar işlevsel ve yönelimsel varlıklar

olarak betimlenebilmektedir. Grubun amacını paylaşan her katılımcı grubun birer temsilcisi olurken sahip oldukları kimlikler dahil oldukları sosyal gruplar tarafından şekillendirilir. Grubun yapısı “ben modu” ve “biz modu” olarak iki biçimde kendini gösterir. “Ben modu” grup katılımcıların sahip olduğu özel amaçları veya içten gelen amaçlarına göndermede bulunması anlamda içsel amaçsallık olarak adlandırılır. Dışsal amaçsallık ise grubun her bir katılımcının ortak eylemler ve tutumlar sergilemesine neden olan ve her bir katılımcıya dışardan dayatılan amaçsallığa göndermede bulunur. Her ne kadar grubun amaçsallığı dışsal olarak görünse de bu amaç grubun katılımcılarının sahip olduğu ortak tutum ve eylemleriyle var olur (Tuomela, 2013: 2-3; aktaran: Aydemir, 2020: 25-26).

Tuomela’nın grupları yönelimsel özneler olarak tanımladığını söylediğimizde bu ifade daha önce grupların yönelimsel durumlara sahip mi sorusu bağlamında yanlış anlaşılabilir. Bu durumda grupların tekil failer gibi davrandıkları sonucu çıkabilir. Tuomela’ya göre (2007) grupların tekil varlıklar olarak değerlendirilmemesi gerektiği grupların mecazi anlamda fail veya kişiler olduğudur. Diğer taraftan Tuomela kolektif yönelimsel durumların yani “biz modu” ile “ben modu” formundaki bireysel yönelimsel durumların birbirlerine indirgenemez olduklarını ifade eder (D. Schwiekard ve H. Schmid, 2013).

Fischer’e göre sosyal grupların sahip oldukları özelliklerden bazıları şunlardır:

- 1) Sosyal grupların, gerek grup katılımcıları gerekse grup dışındaki insanlarla tanınmaları gerekir. Buradaki tanınma grup katılımcılarının grup dışındaki insanlar tarafından bilinmesinden ziyade grubun varlığı diğerleri tarafından tanınması ve bilinmesidir. Çünkü bilindiği üzere bazı dernekler veya kuruluşlar bu anlamda katılımcılarının isimlerini kamuya paylaşmazlar. Fakat bu durum dernek ve kuruluşların varlıkları tanınmadığı anlamına gelmez.
- 2) Sosyal grupların yapılarına bakıldığında her grup katılımcısı diğerleriyle karşılıklı bir ilişkinin getirdiği bir konumu veya pozisyonu işgal eder. Bu pozisyonlar beraberinde statü ve rolleri getirir. Bu anlamda sosyal gruplar sosyal bir yapıya sahiptirler.
- 3) Sosyal gruplar, karşılıklı etkileşimin veya iletişimin olanaklı olduğu durumlar grubun devamlılığı için önem taşır.

- 4) Sosyal grubun niçin veya neden var olduğu sorusu ancak grubun eylemlerini yönlendiren sosyal amaçlar içinde cevaplanabilir. Grubun katılımcıları ortak ilgi ve değerler altında bir araya gelirler. Bazı gruplar için ortak ilgi ve çıkarlar ön plana çıkarak belirgin olurken bazı gruplarda ortak ilgiler ve değerler belirsiz olabilmektedir (Fischer, 2001: 53).

Sosyal kurum terimi gündelik dilde kullanılmakla birlikte bu terim sosyoloji alanında gündelik dilden farklı bir kullanıma gönderimde bulunur. Sosyal kurum terimi sosyologlar için genelde varlıklarını tekrardan üretme kapasitesine sahip olan aile, hükümetler, ticari şirketler, insan dilleri, hukuk vb. karmaşık sosyal görüngülere gönderimde bulunmak için kullanır. Fischer'e göre tanım olarak kurum, "... kişilerin temel sosyal gereksinimlerini karşılama amacıyla belirli onaylanmış ve birleştirilmiş tarzlarda oynadıkları, oldukça sürekli sosyal örüntü, rol ve ilişki yapısıdır" (2001: 120). Giddens'a göre, "Toplumsal davranışın kurumsallaştırılmış biçimlerinden söz etmek, uzun zaman ve mekan dilimlerinde sürekli olarak tekrarlanan –veya modern toplumsal kuram terminolojisinde olduğu gibi toplumsal olarak yeniden üretilen- inanç ve davranış biçimlerinden bahsetmektir"(Giddens, 2012: 17). Peter L. Berger'e göre ise kurumlaşmanın ortaya çıkabilmesi için düzenlenmiş veya kalıplaşmış insan eylemlerinin olması gerekir (Berger'den aktaran: Türkkahraman, 2009: 27).

Sosyal kurumlar, S. Miller'e göre organizasyonlardır. Örneğin kapitalizm kendi bünyesinde çok uluslu şirketleri de kapsayacak şekilde organize olmuş sistemlerden oluşan bir ekonomik kurumdur. Bunun yanı sıra bazı kurumlar diğer kurumları organize etmelerinden dolayı meta kurumlar olarak görülür. Bu anlamda hükümetler meta kurumlar olarak yasal düzenlemeler aracılığıyla ekonomi, eğitim vb. kurumları düzenler. S. Miller, sosyal kurumların, yapı, işlev, kültür ve yaptırım olarak dört belirgin özelliğe sahip olduğunu ifade eder. Kurumun yapısı, karşılıklı olarak bağımlılık veya hiyerarşik olarak konumlanmış rollerden oluşur. Örneğin eğitim kurumu içinde belirli düzenlemelerle biçimlendirilmiş öğretmen rolünün uygulanabilmesi için öğrenci rolünün olması gerekir. Aynı zamanda bu iki rol hiyerarşik ilişkilere tabidirler. Yapısı yanında kurumlar toplumda belirli işlevleri yerine getirirler. Bu anlamda kurumlar işlevseldirler. Sosyal kurumlar her ne kadar açık veya belirgin olarak tanımlanmış kuralları içerseler de resmi olmayan ve gizli bir boyutu olan kurumsal kültüre sahiptirler. Kişiler, kurum içindeki rollerini sahip

oldukları kültürden bağımsız olarak yerine getiremezler. Kültür tam da bu rollerin uygulanma biçimini etkileme gücüne sahiptir. Sosyal kurumların son özelliği ise sosyal kurumların yaptırımlar içerdiğiidir. Her sosyal kurum sahip olduğu normlara göre uygunsuz olarak gördüğü davranışları ahlaki olarak gayresmi şekilde veya belirlenmiş kurallar çevresinde resmi olarak cezalandırma mekanizmalarına sahiptir (S. Miller, 2007; aktaran: Aydemir, 2020: 32).

Genel olarak sosyal ontolojiden bahsettikten sonra Searle'ün sosyal dünyanın doğasına dair geliştirdiği görüşlerine bakabiliriz.

2.2. Jon Searle: Zihinden Topluma

John R. Searle'ün ortaya koyduğu çalışmaların odağını zihin felsefesindeki problemlere dair yaklaşımların aldığı söylenilebilir. *Zihin Dil ve Toplum, Bilinç ve Dil* adlı eserlerin isimlerinden de anlaşılacağı üzere Searle dil ve toplumsal gerçeklik üzerine yaptığı analizlerin ortaya konulmasından önce zihinsel olguların analiz edilmesi gerektiğini düşünür. Kendisi *Zihin Dil ve Toplum* kitabını yazarken istemsiz bir şekilde zihine dair argümanlarının bu eserde büyük bir alan kapladığını söyler (Searle, 2015: 8). Searle toplumsal gerçekliğin inşasında zihinsel durumların kurucu rolleri olduğunu söyler. Dolayısıyla Searle için sosyal ve kurumsal gerçekliğin inşası zihinden topluma doğru bir evrilmeyi içerir. Bu bağlamda Searle'ün sosyal ontolojiye dair görüşlerine geçmeden önce çalışmalarının ilk uğrağı olan zihinlere yaklaşımının ele alınması yerinde olacaktır.

Searle, çok yönlü bir düşünür olmakla birlikte üzerinde çalıştığı alanları birbirleriyle ilişkilendirerek kendine özgü yeni kavrayışlar ortaya koyar. Kendisi çalışmalarındaki genel amacını şu şekilde ifade eder: “Bırakın zihinsel, fiziksel ve kültürel gibi üç dünyada, zihinsel ve fiziksel gibi iki dünyada yaşadığımıza bile değil, tek bir dünyada yaşadığımıza inanıyorum. Bu yüzden bu tek bir dünyanın birçok kısımlarından bazılarının aralarındaki ilişkilerin bir betimlemesini yapmak istiyorum”(Searle, 2015: 15). Searle hem zihinlere dair hem de sosyal ve kurumsal gerçekliğe dair görüşlerini modern bilimin öne sürdüğü ontoloji içine asimile etmeye çalışır.

Searle, modern bilimin öne sürdüğü iki teorinin ileri bir tarihte yanlışlanma ihtimali olsa da güçlü delilleriyle birlikte düşünüldüğünde bu teorilerin eğitilmiş kişiler arasında ciddi bir kabul gördüklerini söyler. Bu teoriler atom teorisi ve biyolojinin öne sürdüğü evrim teorisidir. Bu iki teori birlikte düşünüldüğünde bilimsel dünya kavrayışı şu şekilde özetlenebilir: Evren, ismi üzerinde anlaşmazlık olsa da parçacık denen şeylerden oluşur ve bu parçacıklar fiziğin güç alanlarında konumlanır. Maddenin en küçük yapıları olan parçacıklar bir araya gelerek sistemleri oluşturur. Sistemlere örnek olarak buzullar, dağlar, taşlar, gezegenler, yıldızlar, hayvanlar, hücreler veya moleküller verilebilir. Sistemlerin içinde bazı karbon temelli organik sistemler uzun bir süre içinde evrilerek organizmaları meydana getirmiştir. Evrimsel süreç içinde bazı organizmalar da evrilerek sinir sistemlerine sahip olmuşlardır ve bu evrimsel süreç devam ederek bir kısım sinir sistemleri de hayvan ve insan zihinlerini oluşturmuşlardır (Searle, 2015: 50). Searle, bu bilimsel dünya kavrayışıyla uyumlu bir zihin ve bilinç açıklaması sunmaya çalışır.

Searle, zihin kavramının hem karmaşıklık içerdiğini hem de sıkıntılı bir kavram olduğu gerekçesiyle bu kavram yerine daha kullanışlı olduğunu düşündüğü alternatif kavramlar önerir (Searle, 2015: 50). Searle’ün çalışmalarına dikkat edildiğinde zihin açıklamalarının merkezini bilinç açıklamasının aldığı görülür. Bilince verilen bu merkezi önemin sebebi Searle için zihinsel kavramların zihinselliğe göndermede bulunup bulunmadıkları ancak bu kavramların bilinç kavramıyla olan ilişkilerinden ortaya konulabilecek olmasıdır. Bilince verilen önem ile kişilerin gündelik yaşamlarındaki zihinsel durumlarının ancak bir kısmı bilinçli olarak deneyimlendikleri gerçeği bir paradoks içerse de Searle, amacının bu paradoksı çözmek olduğunu söyler (Searle, 2004: 115). Searle için bazı zihinsel durumlar her ne kadar bilinç dışı olsalar da prensipte bunlar bilinçli duruma gelebilir.

Bütün bunlarla Searle’ün bilincin doğasına dair görüşlerini kısaca ortaya koyduğumuzda zihinsel olguların da genel bir özelliğinin de ortaya konulduğu söylenebilir.

2.2.1. Bilinç

Searle için “bilinç” kavramının net bir tanımının olmaması ve genelde “vicdan”, “kendilik bilinci” ve “biliş” kavramlarıyla karıştırılması nedeniyle bu kavramla kastedilenin ne olduğunun belirlenmesi gerekir. Searle, bilinci bir kişinin

rüyasız bir uykudan uyanıp gün içindeki uyanıklık haliyle devam eden kişinin içinde bulunduğu durum olarak görür. Kişinin bilinçli durumu rüyasız bir uykuda, koma veya genel anestezi altındayken kesintiye uğrarken ölüm gibi durumlarda tamamen sona erer. Gün içinde kişinin bulunduğu durum uyarınca kişi farklı bilinç derecelerine sahip olabilir. Örneğin kişinin tam anlamıyla motivasyonun yüksek olduğu durum ile dikkat eksikliği, sıklık, yorgunluk veya uyku esnasında rüya gördüğü durumlar arasındaki bilinçlilik dereceleri farklı olur. Searle, farkındalık kavramının her ne kadar bilinç kavramıyla çok yakın bir anlamı paylaşırsa da bu iki kavramın birebir aynı anlama gelmeyeceğini söyler. Çünkü Searle'e göre kişiler bilinç dışı bir şekilde bir şeylerin farkında olabilme durumunu yaşayabilirler (Searle, 2004: 114-115).

Searle bilinci daha önce belirttiğimiz bilimsel dünya görüşüyle uyumlu olacak şekilde konumlandırmaya çalışır. Bilinci insan bedeninde gerçekleşen büyüme, sindirim, mayoz veya mitoz süreçlerine benzer biyolojik bir süreç olarak görür. Searle, bilinci biyolojik bir fenomen olarak görse de bilincin diğer biyolojik fenomenlerde bulunmayan bazı özelliklere sahip olduğunu söyler (Searle, 2016a: 22) Bilincin temel özelliklerine bakıldığında her bir bilinç durumu bir şekilde içsel, niteliksel ve öznedir. Searle, bilinçli durumların iki farklı anlamda içsel olduklarını söyler. Birinci anlamda bilinçli durumlar, bir organizmanın veya sistemin uzamsal olarak içinde yer almasıyla içseldirler. Örneğin katılık veya sıvılık nasıl ki maddesinden ayrılamıyorsa benzer şekilde kişinin zihinsel durumları da beyinden ayrı olarak var olamaz. İkinci anlamıyla içsellik kavramı, bir bilinçli durumun yalıtık olarak ortaya çıkmadığını her zaman farklı bilinç durumlarıyla olan bağlantılarıyla ilişki içinde olması anlamında içseldir (Searle, 2015: 51). Bilinçli durumların bir diğer temel özelliği ise nitelikselliktir. Örneğin bir gülü koklama deneyimi, bir müzik dinleme deneyiminden veya güzel bir manzarayı seyretme deneyiminden oldukça farklıdır. Bu bilinçli deneyimlerin her biri kendine has hissetme karakterine sahiptirler. Bir gülü koklamak gibi bir şeyin veya müzik dinlemek gibi bir şeyin olduğunu ve bu şeylerin birbirlerinden farklı olduğunu söylebiliriz. Bilinçli durumların bu özelliği zihin felsefesinde *qualia* olarak adlandırılır ve Searle bu adlandırmanın bilinçle aynı kapsamı paylaştıklarından ayrı bir adlandırmanın anlamsız olduğunu söyler. Bilinçli deneyimlerin ortaya çıkabilmesi için bu deneyimler bir özneyi gerektirirler. Ancak bir şahıs veya özne bu bilinçli durumları deneyimlense bu bilinçli durumlar varoluş kazanır. Bu anlamda bilinçli durumlar

öznel ve birinci şahıs ontolojiye sahiptir. Searle bilincin asli özellikleri olarak gördüğü niteliksellik, içsellik ve öznellik kavramlarının birbirinden bağımsız düşünülmemeyeceğini söyler (Searle, 2016a: 68-70). Örneğin bir gül kokusu gibi bir şeyin var olması için öznenin bu deneyimi yaşaması gerekir ve bu deneyimin de ortaya çıkabilmesi için farklı bilinç durumlarıyla ilişki içinde olması gerekir.

Searle'ün bilinçli durumların öznellik karakterine sahip olduğunu söylerken kendisinin öznellik kavramıyla neyi kastettiğinin ortaya konulması önemlidir. Çünkü Searle, bu kavramı özel bir anlamda kullanır. Searle, öznelliğin epistemik ve varlıkbilimsel anlamları arasında ayırım yapar. Epistemik öznellik, yargıların doğru veya yanlış olmasının kişilerin tutumlarına, hislerine veya bakış açılarına bağlı olduğunu ifade ederken epistemik nesnellik ise yargıların doğruluğunun ve yanlışlığının kişilerin önyargılarından, tutumlarından bağımsızlığını ifade eder. Örneğin, “Van Gölü, Türkiye’nin en güzel gölüdür” ifadesi öznel yargıyken “Van Gölü, yüz ölçümü bakımından Türkiye’nin en büyük gölüdür” ifadesi nesnel yargıdır. Varlıkbilimsel anlamda öznellik kategorisi, var olmaları bir özneyi veya faili gerektiren varlıklar için kullanılır ve Searle bilinçli durumların öznel olduğunu söylerken bu anlamda kullanır. Varlıkbilimsel anlamda nesnellik kategorisi ise var olmaları bir özne veya faile bağlı olmayan nesnelere uygulanır (Searle, 2004: 126, 2015: 54-55). Bu ayrımlar uyarınca bilinçli durumlar öznel olduklarından kişiler, bir başkasının sahip olamayacağı tarzda kendi bilinçli durumlarına erişebilirler. Burada, Searle, öznelliğin bir sonucu olarak özel erişimin eşsiz epistemik statüye gönderme yaptığını kastetmemektedir. Ki Searle, duygularımız ve hislerimiz konusunda bir başkalarının bu durumları bilmeleri bakımından bizden daha iyi bir konumda olduklarını söyler. Kişilerin kendi bilinçli durumlarıyla olan ayrıcalıklı ilişkileri daha çok öznel ontolojileriyle ilgilidir (Searle, 2015: 53).

Geleneksel zihin beden problemi Searle için bilinç ile beyin arasındaki ilişkinin tam olarak nasıl olduğu şeklindedir. Searle, bu problemin hem bilimsel hem de felsefi yanlarının olduğunu ve kendisinin felsefi probleme basit bir çözüm önerdiğini söyler. Aynı zamanda önerdiği çözümün bilimsel dünya görüşüyle de tutarlı olduğunu ifade eder. Searle, beyinde gerçekleşen nörofizyolojik işlemlerin bilince veya zihinsel fenomenlere neden olduğunu söyler. Beyin süreçlerinin neden olduğu bilinç, beyin üst düzey özelliğidir. Searle, bilinç ile beyin arasındaki ilişkiyi sıvılık ve katılık

özellikleriyle analogi kurarak şu şekilde ifade eder: “Tıpkı katılık ve sıvılık ayrı cevherler olmaksızın suyun sıvı veya katı olması gibi, bilinç de ayrı bir cevher olmaksızın içinde beynin olduğu bir durumdur” (Searle, 2016a: 78). Bu ifade her ne kadar indirgemeci materyalizmi çağırırsa da Searle, düalizmi ve geleneksel anlamda her türlü materyalizmi reddeder. Searle, düalizmin gerçekliği zihinsel ve fiziksel olarak ayrı iki farklı varlıkbilimsel kategoriye ayırarak bu iki fenomenin ilişkisini imkansız kıldığını, materyalizmin ise dünyada yalnızca fiziksel görüngülerin olması gerektiğinden yola çıkarak bilinci reddettiğini söyler. Searle, geleneksel kavramlar kümesinin bir kenara bırakılması gerektiğini ifade eder. Searle, bilincin bir gizem içerdiği için değil, birinci şahıs ontolojisine sahip olduğu için üçüncü şahıs ontolojilere indirgenemez olduğunu söyler. Searle, kendi görüşlerini materyalizm ve düalizimden ayırt etmek için kendi görüşlerine biyolojik materyalizm adını verir (Searle, 2016a: 79).

2.2.2.Yönelimsellik

Searle, bilincin yapısal olarak birlik, yönelimsellik, tanıdıklık, öznel duygu vb. özelliklere sahip olduğunu söyler. Bu çalışmanın amacına uygun bir biçimde bu bölümde Searle’ün bilincin yapısal özelliklerinden olan yönelimsellik görüşlerini ifade etmemiz yerinde olacaktır. Searle için bir öznenin zihinsel bir duruma sahip olması demek, bu öznenin bilinçli bir durumda olması veya potansiyel olarak bilinçli duruma geçebilecek bir tür durumda olmasıdır. Searle potansiyel kelimesini kullanır çünkü ağır beyin hasarlarından dolayı, bilinçsiz durumlar bilinçli durum haline gelmeyebilir (Searle, 2015: 100).

Yönelimsellik, bazı zihin durumlarının nesneleri veya nesneler arasındaki ilişki durumlarını temsil etmesi, hakkında olması veya yönelmesini sağlayan zihnin özelliğini tanımlar. Bu anlamda arzular, korkular, beklentiler, inançlar vb. zihinsel durumlar her zaman özel içerikleri üzerinden bu içerikler hakkında olmalarıyla yönelimseldir. Searle, yönelimsel durumların sahip olduğu içeriklerin her zaman var olan duruma gönderme yapmak zorunda olmadığını, bazı durumlarda bu içeriğin bir sanrıya da gönderimde bulunabileceğini söyler. Bütün bilinçli durumlar yönelimsel olmadıkları gibi yönelimsel durumların hepsi de bilinçli durumda değildir. Örneğin bilinçli bir durumda yaşanan ani sevinç veya depresyon gibi durumlar her zaman belli

bir içerik olmaksızın yaşanabilir. İçeriğin tam olarak belirlenemediği durumlarda sevinç ve depresyon yönelimsellik taşımaz. Aynı şekilde gün içinde yönelimsel olan bazı inanç, arzu vb. zihinsel durumlar uyku esnasında bilinçsiz durumda olurlar. Yukarıda da belirttiğimiz bilinç ile yönelimsellik arasındaki temel bağdan kaynaklı bilinçsiz durumda olan yönelimsel durumlar potansiyel olarak bilinçli duruma gelebilir. Dolayısıyla, Searle bilinç ile yönelimsellik arasında kavramsal bir bağın olduğunu söyler. Her ne kadar bilinçsiz yönelimsel durumlar olsa da bu durumların gerçek anlamda yönelimsel durumlar olması için bir şekilde bilinçli durumlara evrilmesi gerekir (Searle, 2016a: 28-29). Bilinç ile yönelimsellik arasındaki bu kavramsal bağdan kaynaklı olarak Searle, yönelimsellik üzerine eksiksiz bir kuramın bilinç problemiyle yüzleşmesi gerektiğini ifade eder (Searle, 2004: 169).

Searle, yönelimselliğe yapılan üç atıf şeklinin olduğu ve kendisinin bu üç farklı atıf şeklinin ayırt edilip aralarındaki farkların ortaya konulması gerektiğini söyler. Searle birinci atıf şekline “Şu anda çok açım” örnek ifadesini gösterir. Searle, bu örnekte kişinin içsel yönelimselliğine atıfta bulunulduğunu söyler. Kişinin aç olma durumuna sahip olması başkalarının tutumlarından bağımsız olarak kişinin sahip olduğu durumdur. Searle, yönelimselliğe yapılan ikinci atıf şeklini “Fransızcadaki ‘*Jai grand faim en ce moment*’ ifadesi, ‘şu anda çok açım’ anlamına gelir” ifade örneğini alır. Searle göre bu örnekteki yönelimselliğe yapılan atfın cümlelerin içsel yönelimselliğine göndermede bulunmadığını söyler. Bu cümlelerin sahip olduğu yönelimsellik, Fransızca konuşan topluluğun üyelerinin içsel yönelimselliğinden türetilmiştir. Bu topluluk bu cümlelerin kendisini farklı anlamları kastetmek için de kullanabilirlerdi. Dolayısıyla buradaki yönelimsellik cümleye içkin olmayıp kişilerin içsel yönelimselliklerinden türetilmiştir. Üçüncü atıf şeklini Searle şu örnek üzerinden gösterir: “Bahçedeki bitkiler besin açlığı duyuyorlar.” Searle bu cümlede her ne kadar yönelimselliğe gönderme yapıyormuş gibi görünse de bu cümlede esasen yönelimselliğe dair atfın bulunmadığını ifade eder. Çünkü bitkiler, açlık çekiyormuş gibi görünse de bitkilerin sahip olmadığı bir özellik biz insanlar tarafından yüklenmiştir. Searle, bu anlamdaki yönelimselliğe “mış gibi-yönelimsellik” der. Searle bu örnekler uyarınca içsel ve türetilmiş yönelimsellik olmak üzere iki tür yönelimselliğin olduğunu mış gibi-yönelimselliğin metaforik anlamda yönelimselliğe

göndermede bulunduğu için yönelimselliğin bir türü olarak kabul etmez (Searle, 2015: 107-108).

Searle, yönelimselliğe dair yukarıda belirtilen ayrımlar dikkate alınmadığı durumlarda bir çok hatanın ortaya çıktığını ifade eder. Searle'e göre birçok düşünür kendi yönelimsellik açıklamalarında temel olarak türetilmiş veya mış gibi-yönelimsellikten başlayarak içsel yönelimselliği de bu modeller uyarınca açıklama girişiminde bulunmuştur. Searle'e göre tamamlanmış bir bilimde nasıl ki atomlar, yerçekimi, mitoz veya mayoz bölünmeler insanların gözlemlerinden bağımsız dünyanın gerçeklikleri olarak yer edinecekse benzer şekilde bilinç ve içsel yönelimsellik de yer edinecektir. Bilinç ve yönelimsellik her ne kadar zihnin özellikleri olsa da Searle bu özelliklerin gözlemciden bağımsız olarak mevcut olduklarını ifade eder. Örneğin ben susuzluk, açlık vb. yönelimsel durumlar içindeysem bu sahip olduğum yönelimsel durumlar başkalarının tutumlarından bağımsız olarak bende vardır. Searle yönelimselliği de bilince benzer şekilde biyolojik olarak doğallaştırmaya çalışır (Searle, 2015: 109). Searle, içsel yönelimsel durumların nörofizyolojik bir temelde şu şekilde ifade eder:

“Yönelimselliğin biyolojik açıdan en ilkel biçimleri, açlık ve susuzluk gibi bedensel olarak ihtiyaç duyulan arzu biçimleridir. Her ikisi de arzunun biçimleri oldukları için yönelimsellik taşırlar. Açlık bir yemek yeme arzusu; susuzluk ise su içme arzusudur. Susuzluk şu şekilde işler:Sistemdeki su eksikliği böbreklerin renin enzimini salgılamasına neden olur ve renin enzimi de angiotensin adı verilen bir peptidin salgılamasını harekete geçirir. Bu madde beyne gider ve hipotalamusun parçalarına hücum eder ve bu parçalarda sinir uyarılmaları oranında bir artışa neden sebep olur. Bu da hayvanın bilinçli bir su içme arzusu hissetmesine yol açar” (Searle, 2015:110).

Searle, yönelimsellik üzerine yaptığı diğer bir önemli ayrım ise yönelimsel durum türleri ve içeriği arasındaki ayrımdır. Bu ayrımlar Searle için yönelimsellik taşıyan durumların yapısını ortaya koymak için önem teşkil eder. Örneğin yağmur yağması içeriği farklı şekillerde inanç, arzu, korku vb. yönelimsel türlere bağlanabilir. Aynı içerik yani yağmurun yağmasından korkulabilir, yağmurun yağması arzulanabilir ya da yağmurun yağmasına inanılabilir. Daha önceki bölümlerde bunların önermesel

tutumlar olarak üzerinde durulmuştur. Searle de benzer ayrımı yaparak içeriğin önermelerden oluştuğunu ifade eder. Searle, yönelimsel durumun içeriklerinin genelde önermelerden oluştuğu için bu önermelerin doğruluk koşulları olduğunu söyler. Searle, doğruluk koşullarını da kapsayacak daha genel bir kavram olan “yerine getirilme koşulları” ifadesini kullanır. Searle bu ifadeyle yerine göre inançlar söz konusu olduğunda doğruluk koşullarına, arzular söz konusu olduğunda gerçekleştirme koşullarına, niyetler söz konusu olduğunda ise icra edilme koşullarına göndermede bulunduğunu söyler. Searle, yönelimsel durumların yapısını incelerken bir sonraki adımda bu ayrımlara ek olarak yönelimsel durumların sahip oldukları önerme içeriklerini dünya ile olan ilişkilerini üç farklı şekilde ilişkilendirdiğini ifade eder. Bu ilişkiyi betimleyen kavram ise uygunluk yönü kavramıdır. İnançların öne sürdüğü önerme içeriğinin dünyanın gerçekten öyle olmasına göre doğru veya yanlış olur. İnançlar bu anlamda zihinden dünyaya uyma yönüne sahiptir. İnançların sorumluluğu bizden bağımsız dünyanın gerçekliklerini mümkün olduğunca olduğu gibi tanımlamaya çalışmak ve bu gerçekliğe uyum sağlamaktır. İnançların aksine arzular ve niyetler söz konusu olduğunda bu yönelimsel durumlar dünyayı oldukları gibi temsil etmek gibi bir sorumluluğu yoktur. Arzu ve niyetin gerçekleşmesi başarısız olduğunda bunun sorumlusu arzu veya niyet değil; daha ziyade dünyanın bu yönelimsel durumların içeriklerini karşılayamamasıdır. Bu durumda arzu ve niyetler söz konusu olduğunda uyma yönü dünyadan zihne olur. Searle zihinden dünyaya ve dünyadan zihne uyma yönlerinden farklı olarak etkisiz uyma yönünden bahseder. Searle, bazı durumlarda ilk iki uyma yönüne sahip olmayan yönelimsel durumların varlığından söz eder. Örneğin, bir kişinin arkadaşını kırdığı için üzgün olması durumu, etkisiz uyma yönüne sahiptir (Searle, 2015: 115-119).

Searle’e göre yönelimsel durumlar birbirinden bağımsız olarak izole edilmiş bir şekilde işlemezler. Bunlar daha çok diğer yönelimsel durumların birbirleriyle oluşturduğu ilişkiler ağının bir parçası olarak işlerlik kazanırlar. Örneğin vergi borcumun olduğu inancına sahipsem bu inancımın ilişkili olduğu bir ülkenin olduğu, bu ülkenin vatandaşı olduğum ve bu ülkenin vatandaşlarına uyguladığı bir vergi sisteminin olduğu inaçlarına da sahip olmam gerekir. Ve bu vergi borcumu paraya karşılık gelen nesnelerle ödemem gerektiği inancına da sahibimdir. Searle’e göre yönelimsel durumların işlerlik kazanması için diğer yönelimsel durumlarla ilişkili

olması da yeterli değildir. Bunların yanı sıra kişilerin, Searle'ün “Arkaplan” olarak adlandırdığı becerilere, kapasitelere, huylara, eğilimlere, önvarsayımlara, nasıl bilgisine vb. durumlara da sahip olmaları zorunludur. Searle'e göre yönelimsel durumların yerine getirilme koşullarını simgelemeleri ancak insanların dünya ile temas kurmasını sağlayan arkaplan üzerinden yaparlar. Arkaplanın önemli bir özelliği yönelimsel durumların bir parçası olmadığı için simgeleme sisteminin dışında kalır. Örneğin vergi borcumu ödemeye giderken yerçekimden kaynaklı havada uçarak değil de yüzeyin üzerine adımlarımı basarak, bedenimin tek parça şeklinde olduğunu, paraların yenilemeyecek şeyler olduğunu kabul etmekteyim. Bu şekilde arkaplan hiçbir şekilde tüketilemeyecektir. Searle, bütün kültürlerde görülen örneğin iki ayağımız üzerinde yürümemiz veya yemekleri yerken ağzımızı kullanmamız gibi evrensel olgulara “derin arkaplan” derken örneğin domuzun yenmesi olgusu kültürden kültüre değişkenlik gösterdiğinden bu tür olguların oluşturduğu arkaplanın bu özelliğini ise “yerel kültürel uygulamalar” şeklinde adlandırır (Searle, 2015: 124-125).

2.3. Searle'e Göre Sosyal ve Kurumsal Gerçekliğin İnşası

Bir önceki bölümde Searle'ün bilinç ve yönelimselliği bilimin dünyaya dair öne sürdüğü görüşler doğrultusunda nasıl konumlandığından bahsedildi. Bu bölümde de Searle'ün toplumsal olguların ve toplumsal olguların alt sınıfı olan kurumsal olguların evrimsel süreç içerisinde meydana gelen insan zihinleri tarafından nasıl inşa edildiği üzerine görüşlerine değinilecektir.

Searle, bu dünyanın bazı varlıkları ve olguları sırf biz failer tarafından öyle olduklarını düşündüğümüz için varlık kazandıklarını söyler. Örneğin para, mülkiyet, üniversiteler, mahkemeler, evlilikler, devlet vb. şeyler insan uzlaşımlarına bağlı olarak var olur. Bu varlıklar her ne kadar insan uzlaşımına bağlı olarak var olsalar da nesnel olgular sınıfına dahildir. Çünkü bu şeylerle ilgili olguların büyük bir kısmı kişinin ahlaki değerleri, dünya görüşleri ve tercihlerinden bağımsız oldukları için nesnel olgulardır. Searle bu tarz olgular sınıfını kurumsal olgular olarak tanımlar. Diğer taraftan aynı dünya içinde herhangi bir kişinin düşüncesinden, tutumundan bağımsız olarak var olabilen şeylerle ilişkili olgular vardır. Örneğin Van Gölü suyunun sodalı olması olgusu bizim düşüncemizden bağımsız olarak var olan bir olgudur. Searle bu tarz olguları ise kaba olgular olarak tanımlar. Kaba olgular varlıklarını devam ettirmek

için herhangi bir insan kurumuna ihtiyaç duymazken, kurumsal olgular varlıklarını kazanmak ve devam ettirmek için insan kurumlarına ihtiyaç duymak zorundalar. Örneğin para olma olgusu zorunlu olarak para kurumunun var olmasına bağlıdır (Searle, 2005: 16).

Searle'ün yalnızca bir dünyada yaşadığımızı ve bu dünyanın farklı olguların birbiriyle ilişkili bir şekilde bir bütün oluşturduğunu belirtmiştik. Searle'ün amacı tam da kaba olgulardan basit sosyal olgulara ve sosyal olgulardan da kurumsal olgulara geçişin mantıksal yapısını açıklamaya çalışmaktır (Searle, 2005: 51). Searle için genel olarak sosyal olguları açıklamak sosyal ontolojiyi açıklamaya çalışmaktır (Searle, 2016a: 214). Sosyal ontolojinin mutlaka fizik bilimlerin öne sürdüğü temel ontoloji içine yerleştirilmesi gerekir. Searle'e göre kolektif yönelimsellik toplum ile fizik arasındaki köprünün merkezi ayağını oluşturur. Kolektif yönelimsellik aracılığıyla nesnelere failli işlevler yüklenerek toplumsal gerçeklik yaratılabilmektedir. İnsanlar için bu köprüdeki kırılma noktasını, Searle'e göre insanların banklara oturmak veya küvetlerde banyo yapmak için nesnelere failli işlevler yükleme becerisinden ziyade statü işlevler oluşturarak kurumsal gerçekliğin yaratılmasıdır (Searle, 2005: 63).

Searle, toplumsal ve kurumsal gerçekliği açıklayabilmek için bazı ayrımlara gider, Searle bu ayrımları dünyanın özellikleri üzerinden yapar. Searle'e göre dünyanın bazı özellikleri insanların tutumlarından, temsillerinden ve muamelelerinden tamamıyla bağımsız bir şekilde var olurken diğer türden özelliklerin ise insanlara bağlı olarak var olduklarını söyler. Birinci türdeki özellikler için Searle, gözlemciden bağımsız özellikler kategorisini kullanırken ikinci türden özellikler için gözlemci bağımlı kategorisini kullanır. Searle, bu iki özelliğin sahip olduğu sandalye örneğini kullanır. Sandalye nesnesinin fiziksel özellikleri üzerinden konuşulduğunda bu nesnenin atomlardan, moleküllerden oluştuğunu, belli bir kütlesi olduğu vb. özellikler gözlemciden bağımsız olarak var olan özelliklerdir. Diğer taraftan bu nesnenin sandalye olma özelliğinden de bahsedilebilir. Bu nesnenin sandalye olma özelliği tam da kullanıcıları tarafından sandalye olarak tasarlandığı, üretildiği veya muamele gördüğü için vardır. Bu nesnenin sahip olduğu sandalye olma özelliği gözlemciye bağlı veya gözlemciye bağımlıdır (Searle, 2015: 132-133). Searle, gözlemciden bağımsız özellikleri aynı zamanda doğanın içkin özellikleri olarak da tanımlar. Sandalye örneğinde gözlemciden bağımsız özellikler sandalyenin fiziksel maddesi için içkin

özelliklerdir. Her ne kadar sandalye olma özelliği, bu nesneyi kullananlar, düşünenler ve tasarlayanlar tarafından yüklendiği için bu nesnenin içkin özelliği olmasa da bu tutumların ve davranışların kendileri gözlemcilerin içkin özellikleridir. Ortada hiçbir bilinçli algılayan bir özne yoksa doğada sandalye olma özelliği mevcut olmaz. Bilinçli özneler tarafından herhangi bir şey sandalye olarak muamele gördüğü için bu şey sandalye olarak var olur. Yalnız bilinçli öznelerin bu nesneye takındıkları tutumların kendileri bu öznelerin içkin özellikleridir (Searle, 2005: 27).

Gözlemci bağlı/bağımlı özellikler öznelerin yönelimselliği tarafından yaratıldıkları için bu özellikler ontolojik olarak özneldirler. Her ne kadar bu özellikler öznel ontolojiye sahip olsalar da bu özelliklerin bir kısmı epistemik anlamda nesneldirler. Örneğin, sandalyenin sandalye olması yalnızca kişinin düşüncesine ve tutumuna bağlı değildir. Çünkü sandalyeler alınıp satılan nesnelerdir. Bir kişi masayı sandalye olarak düşünüp bu masayı bir başkasına sandalye olarak satamaz. Bu anlamda öznel ontolojiye sahip olan sandalye olma olgusu nesneldir. Searle, gözlemci bağlı özelliklerin gerçekliğe ekstra bir maddi nesne eklemekten, bu özelliklerin gerçekliğe epistemik olarak nesnel özellikler kattığını ifade eder (Searle, 2005: 25-26).

Searle, yukarıda bahsedilen ayrımların ortaya konulmasını, sosyal ontolojinin anlaşılmasında önem teşkil ettiğini vurgular. Çünkü bu ayrımların mantıksal sonucu olarak “Herhangi bir gözlemciye göreli F özelliğinin, F olarak görünmesi mantıksal bakımdan F olmasından önce gelir. Çünkü kolayca anlaşılacağı gibi F olarak görünmesi F olabilmesinin zorunlu bir şartıdır” (Searle, 2005: 29).

Searle, kurallar arasında düzenleyici ve kurucu (oluşturucu) kurallar ayrımını yaparak kurucu kuralları kurumsal olguları açıklamak için kullanır. Bu ayrımın kendisi aynı zamanda kaba olgular ile kurumsal olgular arasındaki ayrıma da göndermede bulunur. Düzenleyici kurallar, Searle’e göre kuraldan önce zaten var olan bir işleyişe müdahale ederek eski işleyişi yeni bir düzen altında toplar. Düzenleyici kurallara örnek vermek gerekirse “Yolun sağından seyrediniz” kuralı verilebilir. Araç trafiği yolun sağından veya solundan sürdürülebildiği gibi bu kural var olan bir işleyişi fayda çerçevesi içinde düzene sokmaya çalışmıştır. Düzenleyici kuralların aksine kurucu kurallar bir şeyleri yalnızca düzenlemekle kalmazlar tam da düzenlemeye çalıştıkları etkinlikleri ortaya çıkarırlar veya olası kısıtlar. Bu kurallara verilebilecek en iyi kural

örneği satranç kurallarıdır. Satranç kuralları trafik akışındaki kazaları engellemeye benzer yalnızca taşların hareket seyrini düzenlemezler. Bu kurallar tam da satranç oyununun kendisini ortaya çıkarırlar. İnsanlar satranç oyununu oynayabiliyorsa bu tam da satranç kurallarının olmasından kaynaklıdır. Searle’e göre kurumsal olgular ile kaba olgular arasındaki ayrımın bu kurallar arasındaki ayrımla daha iyi anlaşılabilir. Çünkü kurumsal olgular kurucu kurallar yardımıyla varlık kazanırken kaba olgular kurucu kurallardan bağımsız bir şekilde vardır (Searle, 2015: 140-141).

Searle, kurucu kuralların “X, Y olarak değerlendirilir” veya “X, C bağlamında Y olarak değerlendirilir” şeklinde bir forma sahip olduğunu ifade eder. Bu formu satranç oyunu kurallarına uygularsak örneğin satranç oyununda belli bir taşın uygun hareketi kalenin hareketi olarak sayılır. Veya oyunda taşların belli birbirine göre konumu şah mat olarak kabul edilir. Futbol oyununda oyun oynanırken oyuncuların belli bir pozisyonlara düşmeleri ofsayt sayılır (Searle, 2015: 141).

Searle, sosyal ve kurumsal gerçekliği açıklamak için bu ayrımların yanı sıra işlev yükleme, kolektif yönelimselliğin gerekli olduğunu söyler. Searle’ün sosyal ve kurumsal olguları açıklamak için geliştirdiği araçlardan, işlev yüklemeyi açıklayarak başlayabiliriz.

2.3.1. İşlev Yükleme

Searle, insanların veya bilişsel olarak üst düzey hayvan türlerinin yönelimsellikleri aracılığıyla nesnelere işlev yükleme becerilerine sahip olduklarını ifade eder. Belirli bir işlevi yerine getirmek için işlevler bazı durumlarda ağaçlar, taşlar, nehirler vb. doğal varlıklara yüklenebileceği gibi bazı durumlarda ise işlevler belirli işlevlerin uygulanması için masalar, bilgisayarlar, arabalar vb. tasarlanarak oluşturulmuş doğal olmayan nesnelere yüklenir. Her iki durumda da işlevlerin önemli bir özelliği işlevin yüklenen nesnenin fiziksel yapısına ait içkin bir özellik olmayıp dışardan failer tarafından yüklenen bir özellik olmasıdır. Diğer bir deyişle bütün işlevler gözlemci bağlı/bağımlı özellikler sınıfına dahildirler (Searle, 2005: 30-31).

İşlev ile nesnesi arasındaki bu ilişki çoğu zaman insanlar tarafından ayırt edilmesi zor bir çabayı gerektirebilir. Bu durumun olumlu bir sonucu Searle’ün ifadesiyle sosyal gerçekliğin karmaşık olmasına rağmen basit ve görünmez olmasını mümkün kılmasıdır. Çünkü insanlar küçüklükten itibaren verili bir sosyal ve kültürel

ortam içinde yetiştiklerinden örneğin banklar, sandalyeler, evler ve arabalar, doğadaki taşlar, ağaçlar vb. doğal varlıklar gibi deneyimlenir. Arabalar sürülmek için, evler içinde yaşanmak için veya para satın almak veya birikim yapmak içindir. Dolayısıyla toplumsal gerçeklik tam da amaçlar ekseninde insanlar tarafından inşa edildiği için kolayca anlaşılabilir olmaktadır. Bu deneyimin sonucu olarak işlevlerini yerine getirmek için oluşturulmuş nesnelerin fiziksel yapılarını işlevlerinden soyutlamak zorlaşır (Searle, 2005: 19). Bu soyutlamadaki başarısızlıklardan kaynaklı işlevler nesnelerin içkin özelliği gibi görünür.

İşlevlerin gözlemciye göreli olması olgusunu engelleyen başka bir durum ise işlevleri doğada verili olarak keşfettiğimizi düşünmemizdir. Searle'e göre her ne kadar doğada işlevlerin keşfedildiği söylemi doğru olsa da işlevler doğanın içkin özelliği olmayıp bilinçli öznelerin amaçları doğrultusunda doğaya yüklenir. Diğer bir deyişle doğada bir işlevin keşfedilmesi, zorunlu olarak bu keşfin üzerine oturduğu amaç ve değerler bağlamını gerektirir. Örneğin doğada "kalbin işlevi kan pompalamaktır" gibi işlevler keşfettiğimizi söyleyebilmemizin nedeni biz insanlar tarafından yaşamın değerli olduğuna olan inancımızdan kaynaklı yaşamı destekleyen olguları bu değer altında görmemizdir. Doğada evrimsel süreç içinde nedensel bir işleyişin sonucunda oluşan kalbin vücuda kan pompalaması olgusu vardır. Bizler doğada bulunan bu nedensel olguya belirli normatif ilkeler doğrultusunda işlev yükleyerek kalbin kan pompalamak gibi bir işlevi olduğunu söyleriz. Doğada içkin olarak bulunan nedensel olgular bilinçli öznelerin yaratmış oldukları değerler, amaçlar, hedefler vb. normatif ilkeler uyarınca işlevsel görünür. İşlev yükleme bu durumda salt nedensel açıklamanın ötesine geçmek demektir. Bizler yaşam yerine ölümü kutsallaştırmış olsaydık kalp işlevini yerine getirmeyecek durumda olacaktır. Bilinçli varlıklar dışında doğanın kendi işleyişi içinde amaçsallık ve normatiflik yoktur. İşlevler, kaba olgulara dışardan bilinçli özneler tarafından yüklendikleri için işlevlerin tümü gözlemci görelidir (Searle, 2015:138-139).

Searle, işlevleri failli ve failsiz işlevler olmak üzere genel iki kategoriye ayırır. Kişiler, öncelikli amaçları doğrultusunda nesnelere işlev atfederler. Bu amaçlar pratik ihtiyaçlar olabileceği gibi entelektüel zevk, eğitim, eğlence vb. durumlar için de olabilir. Bu amaçlar doğrultusunda gerek doğada bulunan nesnelere gerekse insanlar tarafından üretilmiş nesnelere işlevler yüklenir. Örneğin bir taşı, üzerine oturmak için

kullandığımda bu taşa sandalye işlevi yükleyebilirim. Ya da üzerine daha rahat oturmak için üretilmiş bir nesne de aynı işlevi gördüğü için bu nesne sandalyedir diyebilirim. Sanat eseri olarak üretilmiş bir tablo için de amaçlarım doğrultusunda kötü veya iyi tablo değerlendirmesi yaparak işlev yükleyebilirim. Bu tarz işlevlerin ayırt edici özelliği doğal bir şekilde meydana gelmemeleridir. Bilinçli öznelere müdahalesiyle kendi amaçları doğrultusunda bu nesnelere işlev yüklenmesidir. Searle, bu tarz işlevleri failli işlevler olarak adlandırır. Diğer taraftan bilinçli bir öznesi olmayan doğal süreçler sonucunda oluşmuş nesnelere ve olguları betimlemek için işlevler yüklenir. Bu işlevler failli işlevlerde olduğu gibi insanların pratik amaçları veya çıkarları doğrultusunda yüklenmez. Bu tarz işlevler daha çok insanların değer sistemleri içinde doğada keşfedilen işlevlerdir. Bu anlamda Searle bu tarz işlevleri de failsiz işlevler olarak tanımlar. Failsiz işlevlere, daha önce açıklamaya çalıştığımız kalbin işlevi kan pompalar işlevi örnek verilebilir. Veya midemizin fiziksel işleyişine göre midenin işlevi besinleri sindirmektir. Searle, bu ayrı iki kategoriye giren işlevler arasında keskin bir ayrım olmadığını belirtir. Örneğin doğal bir kalp failsiz bir işlev iken yapay olarak insan eliyle bir yapay kalp yapıldığında bu artık failli işlev kategorisine dahil olur. Failsiz işlevler, işlevlerini yerine getirmek veya devam ettirmek için öznelere bilinçli bir müdahalesini gerektirmezken birçok failli işlevin var olması veya varlıklarını devam ettirmesi için öznelere yönelimsellikleri tarafından sürekli desteklenmesi gerekir. Örneğin, kalp ve mide öznelere düşüncelerinden temsillerinden bağımsız bir şekilde çalışmaya devam ederken sandalye, tornavida, kâğıt para, küvet olarak işlevlerini yerine getirebilmeleri ve devam ettirebilmeleri için failler tarafından devamlı bir şekilde kullanılmaları veya müdahaleyi gerektirir (Searle, 2005: 37-39).

İnsanlar çoğu zaman bilinçli bir şekilde düşünüp nesnelere işlev yüklemeyizler. Bu süreç daha çok bilinçsiz olarak ortaya çıkabildiği gibi işlev yüklendikten sonra işlevlerin bize aşinalığından kaynaklı görünmez olabildikleri bir durum söz konusudur. Örneğin insanlar paranın tarihsel gelişimi içinde işlevin nasıl yüklendiğine dair bilinçli bir düşünceye sahip olmasalar da parayı değişim ve değer aracı olarak kullanabilirler. Failli işlevlerin önemli özelliği işlevin atfedilmesi için öznelere en azından kullandıkları şeyin ne için olduklarını tanımlamaları ve bilmeleri gerekir. Diğer bir deyişle yüklenen işlevin ilgili öznelere tarafından tanınması gerekir. Para örneğinde

olduğu gibi sandalyelerin oturulmak için, tornovidaların vidaları sıkmak için vb, durumlar öznelere tarafından anlaşılması gerekir. Aksi takdirde yüklenen işlev işlevini yerine getirmede başarısız olur. Bazı durumlarda faillerin belli amaçları doğrultusunda yüklenen işlevler istenmedik farklı işlevleri yerine getirebilir. Buna örnek olarak paranın faillerin amaçları doğrultusunda satın alma ve değer birikimi olarak işlev görürken paranın zamanla faillerin bu amaçlarının dışında insanlar arasındaki güç ilişkilerin gizli bir şekilde devam ettirme işlevi görmesidir. Bu durumda failli işlev zaman içinde failsiz işleve dönüşmüş olur (Searle, 2005: 40).

2.3.2. Kolektif Yönelimsellik

Searle, sosyal olguların ortaya konulabilmesi için zorunlu olarak kolektif yönelimselliğin anlaşılabilmesi gerektiğini ifade eder. Çünkü toplumsal olguların temelinde kolektif davranış ve kolektif yönelimsellik vardır. Dolayısıyla bu bölümde kolektif davranış ve kolektif yönelimsellik açıklanmaya çalışılarak Searle için toplumsal olguların neliği üzerine kabaca bir tanıma varmış olacağız.

Searle, doğada kolektif yönelimsellik becerisi sergileyen insan türünün üyeleri yanı sıra farklı birçok hayvan türünün olduğunu söyler. Searle, bu beceriyle kastının sadece işbirliğe dayalı davranış şekillerini değil aynı zamanda ortak istemeleri, arzuları, inançları, niyetleri vb. yönelimsel durumları da içerdiğini ifade eder (Searle, 2005: 42). Kolektif yönelimsel durumlar, daha önce yönelimsel durumlarda bahsedildiği gibi önermesel içerikler taşırlar. Kolektif yönelimsel durumlar “şunu bunu yapıyoruz”, “Şunu, bunu yapmayı amaç ediniyoruz” vb. formda önerme içeriği birlikteliğe gönderme yapan biz moduna bağlıdır. Searle’e göre kolektif eylemler bireylerin eylemleri toplamı olarak düşünülemeyeceği gibi kolektif yönelimsel formların “ben şunu bunu yapıyorum”, “ben şunu bunu yapmaya niyetliyim” gibi bireylerin sahip olduğu yönelimsellik formlarına çözümlenemeyeceğidir. Kolektif davranışlar ve kolektif yönelimsellik doğada ilkel bir form olarak belli türlerin sahip olduğu bir olgudur (Searle, 2016a: 145).

Searle’e göre kolektif yönelimselliğin varlığını göstermek zor bir şey değildir. Gündelik pratiklerin birçoğu ancak kolektif yönelimselliğe göndermede bulunarak mümkün olabilen bireylerin davranışlarıyla doludur. Başka bir deyişle bizim birlikte yaptığımız faaliyetlerin bir parçası olarak kişilerin bireysel faaliyetleri kolektif

yönelimsellik için açık örnekler sunar. Örneğin bir futbol maçında forvet oyuncusunun görevi karşı takımın savunmasını zor durumda bırakarak gol atmaktır. Bu forvet oyuncusunun bu amacı ve davranışı ancak işbirliğine dayalı birlikte oynanan bir oyun içinde mümkün olur. Başka bir örnek vermek gerekirse bir orkestra konserinde bir baterist isem ancak bizim bir eser çalma faaliyetinin bir parçası olarak kendi bölümümü çalmaya çalışırım (Searle, 2005: 42). Buna benzer kolektif yönelimsellik, iki kişinin dans etmesinde, futbol oyunlarında, konserlerde, siyasi parti toplantılarında, dini ritüellerde vb. insan faaliyetlerinde rahatlıkla görülebilir. Searle, eğer ortada işbirliğine dayalı ortak bir faaliyet varsa bu faaliyetteki kişilerin kolektif yönelimselliğe sahip olduğunu söyler. Aynı şekilde kişiler başkalarıyla ortak inançlar, duygular ve düşünceler paylaşımlarıyla da kolektif yönelimselliğe sahiptirler. Bu anlamda Searle kolektif yönelimsellik yaşamımız içinde yaygın olmakla beraber var oluşumuz için temel teşkil ettiğini söyler (Searle, 2015: 136-137).

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere Searle, kolektif yönelimsellik ile bireysel yönelimsellik arasında zorunlu bir ilişkinin olduğunu söyler. Searle'e göre eğer bir kişi "şunu bunu yapmayı amaç ediniyoruz" formunda bir şey söylüyorsa "şunu bunu yapmayı amaç ediniyorum" formunda da bir şey söylemek zorundadır. Bu zorunlu ilişkinin sebebi ortak bir faaliyetimizin bir parçası olarak faaliyette bulunma amacına sahipsem kendi payıma düşeni de yapma amacına sahip olmam gerekir. Aynı şekilde kendi payıma düşeni yapmayı amaç edinmişsem zorunlu olarak bu amacımın parçası olduğu ortak bir biz amacına da sahip olmam gerekir. Searle, bu ilişkinin yanı sıra kolektif yönelimselliğin bireysel yönelimselliğe indirgenemez bir şekilde insan beyinlerinde mevcut olduğunu belirtir (Searle, 2015: 134).

Searle, kolektif yönelimselliği grup üyelerinin yönelimsellikleri toplamına özdeş olmadığını örnek üzerinden göstermeye çalışır. Birinci örnek, parkın farklı alanlarında bekleyen insanların aniden yağmurun bastırmasıyla her bir kişinin ıslanmamak için parkın merkezinde bulunan kapalı alana doğru koşuşturmalarıdır. Searle'e göre bu örnekteki her bir failin kapalı alana doğru koşma amacını taşıdıkları için genel bir amaç altında aynı davranışları sergilese de bu davranışın kolektif davranış olmadığıdır. Çünkü, herhangi bir failin sahip olduğu amaç ve davranış diğer faillerin amaç ve davranışlarına gönderme yapmadan bağımsız bir şekilde oluşmaktadır. Failler karşılıklı birbirlerinin amaçlarını ve davranışlarını bildiklerini

düşünseler dahi her bir failin amacı yine de diğerlerinin amaçları ve davranışlarından bağımsızdır. Searle ikinci örnekte ise aynı parkta bir bale gösterisinin olduğu bir etkinliği düşünmemizi ister. Bu gösterinin kareografisi birinci örnekteki faillerin davranışlarıyla benzer olabilir. Dışardan bir gözlemciye bu iki örnekteki davranışlar benzer görünse dahi içsel olarak ikinci örnek kolektif davranış olarak birinci örnekten ayrılır. Çünkü bale gösterisinde bulunan her bir dansçının “ben amaç ediniyorum” formundaki bireysel yönelimsellikleri “biz amaç ediniyoruz” formundaki kolektif yönelimsellikten türetilir. Searle’e göre her bir türetilmiş bireysel yönelimselliklerin içerik olarak kolektif yönelimselliğin taşıdığı içerikten farklıdır ve bu farkın kendisi aynı zamanda kolektif yönelimselliğin grubun üyelerinin sahip olduğu bireysel yönelimsellikleri toplamından fazlası olduğuna dair bir delil işlevi görür. Bu durumu parktaki dans gösterisine uygularsak hiçbir dansçının sahip olduğu amaç tek başına gösterinin amacını karşılayamaz. Çünkü her bir dansçı kareografi gereği kendi görevini ancak yapabilir (Searle, 2016a: 146).

Searle, kolektif yönelimselliğin bir dizi arkaplan yetileri aracılığıyla işlerlik kazandığını ifade eder. Örneğin özel türden kolektif yönelimsellikler için futbol oynama yetisi veya birlikte bir yemek için hazırlanan sos için karıştırma yetisi vb. arkaplan yetilerin olması zorunludur. Fakat Searle kolektif yönelimsellik için daha genel geçer arkaplan özelliklerin olup olmadığını sorar. Searle’e göre bu sorunun cevabının zor olmasıyla birlikte bu tarz arkaplan özelliklerin var olduğunu ifade eder. Bu özelliklerle kastettiği şeyin ise daha önce filozoflarca ifade edilmiş “İnsan sosyal bir hayvandır” veya “İnsan politik bir hayvandır” ifadeleriyle kastedilen şeyle aynı olduğudur. Searle insanların biyolojik bir beceri sayesinde taşların veya nehirlerin insanlardan farklı olduğunu diğer insanların birbirine benzediğini fark etme arkaplan yetisine sahiptirler. Benzer şekilde Searle’e göre “ Kolektif yönelimsellik, işbirlikli fail olmaya aday olarak, bir Arkaplan öteki kavramını varsayar; yani sırf bilinçli faillerden daha ziyade işbirlikli eylemin fiili ya da potansiyel üyeleri olan, ötekiler kavramını varsayar” (Searle, 2016a: 164-165).

Searle’e göre kolektif yönelimsellik içeren herhangi bir olgu sosyal olgudur. Sosyal olguların geniş bir yelpazenin bir ucunda örneğin birlikte yuva yapan kuşlar, karıncalar veya arıların ortaya koydukları olgular gösterilebilirken diğer ucunda ise insan faaliyetleri olan örneğin iki kişinin yürüyüşe çıkması, bir yasanın meclisten

geçmesi veya bir kâğıt parçasının para olması vb. olgular gösterilebilir (Searle, 2005: 46).

Searle'ün kurumsal olguları açıklamak için geliştirdiği araçlardan olan gözlemci görelî ve gözlemciden bağımsız, kurucu kurallar, işlev yükleme ve kolektif yönelimsellikten bahsedildi. Şimdi Searle'ün bu araçlarla kurumsal olguları nasıl açıkladığına bakabiliriz.

2.4. Kurumsal Olguların Oluşturulması

Searle, olguları kaba ve sosyal(toplumsal) olgular olarak iki kategoriye ayırdıktan sonra sosyal olguların bir alt kümesi olan özel türden olguları ise kurumsal olgular olarak tanımlar. Kaba olguların ayırt edici özelliği, var olabilmeleri için insan kurumuna ihtiyaç duymamalarıdır. Bu olgular tamamen insan etkinliklerinden bağımsız bir şekilde vardır. Kaba olgular insan kurumlarından bağımsız olarak mevcutken bu olguların ifade edilebilmesi için dil kurumunun olması gerekir. Örneğin Dünya ile Ay arasındaki mesafe olgusu bizlerden bağımsız bir olgu olarak vardır. Fakat iş bu mesafenin ölçülüp ortaya konulması için ölçü sistemi gibi bir insan kurumuna ihtiyaç vardır. Diğer taraftan kaba olgulardan farklı bir şekilde var olabilmek için insan kurumlarına ihtiyaç duyan olgular vardır. Örneğin, bir kişinin başkan olması olgusu veya bir madeni nesnenin para olması vb. olgular var olabilmek için insan faillerinin kolektif faaliyetlerini gerektirir. Searle bu tarz olguları ise kurumsal olgu olarak tanımlar (Searle, 2005: 46-47).

Searle, failli işlevlerin fiziksel nesnelere tek bir fail tarafından atfedildiği durumların yanı sıra bu işlevlerin en az iki fail tarafından yüklendiği durumlarda anlaşılmayacak bir şeyin olmadığını söyler. Çünkü bir failin bir nesneye sandalye, bıçak, bank veya tornavida muamelesi yaptığı yerde birden fazla failin ortaklaşa bu nesneye bıçak, bank veya tornavida olarak tutum geliştirmeleri zor bir şey değildir. En az iki kişinin bu nesneye karşı davranışları veya tutumları kolektif yönelimsellik aracılığıyla fiziksel nesnede failli işlevler oluşturmuştur (Searle, 2005: 60). Bu nesne kolektif yönelimsellik aracılığıyla tornavida veya sandalye olarak işlev gördüğünden bu anlamda tornavida, bank veya sandalye sosyal varlık olarak değerlendirilir. Her ne kadar failli işlevler örneklendiğinde yaygın olarak sandalye, tornavida, bilgisayar vb.

nesnesinin maddi biçimi gereği kendisine yüklenen işlevi yerine getirebilen işlevler ilk akla gelse de Searle'e göre failli işlevlerin bir alt kümesi olan bazı işlevler vardır ki bu işlevler yüklendiği nesnesinin yalnızca maddi biçiminden kaynaklı görevlerini yerine getiremez. İşlerlik kazanması için bu işlevler, kolektif olarak kabul gören, tanınan veya onaylanan bir statünün varlığına ihtiyaç duyar. Örneğin X kişinin kendi ülkesinin devlet başkanı olması olgusu bu ülkenin vatandaşları tarafından kolektif olarak kabul görüldüğü veya tanındığı için bu X kişisi devlet başkanıdır. Ve bu X kişisi kolektif tanınmadan kaynaklı devlet başkanlığı işlevini veya görevini icra edebilmektedir. Bu örneğe benzer olarak para, kişisel mülkiyet, doğum günü partileri, yönetimler, üniversite vb. varlıklar da kolektif kabul veya tanınmayla varlık kazanır. Searle bu tarz failli işlevleri statü işlevleri olarak tanımlar. Searle, bir toplumu birbirine bağlayan şeyin statü işlevleri olduğunu söyler (Searle, 2016: 235). Her ne kadar kurumsal olgular kavramını kullanmadan statü işlevlerinden bahsetmeye başlasak da buradaki amaç failli işlevler arasındaki ayırmadan yararlanarak basit sosyal olgular ile kurumsal olgular ayırımını ortaya koyarak kurumsal olguların ayırt edici özelliklerini vurgulamaktır. Diğer taraftan Searle'e göre statü işlevleri aynı zamanda kurumsal olgularla özdeşdir (Searle, 2005: 157).

Searle'ün basit bir sosyal olgu durumuna gönderme yapan sınır işlevi gören duvar örneğinin kurumsal bir olguya nasıl geçiş yaptığını göstermeye çalışalım. Searle, henüz adına bir topluluk veya köy diyemeyeceğimiz mağara benzeri alanlarda yaşayan insanların kendilerini tehlikelerden korumak için yaşadıkları alanın etrafına hayli yüksek bir duvar ördüklerini düşünmemizi ister. Bu duvar fiziksel yapısı gereği düşmanların iç bölgeye girmesini ve içerde yaşayan kişilerin de dışarı çıkmalarını engellemek için yapıldığından sınır işlevini görmektedir. Searle'e göre bu aşamada bu duvarın kolektif yönelimsellik aracılığıyla işlev yüklendiği durumu simgelemektedir. Searle, hikâyeyi zaman içerisinde bu duvarın bir şekilde yıkılarak insanların üzerinden rahatlıkla geçebileceği bir sıra halindeki taş duvara dönüştüğünü söyleyerek devam ettirir. İnsanlar yine de bu haliyle bu duvarı alışkanlıklardan ziyade onu geçmemeleri gerektiği beklentisiyle geçmesinler. Searle'e göre bu duvar önceki duruma göre sınır görevini görmeye devam etmektedir. Fakat bu işlevini duvarın yüksek fiziksel özelliğinden almamaktadır. Çünkü insanlar isteseler bu duvarı rahatlıkla geçebilecektir. İkinci durumda duvar işlevini bu insanların kabul ettikleri bir statüden

almaktadır. Bu duvar bir sınır statüsüne sahiptir. Ve bu statü insanlar tarafından onaylandığı ve tanındığı için duvar sınır işlevini yerine getirebilmektedir. Dolayısıyla ikinci durumda duvarın sınır olma olgusu kurumsal bir olguya geçişi örneklemektedir (Searle, 2015: 143).

Searle'e göre kurucu kuralın kurumsal kendilikler ve kurumsal olguları tanımlayabilmesi için kurucu kuralın formunda bulunan Y teriminin X teriminin gönderimde bulunduğu nesnesinin kaba özelliklerinden daha fazlasını dile getirmesi gerekir. Diğer bir deyişle X teriminin sahip olduğu nesne salt maddi özelliklerinden kaynaklı Y teriminin betimlediği durumları karşılayamaması gerekir. Searle, bu formdaki "değerlendirilir" veya "sayılır" gibi ifadelerin ise kolektif yönelimsellik aracılığıyla kendi içinde işlevlere gönderimde bulunan statülerin atfedilmesi demek olduğunu söyler. Bu ifadeleri bir örnek üzerinden açıklamak gerekirse "bir kişinin oturması için tasarlanan veya birinin oturmak için kullandığı nesne sandalye olarak değerlendirilir" ifadesinde X terimi Y terimindeki sandalye tanımını karşıladığından kurucu kural değildir. "Belirli bir şekle sahip olan nesneler sandalye olarak değerlendirilir" ifadesi de Searle göre kurucu kural olmaz. Çünkü herhangi bir nesneye sandalye işlevi yükleme zorunlu olarak kolektif yönelimsellik gerektirmez. Kolektif kabul veya tanınmanın olmadığı bir durumda da bir kişi herhangi bir nesneyi sandalye olarak kullanabilir. Sandalye örneğinin aksine kurumsal olgu olan belirli kâğıt parçaları para olarak sayılır veya kabul edilir ifade örneği kurucu kuraldır. Çünkü belirli kâğıt parçalarının sahip olduğu fiziksel özelliklerine bakılarak X teriminden Y terimi olan para olmayı ortaya çıkaramayız. Diğer taraftan kolektif bir kabul veya onay olmadan herhangi bir fiziksel nesne kendi başına para işlevini yerine getiremez (Searle, 2005: 67).

Searle'e göre kurucu kuralın örnek durumlara uygulanabilmesi için bazı şartların sağlanması gerekir. Kurucu kuralın formundaki Y terimi, X terimince belirlenmiş bir nesneye sırf fiziksel özelliklerinden dolayı yerine getiremeyeceği ve sahip olmadığı yeni bir statü atfetmesi gerekir. Nesneye yüklenen bu yeni statünün ve statünün getirdiği işlevin kolektif olarak kabul edilmesi veya tanınması gerekir. X terimindeki nesnenin fiziksel özellikleri Y tarafından belirlenen statü işlevini icra etmesi için yeterli koşulları sağlamadığından kolektif kabulün veya onayın sürekli olarak yenilenmesi zorunludur (Searle, 2005: 68). Para örneğine dönecek olursak belli

kâğıt parçalarının para olarak varlığını devam ettirmesi için bu kâğıt parçalarının para olarak kolektif şekilde tanınmaya ve kabul edilmeye devam edilmesi gerekir. Kolektif kabul ve onay ortadan kalkarsa bu kâğıt parçaları para işlevini yerine getiremez.

Searle, statü işlevlerin “X, C bağlamında Y sayılır” kurucu kural formunu izleyerek nesnelere veya kişilere kolektif yönelimsellik aracılığıyla yüklendiğini söyler. Searle, bu basit mekanizma aracılığıyla insanların kurumsal gerçekliği inşa ettiğini belirtir. Searle bu mekanizmanın nasıl olur da hastaneler, okullar, hükümetler, evlilik, özel mülkiyet, siyasi partiler vb. kurumsal kendilikler yarattığını sorar. Daha basit formda bu soruyu Searle “Böylesi basit bir mekanizma nasıl devasa bir aygıt üretebilmektedir?” diye sorar. Searle’e göre bu basit mekanizmanın iki özelliğinden dolayı bu sorulara kolay yanıt verilebilir. Birinci özellik “X, C bağlamında Y sayılır” formu tekrarlanarak yinelenme özelliğine sahiptir. Mekanizmanın bu özelliğini örnek üzerinden göstermeye çalışalım. Örneğin ağızdan çıkan sesler o dili konuşan kişiler için o dilin cümlesinin bir tellafuzu sayılır. Belirli bağlamlarda bu cümlenin bu kişiler tarafından dile dökülmesi söz verme olarak kabul edilir. Bu cümlenin bir nikâh memuru karşısında söylenmesi evlilik olarak sayılır. Evli olan kişiler karı ve koca sayılır. Bu örnekte dikkat edilmesi gereken nokta bir önceki durumda X terimi olan durum katlanarak bir sonraki durumda Y terimine ve daha sonra bu Y terimi bir sonraki durumda tekrar X terimine ve böylece devam edip gitmektedir. Nikâh memuru bir bağlam olabilirken bu C bağlamı daha önceki bir durumda bir kurum tarafından statü işlevi olan Y terimi durumundaydı. Bu yapının tekrarlanmasıyla her seferinde yeni kurumsal olgular oluşmaktadır. Bu mekanizmanın ikinci özelliği ise yanlara doğru genişleme özelliğine sahip olmasıdır. Yani kurumsal kendilikler veya olgular salt kendi başlarına diğer kurumlardan veya kurumsal olgulardan bağımsız olarak var olmazlar. Bu olgular karmaşık bir ağ oluşturacak şekilde birbirlerine kenetlenmiş olarak var olurlar. Örneğin, bir kişi yalnızca parayı cebinde taşıyarak paraya sahip olmakla kalmaz bu kişi belli bir ülkenin vatandandaşı olarak belirli bir şirkette çalışarak bu paraya sahiptir. Aynı zamanda bu kişi bu parayla ülkesinin vergilerini veya banka borçlarını ödeyebilir veya bu parasını banka hesabında saklayabilir. Para birbirleriyle bağlı sistemlerin oluşturduğu ağda dolaşıma girerek işlevini sağlayabilmektedir (Searle, 2015: 146-148). Bu örnekte geçen ülke, vatandaş, şirket, para vb. kavramlar kurumsal kavramlardır. Dolayısıyla yalnızca yalıtılmış bir şekilde

bir kurumsal olgu yoktur aksine iç içe geçerek kenetlenmiş şekilde var olan kurumsal olgudan bahsedilebilmektir.

Searle'e göre yukarıda bahsedilen mekanizmanın aynı zamanda kaba olgulardan bağımsız ve yalıtık olarak işlemediğidir. Genelde kurumsal olgular kaba olgular ile iç içe geçmiş bir şekilde var olurlar. Searle, kurumsal olguların oluşturulması altındaki amacın genelde toplumsal olarak kaba olgular düzleminin kontrolünü sağlamak olduğunu ifade eder. Örneğin iki kişinin alış veriş yaptıklarını düşünürsek fiziksel düzlemde ağızdan çıkan sesler, birbirlerine verdikleri kâğıt parçaları şeklinde fiziksel davranışlar gözlenirse de sırf kaba özelliklerinden dolayı yerine getiremeyeceği imkanlar statü işlevleri yardımıyla yaratılarak bu kişiler bu imkanlara sahip olabilmişlerdir. Örneğimizde kişi statü işlevleri sayesinde arabaya sahip olabilmiştir. Kâğıt parçalarına veya seslere yüklenen statü işlevleri sayesinde bunları kullananlar için dolaylı bir şekilde bu imkanlara sahip olurken doğrudan kişilere yüklendiği durumlarda örneğin kişilere yüklenen suçlu statü işlevi beraberinde bu kişinin özgürlüğünü kısıtlayarak hapisaneye veya ölüme götürebilmektedir (Searle, 2015: 148-149). Daha genel bir şekilde ifade etmek gerekirse Searle'e göre çoğu durumda statü işlevlerin veya kurumsal olguların oluşturulması beraberinde yeni bir erk (güç) meselesini getirmektedir. Searle'e göre gücün kişilere verildiği durumlarda bu kişiler bu güçle birlikte daha önce yapamadıkları şeyleri yapabilme olanağına sahip olurlar. Bu tarz güçleri Searle pozitif güçler olarak adlandırır ve bu kategoriye giren güçler örneğin, izinler, yetkiler, haklar, ayrıcalıklar vb. statü işlevleridir. Bu statü işlevlerine sahip olan kişiler daha önce sahip olmadıkları tarzda eylem imkanlarına sahip olurlar. Diğer taraftan negatif güçler ise gücün reddedildiği, sınırlandırıldığı durumları kategorize eder. Örneğin kişinin belirli bir tarzın dışında eylemlerde bulunmaması durumu, bu belirli tarzın içinde eylemde bulunması gerektiği durumlar, sorumluluklar veya cezalandırıldığı veya başka türlü yapabileceği şeylerin yapmasının yasaklandığı durumlar negatif güçlerdir. Haklar, yetkiler, izinler, cezalar, yükümlülükler vb. görüngüleri Searle ödevsel(deontic)¹ statü işlevi olarak adlandırır ve bu statü işlevleriyle ortaya çıkan güç meselesine ise uyuşumsal iktidar adını verir.

¹ Searle, haklar, sorumluluklar, yetkiler, yükümlülükler, izinler, görevler vb. görüngülerin insan eylemlerinin arzu ve isteklerden bağımsız özel türden gerekçelerle birbirine bağlanması anlamında bağlanım terimini kullanır. Bu tarz görüngüleri ise Yunanca "görev" anlamına gelecek sözcükten yola çıkarak "deontoloji" kavramını kullanır (Searle, 2016b: 231-232).

Searle'e göre ödevsel güçler bir toplumdaki ilişkileri geliştirerek düzenleme fonksiyonu görürler (Searle, 2005: 130-131). Bu durumda başta belirttiğimiz statü işlevleri bir toplumu birbirine bağlayan tutkal görevini tam da beraberinde getirdiği bu ödevsel güçler aracılığıyla yaparlar. Diğer bir önemli nokta ise daha önce belirttiğimiz statü işlevlerin kolektif bir kabulünü ve tanınmasını içerdiğinden bu güçler zorunlu olarak kolektif kabul ve tanınmayı da gerektirirler.

Searle'e göre statü işlevler (kurumsal olgular) ancak kolektif kabul ve onay aracılığıyla meydana geldiklerinden nesnelerce veya kişilerce yerine getirelen statü işlevlerin kolektif kabul ve uzlaşya katılanlarca temsil edecek bir temsil mekanizmasının olması gerekir. Çünkü bir nesnenin veya kişinin salt kaba özellikleri, sahip oldukları statü işlevlerini açığa vurmak için yetersiz kalırlar. Örneğin bir tornavida veya sandalye salt biçimsel yapısı gereği yüklenen işlevi yerine getirebildiklerinden bu biçimsel yapıları aynı zamanda sahip oldukları işlevi açığa vurabilmektedir. Oysaki başkanlık, para vb. statü işlevleri, yüklendikleri varlıkların sadece fiziksel yapılarına bakılarak bu işlevlere sahip oldukları söylenemez. Varlıklar ancak bu statü işlevlerine sahip oldukları temsil edilerek bu statü işlevlerini yerine getirebilirler (Searle, 2015: 176). Burada bahsedilen temsil sistemi Searle için dilin temel özelliği olan sembolik özelliğidir. Searle, sembolik kavramını da kamusal olarak üzerinde uzlaşmış kelime, sembol, işaret vb. araçlar yardımıyla kendilerinin ötesinde bir şeyleri kastetme, ifade etme veya temsil etmeleri anlamında kullanır. Bu anlamda dil Searle'e göre kurumsal olguların temel ve kurucu bir işlevini yerine getirir. Kurumsal olguların var olabilmesi İngilizce, Türkçe vb. gelişmiş doğal dillerin var olmasına bağlı olmasından ziyade kurumsal olguların veya statü işlevlerin dilin sembolik özelliklerine sahip olmasına bağlıdır (Searle, 2005: 85).

Her ne kadar Searle, statü işlevlerin yüklendiği X terimlerine uygun düşen fiziksel nesnelerin olması gerektiğini söylese de (Searle, 2005: 80) bu düşüncesini Barry Smitt tarafından yöneltilen eleştirileri kabul ederek değiştirmiştir. Bazı durumlarda Y statü işlevinin yüklenmesi için X terimine ihtiyaç duyulmaz. Örneğin iki kişinin önlerinde satranç takımı olmadan bu oyunu oynayabilmeleri, ortada herhangi bir fiziksel ofis veya bina olmadan bir şirketin kurulup varlığını devam ettirmesi vb. durumlar Y statü işlevinin yüklendiği bir X terimini içermezler. Barry Smitt bu tarz statü işlevlerini "Serbest Y terimi" olarak adlandırır (Searle, 2016: 237).

Kurumsal olgular kümesinde yukarıda belirtilen serbest Y terimi şeklinde ifade edilen olgular yanı sıra henüz ortada kurumun olmadığı durumlarda yani kurucu kuralın olmadığı durumlarda ortaya çıkan kurumsal olguların varlığı da göz önünde bulundurulduğunda yukarıda belirtilen mekanizmanın kurumsal gerçekliği açıklamada yetersiz kalır. Searle, *Toplumsal Gerçekliğin İnşası* adlı eserinde kuralın olmadığı durumlarda ortada sanki kurucu kural varmış gibi davranılarak kurumsal olgunun yaratıldığını (2005; 151) söylese de daha sonraki çalışmasında bu tarz kurumsal olguların doğaçlama şeklinde yaratıldığını söyler. Searle, kurumsal gerçekliğin mantıksal biçimini “X, C bağlamında Y sayılır” kurucu kural formunun uygulandığı ve bahsedilen özel durumları da kapsayacak daha genel bir mantıksal form önerir. Searle’e göre kurumsal gerçekliğin inşasında uygulanan mantıksal formun yapısı söz edim türlerinden olan Beyanların mantıksal formla aynı olduğudur. Ki Searle’e göre kurumsal olguların oluşturulması her zaman beraberinde statü işlevlerin oluşturulmasını getirir, bu nedenle Searle, bu tarz beyanları “Statü İşlevi Beyanları” olarak adlandırır. Bu durumda kurumsal gerçekliğin inşasındaki temel mantıksal form Searle’e göre şu şekilde olur. “Biz (ya da ben) Y statü işlevinin var olduğu beyanıyla, Y statü işlevinin var olduğu olgusunu yarattık (ya da yarattım)” (Searle, 2016b: 236-237).

Beyanlar (bildirimler) söz edim türleri içinde diğer söz edimlerinin sahip olmadığı bir özelliğe sahiptir. Beyanlar (bildirimler) başarılı bir şekilde dile getirildiklerinde dünyada yeni bir olgu yaratırlar (Searle, 2015: 171). Örneğin “Toplantı ertelendi” ve “Sizi karı-koca ilan ediyorum” denildiğinde toplantının ertelendiği durum ve kişilerin evli olduğu durum yaratılmış olur. Beyanlar, söz konusu olan durumu betimleyerek o durumu meydana getirir. Daha önce yönelimsellik konusunda bahsedilen uygunluk yönü söz edimleri için de geçerli olduğundan beyanlar dünyada değişiklik yarattıklarından dolayı dünyadan beyanlara uyma yönüne (dünyadan-söze) sahiptirler fakat bu uyma yönünü yarattıkları değişiklikleri betimlemek suretiyle yani beyandan dünyaya uyma (sözde-dünyaya) yönü şeklinden kazanırlar. Dolayısıyla beyanlar dünya ile ilişkileri anlamında çift yönlü uyma doğrultusuna sahiptir (Searle, 2016b: 234).

Kurumsal olguların “X, Y sayılır” veya “X, C bağlamında Y sayılır” mekanizması aracılığıyla oluşturulduğunu belirtmiştik. Searle’e göre bu

mekanizmanın tam da beyanların sahip olduğu mekanizma örneğini sunduğudur. Çünkü Y statü işlevine göndermede bulunması koşuluyla X'in Y olduğu durum kolektif olarak kabul edilirse bu durum betimlenmek suretiyle X'in Y olduğu durum meydana getirilmiş olur. Dolayısıyla kurucu kural formu takip edilerek oluşturulan statü işlevleri “Statü İşlevleri Beyanların” uygulama örneğini oluşturur (Searle, 2016b: 235).

SONUÇ

Bu çalışmada sosyal ontoloji bağlamında halk psikolojisi ele alınırken Churchland'ın halk psikolojisine yaklaşımı ve John Searle'ün sosyal ontolojiye dair öne sürdüğü görüşler temele alınmıştır. Churchland'ın halk psikolojisinin kuram olduğunu vurgulamaya çalışırken halk psikolojisinin kültürel ve sosyal yönlerini ön plana çıkarması çalışmamızda halk psikolojisi ile sosyal ontoloji arasında kurduğumuz ilişkiyi güçlendirmiştir. Diğer taraftan Churchland'ın halk psikolojisine dair görüşleri Searle'ün Arkaplan olarak adlandırdığı duruma bir saldırı olarak yorumlandığında bu çalışma bir yanıla zihin felsefesindeki problemlerin geniş perspektifte ele alınmasını sağlamıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde halk psikolojisi kavramı ile ne anlaşıldığı ve bu kavramın özellikle zihin felsefesinde farklı adlandırmalar altında sağduyu psikolojisi, kişi kuramı, sezgi psikolojisi, arzu inanç psikolojisi vb. olarak geçtiği görülmüştür. Halk psikolojisi insanların gündelik pratiklerinde zihinlere dair kavrayışlarını içerir. Bu kavrayışla birlikte insanlar gerek kendi gerekse başkalarının davranışlarını yorumlama ve öngörme becerisine sahip olurlar. Örneğin herhangi birinin kapıyı çarpıp çıktığı durumda bu kişinin davranışı onun kızgın veya sinirli olduğuyula gerekçelendirilir. Bir kişinin A partisine verdiği oyun sebebi bu kişinin sahip olduğu inançlar, istekler, beklentiler, korkular vb. zihinsel durumlar bağlamında açıklanır. İnsanlar yalnızca hemcinslerinin davranışlarını değil aynı zamanda hayvanların, karmaşık sistemlerin de davranışlarını zihinsel durumlara referansla açıklar. Gündelik pratiklerin çoğu halk psikolojisi üzerinden deneyimlenir. Halk psikolojisi bir çok toplumsal kurumunun temelini oluşturur. Örneğin ceza hukuku insanları tam da halk psikolojisinin öne sürdüğü kişi kavrayışı bağlamında ele alır. Cezalar, kişinin davranışlarını bilinç, algı, amaç, korku vb. zihinsel terimler bağlamında ele alınarak uygulanır.

İnsanlar, gündelik pratiklerini halk psikolojisi üzerinden deneyimlese de halk psikolojisi zihin felsefesinin hâlâ çözüme kavuşturulmayı bekleyen birçok sorunun temelini oluşturmaktadır. Bu sorunlar zihin beden, başka zihinler ve kendilik bilgisi, bilinç vb. sorunlardır. Töz düalizmi, halk psikolojisinin öne sürdüğü zihin ve bedeni doğaları gereği birbirinden bağımsız iki farklı töz olarak görür. Bu tözler bağımsız iki

gerçeklik düzleminde hareket eder. Örneğin beden uzamsal bir özelliğe sahipken zihin için bu durum söz konusu olamaz. Bu durumda bu iki tözün birbirlerini nasıl etkiledikleri sorusu çözümsüz kalmıştır. Nitelik düalizmi beden (beyin) ile zihni iki farklı töz olarak görmez. Yalnızca bir töz olarak bedeni (beyni) kabul ederken beyinde gerçekleşen süreçlerin fiziksel olmayan zihinsel durumlara neden olduğunu öne sürer. Zihinsel olguların sahip olduğu nitelikler beynin fiziksel özelliklerine indirgenemez. Davranışçı kuramcılar ise genel olarak zihinsel durumların belirli tür davranışlardan bahsetmenin özel bir yolu olduğunu düşünürler. İşlevselci yaklaşım ise zihinsel durumları bir sistemde oynadıkları rolleri üzerinden tanımlar. Bu roller uyarıcı- başka zihinsel durumlar- tepki gibi üçlü mekanizma arasındaki ilişkiyle tanımlanır. Özdeşlik kuramcılarına göre zihinsel durumlar aslında beyinde gerçekleşen nörofizyolojik süreçlerle aynıdır.

Çalışmanın birinci bölümünde halk psikolojisinin ne olduğu ve halk psikolojisinin zihin felsefesinde yarattığı problemlere değinildikten sonra aynı bölüm içinde Churchland'ın halk psikolojisine yaklaşımı ele alınmıştır. Churchland geleneksel olarak kuramsal olan ile kuramsal olmayan arasına konulan sınırın hatalı olduğunu belirterek insanoğlunun sahip olduğu her türlü bilginin kuramsal bir nitelik taşıdığını ifade eder. Churchland'e göre insanların sıradan bir gözlemle oluşan örneğin ağaçlar hakkındaki algısal bilgileri de kuramsaldır. Çünkü ağaç hakkındaki görsel duyumun algısal düzeyde tanınması ve ayırt edilmesi için görsel duyumun kavramsal düzeyde işlenmesi gerekir. Churchland için de herhangi bir kavram, anlamını ilişkili olduğu varsayımlar ve ilkeler açısından alır. Churchland bu genel görüşünü halk psikolojisine uygular. Bilimsel kuramlar dünyadaki bazı olguları açıklamak için gen, atom, kütle vb. gözlemlenemeyen kuramsal varlıklar varsayar. Aynı şekilde varsaydıkları varlıklar arasında gözlenemez yasalar veya ilkeler varsayarlar. Bu yasalar ağı varsayılan kuramsal terimlerin anlamlarını belirler. Benzer şekilde, Churchland'e göre, halk psikolojisi de gündelik insan davranışlarını açıklamak ve öngörmek için görünmez inanç, ağrı, arzu vb. zihinsel varlıkları varsayar. Halk psikolojisi davranışlar ile görünmez zihinsel varlıklar arasında gözlenemez genellemeler ve ilkeler varsayar. Bu ilkeler ve varsayımlar ağı inanç, arzu, istek vb. zihinsel terimlerin anlamlarını belirler. Örneğin çatık kaşlı insanların sinirli olması, güler yüzlü insanın mutlu veya neşeli olması vb. genellemeler davranış ile zihinsel

durumlar arasında kurulan halk psikolojisi genellemeleridir. Churchland'e göre halk psikolojisinin kavramsal çerçevesi insanlığın uzun süreli kültürel birikimlerinin sonucunda oluşmuştur. Her doğan çocuk içinde yetiştiği kültür ve sosyal çevre içinde hazır paket şeklindeki bu kavramsal setleri öğrenerek büyür. Churchland bir kuram olarak kabul ettiği halk psikolojisinin diğer bilimsel kuramlarla karşılaştırılması gerektiğini düşünür. Churchland'e göre halk psikolojisinin açıklama çerçevesi birçok olguyu açıklamada başarısız kalmakta ve bu nedenle gelişmiş nörobilimsel kuramlar karşısında yanlışlanarak elenecektir. Bu anlamda Churchland halk psikolojisine karşı eleyici materyalist bir tutum benimser.

Halk psikolojisini sosyal ontoloji bağlamında incelemek için çalışmanın ikinci bölümünde John Searle'ün sosyal ontolojiye dair görüşlerine yer verilmiştir. John Searle'ün görüşleri ele alınmadan önce genel olarak sosyal ontolojinin ne olduğu bu bölüm içinde açıklanmıştır. John Searle, Churchland gibi bilimsel dünya görüşünü dikkate alsa da zihinsel olguları elemekten ziyade bu olguları bilimsel dünya görüşüyle uyumlu olacak şekilde açıklamaya çalışmıştır. Kendisi, bilinç, yönelimsellik vb. zihinsel olguları insanların sindirim, büyüme vb. biyolojik parçaları olarak görür. Çalışmamızda Searle'ün zihinsel olguları bilimsel dünya görüşüyle nasıl konumlandığından bahsettikten sonra sosyal ve kurumsal olguların faillerin zihinleri tarafından nasıl inşa edildiği açıklanmıştır. Searle dünyadaki olguları öznel ve nesnel ontoloji kategorilerine göre ayırır. Bilimin üzerinde çalıştığı kütle, ağırlık, çekim kuvveti vb. varlıklar ve olgular insan etkinliklerinden bağımsız olarak var oldukları için nesnel ontolojiye sahiptir. Zihinsel olgular ve sosyal olgular ise failere bağlı olarak var oldukları için öznel ontolojiye sahiptir. Para, evlilik, devlet vb. sosyal varlıklar var olabilmek için insanları gerektirirler. Searle'ün sosyal olguların bir alt kümesi olarak gördüğü kurumsal olgular çalışmamızda kolektif yönelimsellik, işlev yükleme, kurucu kurallar ve dil ile olan ilişkileri yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Halk psikolojisinin oluşturduğu ilkelerin ve genellemelerin yapısı incelendiğinde bunların kurucu kural formuna benzediği görülecektir. Örneğin çatık kaşlı biri sinirli olur halk psikolojisi genellemesi “X, C bağlamında Y sayılır” formuna sahiptir. Kişinin yüz ifadesinin aldığı biçim belirli bir bağlama gönderme yapar. Bu bağlamda yüz ifadeleri sinirli olarak kabul edilir. Yüzün fiziksel tasviri kendiliğinden sinirli olmayı ortaya çıkaramaz. Farklı kültürlerde yüzün aldığı bu biçim çatık kaşlı

tasvirine uysa da bu çatık kaşlı olma durumu sinirli olma durumunu yaratmayabilir. Örneğin feodal ilişkilerin olduğu bir toplumda çatık kaşlı olma durumu sinirli olmaktan ziyade belirli bir otoritenin dışavurumu olarak kabul edilir. Bu örnek üzerinden devam edersek Churchland'ın belirttiği gibi kişi içinde bulunduğu durumdan yola çıkarak bu genellemelere sahip olamaz. Kişinin içinde bulunduğu durumun sinirli olmasını ayırt etmesi ve tanıması için kavramlara sahip olması gerekir. Yüz ifadesi bu durumda Searle'ün belirttiği dilin sembolik özelliğini kazanır ve bu semboller ortak bir uzlaşa sonucunda ancak başka bir şeyi kastedebilir. Dolayısıyla yüz ifadesine kolektif bir kabul sonucunda ancak sinirli olma durumu yüklenebilir. Yüzün fiziksel biçimine uygulanan bu statü beraberinde bir işlevi getirir. Kişinin sinirli olduğu durum yüz ifadesi aracılığıyla görünür kılınmıştır. Ya da tersi şekilde kişinin yüzüne yüklenen sinirli olma durumu aracılığıyla onun davranışı açıklanmış olur. En önemlisi çatık kaşlılar sinirli olur genellemesi bir tasvirden öte kısmen sinirli olmayı yaratır. Çünkü çatık kaşlı olmak demek sinirli olmanın bir parçasıdır.

Kolektif kabul yoluyla bedensel hareketlere yüklenen statü işlevleri beraberinde sorumluluklar, cezalar getirir. Örneğin gülen bir insanın mutlu ve neşeli olduğu kabul edildiğinde bu kişinin cenaze töreninde gülmesi hoş karşılanmayacaktır. Bu kişiden cenazade güler bir yüz takınmaması gerektiğine dair bir sorumluluk beklenilir. Genel olarak halk psikolojisi kolektif kabul yoluyla insanların maddi fiziksel hareketlerine arzu, istek, bilinç vb. zihinsel olarak adlandırılacak statü işlevleri yükler. Kolektif kabul ve tanınmayla ortaya çıkan statüler insan bedenlerine yüklenerek insan davranışlarını açıklamayı sağlar. Başka bir deyişle halk psikolojisi sahip olduğu statü aracılığıyla gündelik yaşamda insan davranışlarını açıklamaktadır. Ortaya koyduğumuz argümanları Searle'ün verdiği para örneğiyle karşılaştırmaya çalışalım. Örneğin belirli kâğıt parçalarının para olması olgusu kâğıtların salt fiziksel maddi özelliğinden ziyade kolektif kabulle olabilmektedir. İnsanlar toplu bir şekilde bu kâğıt parçalarını para olarak gördükleri ve tutum sergiledikleri için bu kâğıt parçaları paradır. Fiziksel düzlemde kâğıt parçalarından para olgusu çıkarılamaz. Para, ancak fiziksel düzlem üzerine inşa edilmiş kurumsal gerçeklik düzleminde var olur. Bu gerçeklik düzlemi ise ancak kolektif yönelimsellik aracılığıyla var olur. Halk psikolojisi fiziksel düzlemde para, evlilik, devlet vb. kurumsal varlıklar gibi maddi olarak gözlenemezdir. Bu varlıklar öznel ontolojiye sahip oldukları için nesnel ontoloji

kategorisine giren dağlar, taşlar, genler, atomlar vb. nesneler gibi incelenemezler. Sosyal kurumlar ve olgular ancak kolektif tanınmanın veya kabulün ortadan kalkmasıyla varlıkları son bulmaktır. Örneğin, bir dönem insanların, bazı kadınların cadı olduğuna dair inançları ve korkuları vardı. Bu insanlarca cadı tasvirine giren kadınlar ölümle cezalandırılmıştır. Cadılık kurumu ancak kolektif kabul ve onayın ortadan kalkmasıyla son bulmuştur.

Sosyal ve kurumsal olgular birbirine kenetlenmiş bir şekilde var olur. Benzer şekilde halk psikolojisi diğer sosyal kurumlarla girdiği karmaşık ilişkilerle var olur. Nasıl ki ben ülkenin bir vatandaşı olarak üniversite tarafından verilmiş diploma aracılığıyla öğretmenlik yaptığım için paraya sahipsem bu ve benzeri kurumlarla olan ilişkim aracılığıyla halk psikolojisine sahibimdir. Halk psikolojisi de para örneğinde olduğu gibi gündelik karmaşık ilişkiler ağıyla var olur. Psikoloji, eğitim, ekonomi, hukuk vb. kurumlar, kişileri halk psikolojisinin öne sürdüğü kişi kavrayışı şeklinde ele alırlar.

Çalışmamızda halk psikolojisinin bir sosyal ontoloji olduğu varsayımı yukarıda belirtilen görüşlerle desteklenmektedir. Halk psikolojisinin davranışlar ile zihinsel durumlar arasında kurduğu genellemeler ve zihinsel durumlara yüklenen anlamlar kültürden kültüre değişkenlik gösterir. Diğer bir deyişle Searle'ün terminolojisiyle ifade edersek halk psikolojisi gözlemci görelilik özelliklerini taşır. Halk psikolojisinin yapı olarak kültürel görecelik taşımasından kaynaklı doğruluğu ve yanlışlığı bilimsel kuramlarca ortaya konulamaz. Diğer taraftan sosyal ontoloji olarak nasıl ki evlilik, devlet vb. varlıklar fiziksel düzlemde atomlarına indirgemeye çalışmak yöntimsel açıdan olanaklı değilse halk psikolojisinin beyinde gerçekleşen fiziksel olaylara indirgemeye çalışmak da olanaklı değildir. Halk psikolojisinin ontolojisi ancak diğer sosyal kurumlar gibi kolektif kabul ve tanınmanın ortadan kalkmasıyla son bulur.

Çalışmamızda sosyal ontoloji Searle'ün görüşleri doğrultusunda incelenmiştir. Bu kısıtlamadan kaynaklı çalışmamızda hangi varlıkların sosyal ontolojiye girip girmediği sorusu sorulmuş ancak yanıt Searle'ün görüşleri bağlamında aranmıştır. Searle dünyadaki olguları insan etkinliklerinden bağımlı ve bağımsız olarak ayırarak sosyal ontolojinin insanlarca inşa edildiğini söylemiştir. Searle, insanlardan bağımsız

olarak var olan olguları kabul etmektedir. Searle'ün ifade ettiği kaba olgular sosyal ontoloji olabilir mi? Bu soruya Churchland'in g r   leri bağlamında yanıt vermeye çalışalım. Churchland'in her türlü bilginin kuramsal olduğu g r    kaba olgulara uygulandığında kaba olguların kuramsal olarak in  a edildiği söylenebilir. Churchland için eğer bir kuram  ne sürdüğü ontolojiyle açıklama başarısına sahipse kuramın  ne sürdüğü ontolojiler gerçektir. Gerçekliğin  l  t  bu anlamda Churchland için bilimsel kuramlardır. Dolayısıyla Searle' n bizden bağımsız olarak kabul ettiği kaba olgular düzlemi Churchland'in  ne sürdüğü bilimsel gerçeklik perspektifinde sosyal ontoloji özelliklerini kazanabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydemir, Y. (2020), *Zihinden Topluma: Sosyal Ontoloji ve John Searle*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bicle, J. (2019). Patricia ve Paul Churchland'ın Nörofelsefeleri. A. BAILEY içinde, *Zihin Felsefesi* (F. Doruker, Çev.). Ankara: Fol.
- Churchland, P. (1981, February). Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes. *The Journal of Philosophy*, 78(2), 67-90.
- Churchland, P. M. (2013). *Bilimsel Gerçeklik ve Zihin Esnekliği*. (E. B. Ersöz, Çev.) İstanbul: Alfa.
- Churchland, P. M. (2018). *Madde ve Bilinç (2 b.)*. (B. Ersöz, Çev.) İstanbul: Alfa.
- Churchland, P. S. (2020). *Nörofelsefe (2 b.)*. (Ö. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Alfa.
- Dennet, D. (2020). *Bilinç Açıklanıyor (2 b.)*. (S. Kibar, Çev.) İstanbul: Alfa.
- Dennet, D. C. (2018). *Sezgi Pompaları ve Diğer Düşünme Aletleri*. (O. Karakaş, Çev.) İstanbul: Alfa.
- Descartes, R. (2017). *Meditasyonlar Metafizik Üzerine Düşünceler (2 b.)*. (Ç. Dürüşken, Çev.) İstanbul: Alfa.
- Doğan, M. (2020). *Yapay Zekâ ve Bilinç Problemi*. İstanbul: Çizgi.
- Epstein, B. (2018, March 21). *Social Ontology*. Stanford Encyclopedia of Philosophy: <https://plato.stanford.edu/entries/social-ontology/> adresinden alındı. Son Erişim: 03.09.2022
- Eyim, A. (2016). Qualia/İç-Nitelik Tartışması ve Feyerabend'in Materyalizm Savunması. *Felsefelogos*(60), 147-157.
- Fichter, J. (2001). *Sosyoloji Nedir? (5 b.)*. (N. Çelebi, Çev.) Ankara: Atilla Kitabevi.
- Giddens, A. (2010). *Sosyoloji Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş (3 b.)*. (Ü. Y. Battal, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gödelek, K. (2019). *Zihin Felsefesi*. Eskişehir: Anulu Üniversitesi .
- Günday, Ş. (2003). *Zihin Felsefesi*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Heil, J. (2020). *Zihin Felsefesi Çağdaş Bir Giriş*. (S. Akbıyık, & S. Bilgili, Çev.) İstanbul: Küre.
- Hutto, D., & Ravenscroft, I. (1997, September 22). *Folk Psychology*. Stanford Encyclopedia of Philosophy: <https://plato.stanford.edu/entries/folkpsych-theory/> adresinden alındı. Son Erişim: 09.02.2022
- Kaysılı, B. K. (2013). Zihin Kuramı: Otizm Spektrum Bozukluğu Olan ve Normal Gelişen Çocukların Performanslarının Karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(1), 83-103.
- Liebniz, G. (2019). *Monadoloji*. (D. A. Altınörs, Çev.) İstanbul: Bilge.
- Lyons, W. (2019). Gilbert Ryle ve Mantıkçı Davranışçılık. A. Bailey içinde, *Zihin Felsefesi* (F. Doruker, Çev., s. 106-124). Ankara: Fol.

- Miller, S. (2007, January 4). *Social Institutions*. Stanford Encyclopedia of Philosophy: <https://plato.stanford.edu/entries/social-institutions/> adresinden alındı. Son Erişim: 10.10.2022
- Nagel, T. (2004). *Her Şey Ne Anlama Geliyor*. (H. Gündoğdu, Çev.) İstanbul: Paradigma.
- Nagel, T. (2015). *Zihin ve Evren*. (Ö. Ç. Aksoy, Çev.) İstanbul: Jaguar Kitap.
- Özkan, C. İ. (2019). Descartes'in Zihin Teorisi ve Sınırları. *Yapay Zekâ ve Zihin Felsefesi Dergisi*, 2(2), 243-254.
- P.Schwaikard, D., & Schmid, H. B. (2013, June 13). *Collective Intentionality*. Stanford Encyclopedia of Philosophy: [Shttps://plato.stanford.edu/entries/collective-intentionality/](https://plato.stanford.edu/entries/collective-intentionality/) adresinden alındı. Son Erişim: 10.10.2022
- Pinker, S. (2020). *Zihin Nasıl Çalışır* (3 b.). (S. Gürses, Çev.) İstanbul: Alfa.
- Pirest, S. (2018). *Zihin Üzerine Teoriler*. (A. Dereko, Çev.) İstanbul: Litera.
- Popper, K. R. (2019). *Bilimsel Araştırmanın Mantığı* (9 b.). (İ. Aka, & T. İbrahim, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ramsey, W. (2003, May 8). *Eliminative Materialism*. Stanford Encyclopedia of Philosophy: <https://plato.stanford.edu/entries/materialism-eliminative/> adresinden alındı. Son Erişim: 06.05.2022
- Rosenberg, A. (2014). *Bilim Felsefesi Çağdaş Bir Giriş*. (İ. Yıldız, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ryle, G. (2011). *Zihin Kavramı*. (S. Çelik, Çev.) İstanbul: Doruk.
- Sayan, E. (2012). Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*(19), 37-54.
- Searle, J. R. (2004). *Zihnin Yeniden Keşfi*. (M. Macit, Çev.) İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Searle, J. R. (2005). *Toplumsal Gerçekliğin İnşası*. (M. Macit, & F. Özpilavcı, Çev.) İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Searle, J. R. (2015). *Zihin Dil Ve Toplum (2 b.)*. (A. Tural, Çev.) İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Searle, J. R. (2016a). *Bilinç ve Dil (2 b.)*. (M. Macit, Çev.) İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Searle, J. R. (2016b). Dil Ve Tolum Ontolojisi. (R. L. Aysever, Dü.) *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(37), 225-123.
- Shagrır, O. (2019). Hilary Putnam Ve Bilgisayımşal İşlevselcilik. A. Bailey içinde, *Zhin Felsefesi* (F. Doruker, Çev., s. 175-201). Ankara: Fol.
- Smart, J. J. C. (Apr., 1959). Sensations and Brain Processes. *The Philosophical Review*, 68(2), 141-156.
- Turhanoglu, A. K. (2011). Toplumsal Gruplar. A. K. Turhanoglu, E. Gökalp, F. Güneş , O. B. Çetin , F. Güllüpınar, & T. Gönç Şavran içinde, *İnsan ve Toplum*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

- Tümkaya, S. (2021). Nrofelsefe İndirgemeci Mi Yoksa Eleyici Midir? *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*(31), 15-36.
- Tümkaya, S., & Yayılım, B. (2017). Eleyici Materyalizm 'Zihnın Tüm İçeriğini' Elemeyi mi Önerir. *Felsefe Dünyası*(66).
- Türkkahraman, M. (2009). Teorik ve Fonksiyonel Açıdan Toplumsal Kurumlar ve Kurumlararası İlişkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 25-46.
- Wittgesnstein, L. (Nisan 2020). *Felsefi Soruşturmalar (5 b.)*. (H. Barışcan, ev.) İstanbul: Metis.

ÖZGEÇMİS

Adı ve Soyadı: Erbay TAŞĞIN

Uyruğu : T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri :

Telefon :

Faks :

E-mail :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora		
Yüksek lisans	Felsefe	
Lisans	Orta Öğretim Matematik Öğretmenliği	2012

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
10	Van	Matematik Öğretmenliği

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

12/01/2023

Tez Başlığı: PAUL CHURCHLAND'İN HALK PSİKOLOJİSİNE YAKLAŞIMINA JOHN SEARLE'ÜN SOSYAL ONTOLOJİSİ BAĞLAMINDA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam **84** sayfalık kısmına ilişkin, 12/01/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından **Turnitin** intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 0 (Sıfır) dır.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

12/01/2023
Erbay TAŞĞIN

Adı Soyadı : Erbay TAŞĞIN

Anabilim Dalı : Felsefe Anabilim Dalı

Program : Tezli Yüksek Lisans

Statüsü : Y. Lisans ☒ Doktora ☐

DANIŞMAN

Doç. Dr. Ahmet EYİM

12/01/2023

ENSTİTÜ ONAYI

U Y G U N D U R

...../...../20....

Prof. Dr. Bekir KOÇLAR

Enstitü Müdürü